

COLECTIA MEA

ISTORIE · CRITICĂ ȘI ESTETICĂ LITERARĂ

OCTAV MINAR

CARAGIALE

OMUL ȘI OPERA

**: ORICE REPRODUCERE DIN:
MATERIALUL INEDIT, ESTE
: OPRITA CONFORM LEGEI :
:: ASUPRA PROPIETĂȚII ::
: LITERARE ȘI ARTISTICE :
DIN XXVIII Iunie MDCCCXIII
O. M.**

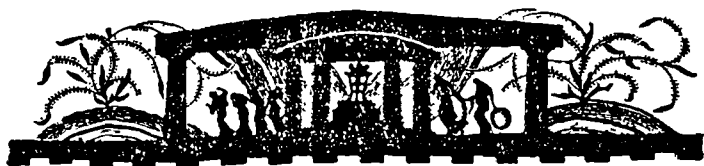
VIATA LUI CARAGIALE

Studiata după documente inedite

de

OCTAV MINAR

În renașterea culturii românești, mem-

STRĂBUNII: brieri din familia Caragiale, au meritul de a fi contribuit cu talentul lor actoricesc, la înfăptuirea celei mai mărețe instituțiuni Teatrul Național.

VLIDIKO KARAGIALE
(1750—1815)

NATIS KARAGIALE
(1780—1820)

Limba românească a căpătat o viață nouă, prin graiul atât de însuflețit al acestor premergători, atrăgând chiar atenția Domnitorului asupra lor, care îi încurajară cu bani și înalta sa protecție.

Prietenia și colaborarea mea cu „meșterul“ I. L. Caragiale, cuvânt ce-i era simpatic să-l audă dela cei dragi, m'a făcut să adun dela dânsul, în multe convorbiri avute, impresiuni și date pentru alcătuirea unei biografii științifice.

Până astăzi n'avem o schița geneologică despre această familie de artiști.

Bătrânul îmi povestea că pela 1770, a venit în țară, din părțile macedonene, un străbun *Vlidiko Karagiale*, în vârstă de douăzeci de ani, care din cauza războiului ruso-turc (1768-74) se refugiase la Giurgiu travestit în călugăr.

De oarece boerii primeau cu bucurie pe toți acei cari se declarau gata să facă parte ca voluntari din armata românească, ce se pregătea pe ascuns împotriva turcilor, acest Vlidiko, nu se știe prin ce

împrejurări intră sub steagul Cantacuziniștilor, admiratorii rușilor.

Căsătorindu-se cu o ardeleancă, avu un băiat, pe *Natis Karagiale*, la 1780.

Probabil că prin stăruințele unor boeri, pe Vlidiko îl găsim la curtea lui Vodă Karagea, ca om de încredere al acestuia. Din cauza asămănării de nume, toți îl credeau rudă cu Domnul, și astfel se bucura de multă stimă în fața sfetnicilor dela curte.

În anul 1815 moare de o boală de piept.

Natis Karagiale avu fericirea să învețe cu Aristia arta dramatică, jucând într'o piesă clasica grecească, fiind apreciat de Domnița Ralu, fata cea mai mică a lui Vodă Karagea.

Insurat cu fata clucerului Ion Nestor, avu din această căsătorie trei băeți: pe Kostache, Iorgu și Luca Karagiale. Moare tânăr la 1820, de o anghină peptorală.

**KOSTACHE
KARAGIALE**
(1812—1877)

Kostache Karagiale a fost o figură reprezentativă în teatrul românesc. Bunicul marelui dramaturg, încă de pe la 1835, se afirmă ca o personalitate artistică distinsă, luând parte la întemeierea Teatrului Național în Principate.

Născut la 1812, capătă primele cunoștințe la o școală grecească din București, unde a fost un destins și muncitor elev, încât pe la 1833, îl găsim ca profesor predând greaca la școala „Doamna Balașa“. Fiind pasionat pentru teatru, intră în *Școala Filarmonică* întemeiată de Heliade Rădulescu și Aristia, debutând după doi ani, la 1835, în rolul unui

american din „Alzira“ lui Voltaire în locul lui Curius bolnav, elevul cel mai distins al lui Aristia.

În anul 1838, îl găsim jucând în Botoșani, într'o trupă improvizată condusă de Nicolini.

Iată ce scria corespondentul „Albinei Românești“ despre acele reprezentații:

„Scriu dela Botoșani că reprezentațiile Teatrului Național urmează cu mare plăcere din partea publicului.

D. director Nicolini și d. K. Karagiali câștigă de fieș-care dată vii aplausuri pentru talentul lor și sirguința de a se aduce mulțumiri privitorilor prin alegerea pieselor și ale lor nimerită jucare“.

De aci, K. Karagiale vine la Iași, unde împreună cu elementele fostului Conservator Filarmonic, fiind ajutat și de Paharnicul Teodor Stamati, profesor de filozofie la Academia Mihăileană, alcătuește o trupă care să joace comedii, melodrame și tragedii.

Reprezentațiile începuseră în Decembrie 1839 și continuă regulat până în Martie 1840.

Cronicarul dramatic al „Albinei Românești“ scria: „De atunci piesele au urmat regulat odată pe săptămână, deși, avea să se lupte cu efectul cel priincios ce lasă reprezentațiile teatrului francez,

Kostache Karagiale
(1812—1877)

totuși plăcerca publicului de a auzi în limba națională producturi dramatice s'au vădit fieșcare dată, și această îmbrătoșare curat națională, spre a se sârgui, de a se face vrednici de un asemenea razim puternic“.

S'au jucat: *Saul* de Alfieri, în rolul principal, K. Karagiale; *Elevul Conservatorului*, prelucrare de Spătarul C. Negruzzi; *Grădinarul Orb*, de Logofătul Ioan Văcărescu; *Furiosul*, prelucrare de K. Karagiale; *Nenorocita peșire a Boureanului*, prelucrare de Sardar S. Botezatu și *Violeniile lui Șcapin* de Molière, în traducerea lui K. Karagiale.

Cum a fost apreciată inițiativa lui K. Karagiale de elita moldovenească, să cităm câteva fragmente din cronicile apărute în „Albina Românească“:

Pe scenă s'a hărăzit D. Karagiale o cunună de flori, o pungă cu 86 galbeni și o alisidă de aur.

La asemenea binevoitoare mărturisire, induioșatul beneficent a răspuns:

„Cel mai puternic lanș ce mă leagă către acest așezământ, este a mea mulșumire, și pârșind de astăzi titlul cosmopolitan, în veci mă fac moldovan!“

Iar în „Dacia Literară“, într'o critică teatrală, se poate citi aprecierile următoare:

„Cu cea mai mare plăcere am văzut pe D. Karagiale în rolul Furiosului. Jocul său patetic și plin de adevăr ne-au încântat cu totul.

Un lucru numai am mai dori dela dumnealui, adică mai puțină sentimentalitate și mai mult na-

tural. Noi cerem mult dela d. Karagiale, dar talentul său ne dă dreptate să așteptăm și mai mult“.

După succesul obținut în capitala moldovei. K. Karagiale este rugat să facă încă o stagiune în anul 1840—41, secondat de mai mulți diletanți, cari în dorința de a fi folositori culturei românești, s'au oferit cu dragoste să-l urmeze pe maestrul.

Neobosit și dornic de a vedea înfăptuindu-se Teatrul Național.

K. Karagiale răușește să-și alcătuiască un repertor potrivit cu gustul publicului, deschizând stagiunea cu *Farmazonul din Hârlău*, comedie în 3 acte de A... B... piesa având un succes frumos. Tânărul Mihail Kogălniceanu, entuziasmat de talentul lui K. Karagiale îi face un portret artistic:

„D. Kostachi Karagiale, acel tânăr actor român pe carele l'am văzut, pe născânda noastră scenă jucând cu atâta talent „Cuconul Iorgu dela Sadagura“, înainte, de a se întoarce în țara Românească, ca un adio al său ne-au lăsat această piesă compusă de d-lui: *O repetiție românească*. Cuprinsul ei răspunde cu totul la titlul ce poartă; această nemerire este îndestulă laudă pentru iscusința d-sale autorului. În adevăr citin l cineva această cârticică, cu neputință îi va fi de a nu cunoaște natura, jocu, maniculele, metehnele fieștecării actor, jucând rolă pe scenă, și prin urmare atărând de critica publicului. Pe lângă acest merit, repetiția d-sale, Karagiali ne poate sluji pentru trei considerații destul de însemnate. Intâi ea ne arată într-o culoare atât de vie cât și adevărată starea Teatrului Național sub direcții străine. Al doilea ea ne dovedește că nu

Teatru național
din
I A Ș I

I. ZI DE ABONAMENT.

Acțiune Anul 18 Noembrie 1890

СЛУЖБА КОМУНАЛЬНА

ТЕАТРУЛІ РОМАНЕСКІ

prezenta reprezentatiile

DE

ФАРМАЗОНЪ ДИН ХЪРЛЕЖЪ.

Comedie an trei acte de A. B.

Нероане.

Сабера Ганан	.....	D. Handeab
Нестру, неволеа din Хърлеж	.....	" Idieps
Ароня, танер зарос	.....	" Kapraiolu
Тотрес, prieten cu Aronia	.....	" Kapraiolu
Милека	.....	" Eosan
Un frantuziu neam	.....	" Frenesca
Un Konicar	.....	" Xrietaxi
Араня, сора саборнал	.....	Dna. Смарандя
Гароа, сачиник Араний	.....	" Haxepia
Приетин, сачул, in a	.....	

Сцена се трине an Imita, sava antr'a a. An Imita Aronia, sa doize an
tr'o imitaja, sa trine an tr'dina sava traxip

Maieriul Luni le 18. Octombrie

FOR D'OUVERTOURE DE SOCIETE MOLDAVE

Le Franc-Maçon de Herlev.

Five-comedie en trois actes par A. B.

АЩЕВЪТЪ: ІА 74 ЧЕАСЪЛ

vom putea avea actori români până când nu vom avea un conservator național, o dorință pe care o vedem și de la frații noștrii de dincolo de Milcov; și al treilea, această piesă poate sluji de un document foarte important pentru viitorii cercetători a începutului Teatrului Național. Un autor a cărui scriere împlinește atâte condiții poate să fie mândru de opera sa; și în această privire noi dăm toată dreptatea d-sale Karagiiale de a se fâli de scrierea sa și prin urmare nădăjduim pe recunoștința tuturor iubitorilor literaturii și al scenei naționale“.

Încărcat de glorie și diferite recompense materiale, K. Karagiiale se reîntoarce la București.

Aici împreună cu mai mulți diletanți înființează un teatru.

Momolo, se învoi de nevoe să-i dea sala de două ori pe săptămână, jucând alternativ cu „Opera Italiană“ de sub direcțiunea d-nei Henrieta Karl. Unii din foștii elevi ai școlii filarmonice și câți-va tineri vrednici și cu dragostea artei, ca *Costache Mihăileanu*, care-și lepădă dăscălia; *Lăscărescu* își părăsi scaunul pedagogului; *Ralița* și *Zinca Mihăileanu* își lasară acele și undelele la mahala; *Caliopi* (căsătorită cu Luca Karagiiale) sosi fericită; iar *Anesti Cronibace*, bărbatul gingașei și mai târziu vestitei *Mali Cronibace*, *Scărlătescu*, *Lăzureanu*, *Toncovici* și plinul de diavolii și talent, micul *Iorgu Karagiiale* se strânseseră în jurul lui“.

Greutățile materiale erau de neînvins. K. Karagiiale care avea pe lângă un suflet de artist și o dorință vie de înalt patriotism de a vedea mai curând înfăptuindu-se un Teatru Național în București, și

cheltuește toată averea, își vinde toate sculele soției, numai să poată să-și ajungă scopul.

Reprezentările se dau după multe intervenții în sala Momolo, acărui proprietar nu vedeă cu ochi mulțumitori această trupă românească, căci dânsul aveă sub conducerea sa „Opera Italiană“ luată dela Sansoni, care pierduse toată averea din cauza intrigilor de culise.

Momolo și cu Henrieta Karl protejata consulului rusesc, conducea acum asamblu Operei, și aveau tot interesul să puie stavilar întreprinderii românești. Succesul primei reprezentații, unde cu trei zile înainte de spectacol nu se mai găsia nici un bilet, făcu pe guvern să se gândească serios la zidirea unui teatru.

S'a jucat *Furiosul* o prelucrare după Cardenio din Don Quichotte, făcută de K. Karagiale.

Incurajat de Vodă Știrbei, care recunoscând munca depusă de acest întreprinzător actor, îl ridică la rangul de Pitar, onorând cu prezența sa reprezentațiile ce le da, suvenționând trupa cu 5.000 de lei anual.

În seara de 31 Decembrie 1853, s'a inagurat Teatrul Național din București.

Direcțiunea fu încredințată lui K. Karagiale și I. A. Wachman.

Acest spectacol de gală a fost alcătuit dintr'un vodevil *Zoe* sau *Un Amor Românesc*, tradus de Bobescu și muzica compusă de I. A. Wachman.

Nini Valery și K. Karagiale au creiat rolurile principale. Apoi s'au cântat și câteva scene de operă italiană.

O SOARE LA MAHALA

САЪ

АМЕСТЕКЪ ДЕ ДОРИНЦЕ.

Комедіе въ 2 акте

ВОИНСЪ

КОСТАКЕ КАРАЦАЛИ.

БЕКЕРВИЦІ.

К. А. ПОНТИ ИЪ БИРХЛАДЕР.

Б-ргопл.

1847.

O SOARE LA MAHALA
(Coperta prime ediții a piesei lui K. Karagiale)

Ne având un repertoriu studiat, noii directori apelează la colaborarea lui Matei Millo, care părăsise direcțiunea Teatrului Național din Iași.

Dar marele artist era foarte capricios și nu se interesa decât de piesele în care juca dansul.

Această colaborare în loc să ajute prosperarea trupei de diletanți, o disolvă prin noile obiceiuri aduse de Millo dela Iași. Wachman nu se împacă nici dansul cu autoritatea acestuia și își dădu dimisia.

K. Karagiale fiind mai înpăciuitor, nu îndrăznea să facă act de autoritate cu acest mare actor. Lăsă totul pe seama lui Millo, încetând reprezentațiile în Mai 1854 pentru totdeauna. Trebuie să mai amintim că tot K. Karagiale a fost creatorul unui teatru românesc în Craiova, care i-a ființat imediat după încetarea revoluțiunii din 1848, fiind îmbrățișat și ajutați de boerii olteni, care obținură permisiunea ca să li se dea o sală din școala cea mare a Oteteleșanului.

În stagiunea de toamnă, survine un incident cu prilejul reprezentării piesei lui Millo—*Baba Hârca*.

Vlădica dela Râmnic acuza pe K. Karagiale că a profanat religia creștină, admitând să se scoată din cazanul vrăjitoarei la finele piesei doi draci!

Prelatul amenința cu afurisenie „dacă se vor mai îngădui niște asemenea nelegiuiri a pângări mai mult cu șmecheriile lor un așezământ merit numai la creșterea și buna educație a tinerimii“.

K. Karagiale a fost un premergător al scenei românești.

Spirit de întreprinzător, și unul din întemeietorii Teatrelor Naționale din Iași, București și Craiova,

dânsul a contribuit cu talentul și sfatul să adune în jurul său o pleiadă de tineri dilectanți, cari au învățat și s'a format la școala lui.

Dintre acești elevi și eleve, unii au ajuns la gloria maestrului, ca Mihail Pascaly, alții și-au făcut datoria de buni actori ca Dimitriade și Fany Tardiny.

Matei Millo câștigând încrederea conducătorilor oficiali, K. Karagiale se retrage din teatru.

Din cauza sărăciei, s'a ocupat și cu avocatura.

În cele din urmă nerăușind, cere să fie numit în magistratură ca judecător de pace.

Amintirile rampei însă îl neliniștea, mai ales că publicul nu-l uitase, aplaudându-l frenetic ori de câte ori apărea într'o piesă reprezentată pentru scop filantropic.

În 1866, creiază ultimul rol din piesa lui Hașdeu, *Domnița Roxanda*, murind de o boală de inimă la 13 februarie 1877. Că autor dramatic, K. Karagiale a scris, localizat și tradus piese care au fost pe placul spectatorilor.

Aceste lucrări dacă astăzi n'au nici un merit literar, însă pe vremea când au fost reprezentate, succesul lor au atras până și atenția lui Mihail Kogălniceanu și V. Alecsandri, cel dintâi gășind cuvinte prea măgulitoare pentru autor.

**IORGU
KARAGIALE**
(1814 — 1874)

A fost actorul care a sprijinit pe fratele său mai în vârstă K. Karagiale în toate întreprinderile teatrale. Elev al școalei filarmonice, încă din copilărie arătase o dragoste deosebită pentru teatru, făcând „bazaconii“ prin familiile nobililor. Iorgu, după îndemnul lui K. Ka-

ragiale se căsători cu *Cecilia Rucăreanu*, o femeie care n'avea nici o educație artistică, neștiind măcar să citească, însă prin bunul simț, a putut să conlucreze alături de bărbatul său care o învăța toat rolurile și secretul artei dramatice. Trebuie să amintim că soția lui Iorgu Karagiale era foarte frumoasă și avea o voce armonioasă, așa că toate rolurile de cochetă îi erau încredințate în trupa lui K. Karagiale formată din diletanții școlii filarmonice. Bărbatul său când o învăța îi zicea: *prinde-o Cecilia*, vorbă ce a rămas ca zicătoarea în teatru. Iorgu Karagiale a debutat în seara de 8 Iunie 1845, jucând un rol principal în comedia *Recrutul Rascumparat*.

Iată ce scrie cronicarul C. I. Vernescu în „Curierul Român“ a douăzi după reprezentație:

«Actorii și-au jucat bine rolul, cu deosebire d-nii Iorgu și Luca Karagiale. Pare că e un dar al familiei, ca toți mădularii ei să se bucure de un talent pe care românii știu a-l prețui... Părerea mea este că în începuturile d-lui Karagiale sunt acelea ale lui Molière, fie ca și urmările să egale pe ale imortelului autor francez».

Iorgu Karagiale a scris și piese ca: *O comoară* și *Claca Țărănească*. Din cauza certurilo

Iorgu Karagiale
1814—1874)

ce le avusese cu Matei Millo, aceasta din răutate, a căutat prin toate mijloacele să-l îndepărteze dela Teatrul Național.

Rămăs fără angajament, deschide în „Sala Cornescu“, un teatru de „vodevil român“, și'n apelul ce-l adresează publicului, spune că a deschis teatrul acesta cu spesele sale, fiind «o victimă a unei infame mistificațiuni, pentru excluderea sa din Teatrul Național». Afacerile mergând rău, își cheltuește mai departe energia și talentul în combinații felurite; din cauza idialismului său moare în 1874, în cea mai neagră mizerie, uitat de contemporani.

**LUCA
KARAGIALE**
(1817 1885)

Tatăl marelui dramaturg I. L. Țaragiale, care debută c'un an mai târziu (1846) în Noembrie, jucând în piesa *O soare la Mahala* scrisă de K. Kargiale.

Reprezentarea aceasta a fost un eveniment artistic și literar în anele teatrului românesc.

În special, autorul-actor a fost în rolul Măzărescului de un humor neîntrecut, încât publicul nu se mai putea sătura admirându-l.

Luca Karagiale însă nu avea talentul lui Iorgu, încât făcea teatru numai din plăcerea de a fi alături de *Doamna Caliopi*, soția sa, o cântăreață vestită în vodeviluri și operete.

Jean Repay, profesor de limbă și literatura franceză la „Academia Mihaileană“ din Iași, zicea despre dânsa că «are un glas just, în intonațiunile lui are un farmec deosebit. O zăbovire de șase

luni în Italia, ar face din ea o cântăreață deosebită».

A creat pe Semiramis regina Babiloniei, muzica de Rossini, c'un succes strălucit, cu toate că nu avea o cultură muzicală mai înaltă. În cele din urmă, a părăsit cântul unde debutase așa de frumos, ajutând împreună cu Luca Karagiale întreprinderile teatrale ale lui K. Karagiale, cumnatul său, colindând în turnee toată Țara Românească și Moldova.

N'a putut să-și câștige aceiași simpatie publică ca interpretă de roluri în proză și versuri, așa cum făcuse în creațiunile muzicale, dar

eră apreciată ca o actriță conștiincioasă. Luca Karagiale plictisindu-se de atâta sbucium, în serviciul teatrului românesc, și îmbolnăvindu-se, îl părăsește pentru totdeauna, retrăgându-se la țară, unde își cumpăraseră o mică fermă în comuna Mărgineni din județul Prahova.

Se căsătorește a doua oară cu o ardeleancă *Catinca Muru*, o femeie simplă, fără nici o cultură, dar cinstită gospodină.

Moare la 1885, după ce văzuse primele succese ale fiului său, sufler la Teatrul Național din București.

Caliopei Elena Karagiale

La ferma părintească din satul
 Mărgineni, județul Prahova, s'a născut în
 Ianuarie 29, anul 1853, marele
 dramaturg al teatrului românesc,
 Ion L. Caragiale. Mama lui era văduvă,
 având cu primul bărbat o fetiță.

Tatăl său s'a bucurat însă foarte mult când a aflat că soția lui a dat naștere unui băiat, și că familia nu se va stânge. În acest mediu țărănesc micul Ion a văzut lumina zilei.

Copilărie sburdalnică și liberată de cătușele unei educații alese. O floare de câmp crescută și desmerdată de privirea trecătorului, căci părinții împovorați de nevoi, văzând că micuțul era preă vioi și preă răsvrătit, l'a înstrăinat, trimițându-l la „Școala Domnească“ din Ploești să învețe carte și să uite nebuniile. Clasa I primară a urmat-o în casa părintească, dând examenele în particular.

Prin anul (1860-61) îl găsim înscris regulat în clasa II primară la profesorul *Zaharia Antinescu* dela Școala Domnească No. 1 din Ploești. La sfârșitul anului, fiind inteligent și ascultător, este clasificat cu premiul al 3-lea, primind ca daruri diferite cărți. Institutorul Antinescu era un distins pedagog, umblat prin străinătate, cult, fiind autorul unor volume de poezii, amintiri istorice, politice și culturale, încât Caragiale a profitat dela dânsul foarte mult, în acest an de studiu elementar. În clasa III primară (1861—62), avu profesor pe *Vasile Drăgoșescu*, un admirabil cunoscător al limbei românești. Căci în dragostea de a vede scriindu-se odată co-

rect, cere autorizația ca să deschidă un curs public și gratis de gramatică, sintaxă și ortografia limbei.

Caragiale în acest an a fost clasificat premiul I cu coroană, primind ca dar diferite cărți.

În clasa 4-a (1862—63), avu de profesor pe *Mihail Georgescu* directorul școlii, un distins pedagog, care a știut rădica așa de mult nivelul cultural al școlii ce o conducea, încât ca o atenție deosebită, primi vizita domnească a lui Cuza-Vodă.

Caragiale fu clasificat al zecelea în clasă această de absolvire.

Printr'o petiție, din 28 Iunie 1864, dânsul își cere certificatul de absolvent astfel: „Onorabililor Domni M. Georgescu, V. Drăgoșescu, Z. Antinescu, profesorii școlii primare din Ploești.

Domnilor! Creatorul mi-a grațiat încă patru ani de viață materială, și D-voastră în acești patru ani ați așezat piatra fundamentală a întregii mele vieți morale.

M'ași socoti și mai mult chiar decât ingrat, dacă împreună ca născătorii mei naturali nu aș amă și estima și pre renăscătorii mei morali.

I. L. Caragiale
(Fotografie din grupul „Junimele” dela Iași)

**ABSOLVENT
AL ȘCOALEI
PRIMARE** Domnilor! Am trecut sub patrona-
giul și instrucțiunea D-voastră acele
patru clase primare, cu succesul ce
vă este cunoscut. Sunt decis împli-
nind dorința mea, a născătorilor mei,
datoria către patrie a urma calea învățătorei.

Viu dar prin aceasta a vă ruga că neconsiderând
verice nemulțumiri veți fi întâmpinat de parte-mi
în timpul petrecerilor mele de elev pe băncile școlii,
să-mi eliberați un certificat constatator al succesului
meu în menționatele clasuri.

Acest certificat îmi va reînoi în toată viața mea
recunoștința mea către Dv. și-mi va aminti tinerii
mei ani.

Primiți respectabilii mei profesori, stima, recu-
noștința și supunerea ce, vă datorez și vă voi datora
și păstra în toată viața mea, în verice condiții mă
va așeza destinul, și-mi permiteți a mă subscrie.
Al D-v. devotat și supus elev (ss) I. Caragiale.

După afirmările lui Nicu Constantinescu, fost
sub-director general al Poștelor și Telegrafelor, Ca-
ragiale a făcut și patru clase gimnaziale, iată ce
scrie fostul coleg al maestrului:

«Nu numai patru clase primare, cum se pretinde,
dar Caragiale a absolvit întreg gimnaziul, fiind coleg
cu mine și cu alți șapte în clasa III-a și a IV-a la
liceul „Petru și Pavel“ pe atunci gimnaziu la Ploești.

De altfel, lucrul se poate lesne verifica, în arhiva
acestei școli superioare, devenită liceu în anul
1872—73.

Mi-aduc bine aminte că I. L. Caragiale în clasa
IV-a (anul 1866—1867) era foarte tare la limbă latină

și profesorul I. I. Romanescu ni-l da ca exemplul a
cei șapte colegi ai lui, pentru priceperea și înles-
nirea cu care traducea și analiza comentariile lui

I. L. CARAGIALE.
(Fotografie din tinereță).

Cesar despre războiul galic“.

După cele povestite, rămâne în discuție chestiunea dacă a terminat gimnaziul din Ploești, cu toate

că de puterea și drepturile oficialității nu s'a folosit niciodată.

Rădicat prin muncă și talent, asimilând cu timpul o cultură superioară, Caragiale n'a voit să parvie.

A rămas, cași Eminescu, un modest
INCEPUT „publicist român“, cum obișnuia să
DE însoțească iscălitura lui, singurul
AUTOBIOGRAFIE titlu de care se simțea fericit și demn,
 fiindcă și-l dase singur.

Intr'o scrisoare adresată lui Vlăhuță, mărturisirea :
 „Sunt copil de părinți sărmani și fără nume. Am
 rămas, după moartea lui tată-meu, singurul sprijin
 al mamei și al sori-mi. *Am învățat atâta școală,*
câtă la limită, mi-ar fi de ajuns să mă pot
apuca de învățătura dreptului să mă fac avocat
 și să mă introduc, încet-încet, în afaceri și în po-
 litică.

„Am o educație nu tocmai îngrijită, fiindcă pă-
 rinții mei n'au avut mijloace să-mi dea una aleasă ;
 dar am puțin bun simț și cum poți constata și d-ta
 mă exprini, fără vre-un fel original de gândire,
 destul de limpede și de comod“.

Pentru complectarea amănuntelor cu privire la
 studiile lui Caragiale, se vede din fragmentul său
 de autobiografie, că a avut atâtea studii, încât i-ar
 fi permis să facă studii universitare, în specialitatea
 dreptului.

Dar Caragiale, câștigându-și pâinea din copilărie,
 uită binefacerile studiilor oficiale, adâncind școala
 vieții cu necazurile și bucuriile ei, în vreme ce me-
 diocritățile cu diplome, ating culmile unde ar trebui
 să stee talentele, adevăratele valori intelectuale.

Dar suntem în stadiul prefacerilor sociale, unde meritul să cântărește încă după acte oficiale.

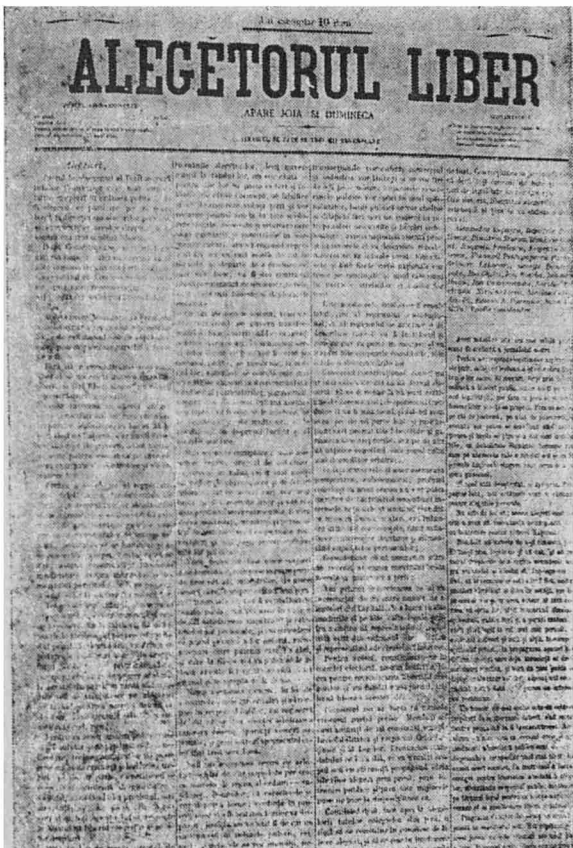
Caragiale părăsind casa părintească, se refugiază la Hagi Ilie, vânzător de lumânări din Ploești, acărui băiat fusese coleg de școală cu dânsul. În casa acestuia, Caragiale se pregătea să se facă negustor, dar producându-se mișcarea revoluționară din 8 August 1870, unii prieteni de ai lui mi-au afirmat că a luat parte la acel început revoluționar, încât poliția urmărindu-l, Caragiale fugi la București pentru a i se pierde urma.

Nevoile îl siliră să primească postul de girant responsabil la ziarul *Alegătorul Liber*, acărui idei politice plăcuse lui Caragiale.

ALEGĂTORUL LIBER

Postul acesta însă nu reprezenta un câștig moral însemnat, și nu însemna cine știe ce valoare, căci a fi girant la un ziar pe vremea aceea, însemna ați lua responsabilitatea penală în caz de proces, pentru fapte cari nici nu le cunoșteai. Incât, pentru o sumă ridiculă, ziarele ce apăreau pe atunci, numiau giranți pe oameni care voiau să se expue să fie inchiși, în locul redactorilor cu adevărați vinovați.

Caragiale de nevoe a primit postul de girant responsabil la „Alegătorul Liber“, mai ales că în comitetul redacțional făcea parte o serie de tineri distinși, cari îi promisese că-l va proteja și apăra contra poliției, care îl urmărea ca pe un revoluționar republican periculos! Comitetul ziarului era format din: D. Brătianu, D. Sturza, D. Giani, E. Stătescu, E. Protopopescu-Pache, G. Lahovari, G. Danielopol,

ALEGETORUL LIBER

(Prinul ziar unde I. L. Caragiale a fost girant responsabil și corector)

I. Ghica, I. Brătianu, I. Câmpineanu, N. Fleva și N. Kalinderu. Programa politică ce a silit pe acești tineri să se grupeze, conținea idei democratice cari au plăcut și lui Caragiale. Citez din articolul de fond următoarele rânduri:

„Comitetul nu va lupta în numele vre-unui partid politic, membrii sei sunt însuflețiți de o constantă voință: Inviolabilitatea și respectul Constituțiunii și al Legilor. Credincios mandatului ce i s'a dat, el va urmări scopul său cu stăruință, propagând ideia liberilor alegeri prin presă, prin întruniri publice și prin toate mijloacele puse de lege la dispozițiunea sa. Comitetul dară, face apel la alegătorii tuturor colegilor din țară, îi roagă să se constituie în comitete de libere alegeri, și să se pue în înțelegere cu dânsul asupra măsurilor generale de luat. Convingerea sa profundă este că dacă toți oamenii de bine și iubitori de legalitate se vor uni spre a-și face datoria libertatea alegerilor va fi asigurată și țara le va datora salvarea“.

Activitatea lui Caragiale la acest ziar politic, care apărea de două ori pe săptămână, Joia și Duminica, a mai fost de a da ajutor la corectarea și complectarea lui cu informațiuni.

Dimisionând din acest post pe ziua de 12 Ianuarie 1876, îi urmează B. Papasoglu ca girant-responsabil, iar pe Caragiale îl găsim la „Unirea Democratică“, unde se angajase corector pentru că era ceva mai bine plătit.

Iată cum un fost redactor, Alexandru Ciurcu, descrie interiorul acestei redacții:

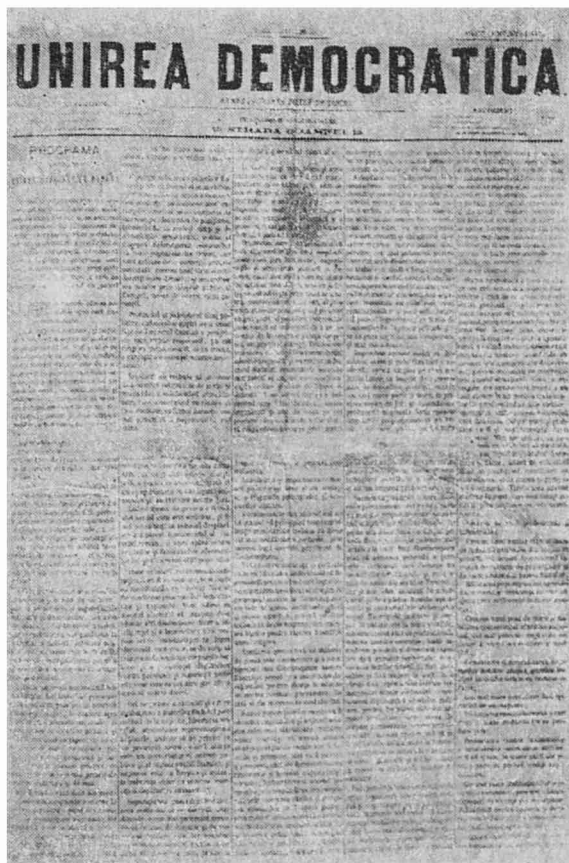
UNIREA
DEMOCRATICĂ

«Noul ziar avea ca redactori pe Dim. Aug. Laurian sau mai intim pe Tache Laurian, pe Gogu Cantacuzino și pe subsemnatul, iar ca corector pe Ion Luca Caragiale. Redacția era în strada Doamnei, iar ziarul se tipăria în Pasagiul Român la tipografia bătrânului Göbl. Aici lucra Caragiale, la o mescioară așezată în mijlocul zețării și care n'avea un metru patrat. Jur împrejur erau dulapurile cu litere — cazierele — la cari lucrau în bluze culegătorii și în sală era mare înghesuială. În această atmosferă încărcată cu tot felul de emanațiuni grele și neplăcute, în acest aer infect își petrecea ziua viitorul maestru Caragiale, ca să câștige vre-o sută și ceva de lei pe lună.

„Lucrătorii tipografi mâncau de la o cârciumă din apropiere — pare-mi-se dela *Tunelul de Viață* din subsolul Pasagiului — și trimiteau pe elevi să le aducă câte o *porție*. Tot așa făcea și Caragiale cel puțin la amiază. Numai că băga mâna în buzunar, scotea câțiva gologani și chemând un băiat îi poruncea cu ifos:

— Mă, adu-mi și mie o „porție”, dar vezi să vii iute și să nu bagi degetele în farfurie că te ia mama dracului.

„Caragiale era brutal cu elevii, de cari aveam mare milă, din cauza vitregiei cu care erau tratați de toată lumea, de patroni, de lucrători, de corectori, de mașiniști, ba până și de rotari. Toți aveau dreptul să-i bată. Și acești copii trebuiau să vie la tipografie

UNIREA DEMOCRATICĂ
(Ziarul unde I. L. Caragiale a fost corector)

până în ziuă, să muncească până inoptate, să nu aibă un moment de reacțiune și să plece noaptea flămânzi, bătuți și zgriburind de frig în mahalaua depărtată, unde-i aștepta tot mizeria și poate altă bătaie.

„Caragiale nu călca deloc pe la redacție și nu avea nici un raport cu redactorii ziarului, nici cu membrii grupului politic, la ședințele cărora asistam regulat.

„În calitatea mea de secretar de redacție, care pe atunci echivala cu aceea de redactor-șef, căci eu făceam aproape tot ziarul, pe când Laurian și Cantacuzino își trimiteau doar revistele (primul articol), mă duc am des pe la tipografie ca să supraveghez tipărirea ziarului.

„Într-o zi găsesc pe Caragiale la măsuța lui de corector, cu mâna dreaptă încleștată în părul unui elev, pe care îl ciocănea cu capul de masă.

Scena aceasta mă indignă peste măsură.

„Nu zisei nimic lui Caragiale, dar el ghici revolta mea după mina pe care o făcusem. Seara aceea o petrecurăm împreună și la un moment Caragiale îmi zise:

Cum văd, dragă Ciurcule, ești un *sensibil*.

„Atunci îi descrisei lui Caragiale în culori vii mizeria acelor copii „dați la învățătură“ și mila ce-mi inspiră situația lor nenorocită.

„Din acea zi Caragiale nu mai atinse nici măcar un fir de păr al vre-unui elev“.

Prin intervenția lui Mihail Pascaly,
SUFLETER ȘI Caragiale este primit ca sufler și
COPIST LA TEATRUL NAȚIONAL copist la Teatrul Național din București. Teatrul l'a fascinat așa de mult, încât pe lângă impulziunea ereditară artistică moștenită dela stramoși, maestru-

lui îi plăcea să trăiască din iluziile și deziluziile pe care le da scena.

Prietenos și muncitor, în scurtă vreme Caragiale ajunge să fie apreciat ca un funcționar destoinic. Seara suflând, iar ziua copiind piesele care trebuiau să fie reprezentate. Grigore Manolescu îl iubea foarte mult, încât nu voia să apară la rampă, dacă în cușca de sufler nu era Caragiale.

De asemenea Ion Ghica, directorul general, de asemenea îi plăcea să stee de vorbă cu dânsul, stimându-l mai ales după ce reușise să-i fie jucată traducerea sau mai bine zis prelucrarea din Parodi a piesei „Roma Invinsă“.

Cât de mult preț Caragiale a pus pe meseria de sufler, se vede din paginile scrise sub titlu „Din carnetul unui vechiu sufler“, impresiuni și amintiri, cari vor contribui ca material informativ de bună calitate, la întocmirea unei istorii a teatrului românesc.

Anecdotele aceste prind în cadrul lor o lume dispărută, redată cu măiestrie de Caragiale, unde umorul și tristețea se unesc într'o armonie psihologică de portret literar și artistic.

Figurile bunicului Kostache și ale unchiului Iorgu, sunt admirabile prinse de Caragiale.

Pentru a întări convingerea că viața de sufler nu-i displicuse marelui dramaturg, ci dimpotrivă vorbea despre dânsa cu multă plăcere, voi reproduce o convorbire ce am avut cu maestrul.

Când l'am cunoscut pe Caragiale, aveam treizeci de ani.

Convorbirile mele și colaborarea cu marele dramaturg au avut darul să enerveze pe unii, să mire pe alții.

Cine însă l'a cunoscut, știe că posibilitatea aceasta nu cerea multe greutăți.

Cunoștința cu dânsul se lega iute și fără de multă eti 'hetă.

Destul era să-i fi simpatic, să-l cucerești cu vorba, și prietenia urma în chip firesc.

Pontif al literaturii n'a fost niciodată, în felul cum vor cei de astăzi, să ni-l prezinte.

Totuși, iubia pe tinerii scriitori, plăcându-i să stea de vorbă cu dâșii ceasuri întregi, din cauză că aceștia îl ascultau cu multă dragoste și respect, și nu-l mârniau cu aerele lor de sterilă vanitate.

Modest, iubia modestia ori unde s'ar fi găsit dânsa.

Starea aceasta sufletească n'a putut-o găsi decât în tinereță, căci așa îmi explic de ce, fără să precupețască gloria, s'a ajutat cu toată sinceritatea în creierea de noi lucrări dramatice, apelând într'un moment de entuziasm la Petre Liciul și la mine.

Adevărata critică literară va judeca valoarea lor ca opere de artă, căci vor fi publicate în această ediție științifică complectă.

Pentru actorul de rasă — îmi zicea Caragiale, am avut totdeauna o dragoste deosibită, căci dânsul reprezintă adevărata creație de teatru.

«Pasiunea, în 'afară de talent, este indicatoarea formelor noi în arta scenică, legând trecutul cu prezentul și putând să creeze această formulă puternică care este tradiția.

«Trebuc s'o păstrăm, caci ochiul unui actor, ca

și ochiul lui Dumnezeu, trebuie să vadă totul, și mai presus să descopere totul.

«Prin această descoperire arată că artistul-critic e un adevărat artist, și că văzând mai departe, dovedește că spiritul său s'a șlefuit așa de mult, încât arta lui s'a științificat.

«E cea mai mare dovadă că și profețiile în artă își au rostul lor, numai prin tradiție.

«Din cușca mea de sufler, adeseori eram așa de surprins de mișcările și de creațiunile spontane ale artiștilor de rasă, încât cuprins de extazul acesta, uitam adesea să le suflu, și numai când intra cabotinelul pe scenă, numai atunci mă desmeticeam și începeam să-mi fac meseria.

«Actorului de rasă îi datorăm tot ce avem mai frumos și mai durabil în teatru. Actorul de rasă este creatorul adevărat al teatrului. Nu uita pe Molière și pe Shakespeare.

«Dar vorbesc de actorul de rasă, și încă nu ți-am explicat ce înțeleg eu prin asta.

«Actorii obișnuiți se pot împărți în trei clase; de altfel și păcătoasa noastră de lege a teatrelor i-a împărțit astfel.

«Dar pe când legiuitorul a înțeles într'un fel valorile, punând în clasa treia valorile de clasa întâia, și cele de clasa treia la întâia, după vechime, —încheie cu șiretenie Caragiale—în legea naturală a artei, actorul de rasă exclude tustrelele clase, și atunci am putea face următoarea socoteală artistică:

«În clasa întâia, actorii fără talent, dar cu vechime, având la activul lor o serie de intrigi bine susținute și jucate fără sufler!

«În clasa a doua, actorii fără talent, dar cu vechime, având la activul lor o serie de intrigi prost susținute și jucate cu sufler!

În clasa a treia, cabotinii...

«Deci am avea: Actor I + Actor II — Actor III = 0.

«Voesc prin asta să-ți dovedesc că actorul de rasă nu are nici o clasificare, el poate fi în orice clasă, dar ceea ce îl evidențiază, este talentul care-i dă ghes, îl tulbură, îi zgudue nervi. E puterea creatoare al sufletului și al creierului omenesc.

«Actorul de rasă creiază spontan, însufletește textul autorului în timpul vorbirii. Cine nu e inzestrat cu o astfel de rețea de nervi, nu poate cunoaște frigiditățile artei, ale scenei, unde se frământă viața cu tot cortegiul ei de păcate și de virtuți.

«Numai un sufler cum am fost eu, am putut să gust din cușca mea, frumusețile minunate ale teatrului...

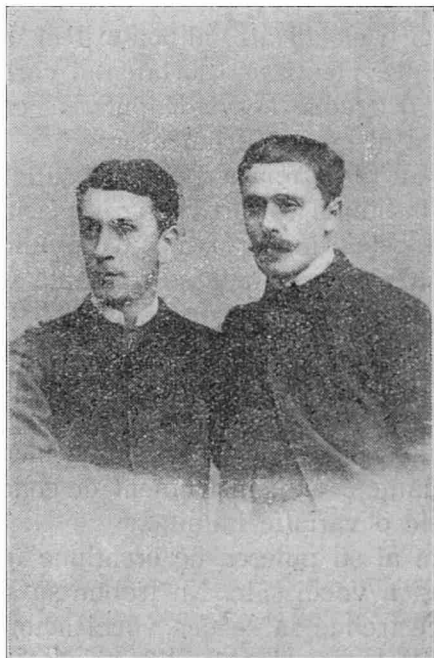
«Nervii aceia de actor de rasă, se încordau și vibrau, ca nuanțele unui instrument de coarde, într'un diapazon de o variație infinită...

«A, dacă ai ști puterea de creațiune în teatru, a actorului și a vocii sale. Nu trebuie să se uite importanța ce trebuie să se dea vocii actricești.

«Am asistat ca sufler, la diferite spectacole, unde intonațiunile diferiților actori prezentau anomalii în fixarea vocii. Unul vorbea încet, altul parcă se certa pe maidan, iar al treilea vorbea natural, cu toate că toți trebuiau să vorbească omenește.

«M'am întrebat atunci: cum de nu se observează și nu se caută să se pue la punct și acordul voci-

Petru Missir.

I. L. Caragiale.

lor pe scenă? Nu-i mai dis plăcut decât atunci, când as iști la un spectacol, unde actorii bolborosesc în diferite tonuri, crezând fiecare că-i multă ispravă de capul său.

«Dar trebuie să se știe că prin acordul vocilor, prin nuanțarea lor, cu situația piesei, trebuie să se ajungă la același efect ca într'o simfonie. Glasul și mimica, iată cele două calități cari disting pe actor de restul oamenilor. Dar dați atenție, am zis totdeauna acelora cari apar pe scenă, voci și mimice voastre. Ceeace insist eu, este menținerea egalității vocilor pe scenă, această armonie se observă numai în ansambluri mari, unde vocea și mimica sunt cea-sornicul succeselor.

«Dar pentru mimică? Câtă atenție dau actorii noștri? Fizionomia feței unui actor român, sub fardurile meșteșugului, sunt strâmbături!

«Am cunoscut un mare actor italian, care fiecare rol îl interpreta în fața oglinzii. Pentru mimică, avea o oglindă care mărește fața, și ceasuri întregi, grimat, studia schimbările și atitudinea feței conform cu rolul.

A ști să diseci un rol, în forma aceasta, e să cunoști anatomia artistică și compunerea rolului.

«Efectele sunt uimitoare, și ajutat de observație și fantezie, vei putea să redai, într'o compoziție perfectă, ființa creată de autor.

«Actorul de rasă va ști întotdeauna să-și compue rolul. Regisorul sau directorul de scenă este un mare moft, rolul său este în a conduce ansamblurile, iar nu individualitățile. Ochiul său nu cre-

jază, ci pune în valoare numai adevăratele valori pe scenă.

«În fine, singura călăuza în teatru este tradiția, Ce-am putea face s'o perpetuăm în teatru? Este o taină, o mare taină, pe care nimeni n'o poate păstra, și care moare odată cu actorul de rasă».

Această convorbire cu I. L. Caragiale, demonstrează că în cușca de sufler ședea un mare suflet de artist, care observa cum se sbuciumă pe scenă alte suflete de artiști, căutând să pătrundă secretul adevărat al scenei. Așa se explică desăvârșirea artei lui și dragostea pentru anii petrecuți în acest templu de cultură.

ACTOR Caragiale a jucat teatru în provincie alături de Grigore Manolescu și Aristizza Romanescu.

Intr'o vară, după ce se închisese stagiunea teatrului național, Caragiale fu luat ca sufler și actor în turneul cel aranjase Manolescu în provincie.

La Galați, a debutat în groparul din Hamlet.

Iată cum descrie Manolescu, în „Insemnările MELE” acest debut senzațional:

«Iancu a fost surprinzător de natural. Publicul se întreba cine este actorul care joacă, căci pe afiș pusesem trei steluțe, căci așa se obișnuia să facem în provincie, când din lipsă de personal artistic, salvam situațiile printr'un astfel de anonim, unde un actor apărea în mai multe roluri.

Iancu, după reprezentație mi-a spus că nu a avut nici o emoție. A jucat așa cum ar vorbi cineva.

La un moment mă credeam chiar gropar, îmi dublașem personalitatea, și ceace mă făcea să nu mi-o

pierd cu desăvârșire, era gestul cel făceam să scot pământ, sapa îmi arata realitatea, căci regisorul nu-mi adusese mult pământ, încât eu desfundam dușumeaua.

Persoanele -

<p><u>Contele de Aixemont</u>, pan de Franța</p> <p><u>Cezarina</u> nevasta lui</p> <p><u>Agata</u>, fiica contelui, nă scută în întâia că- sătorie</p> <p><u>Emond de Varennes</u>, frate advocat</p> <p><u>Bernardet</u> medic</p> <p><u>Oscar Rigaut</u>, vechi Ce- zarinar.</p> <p><u>De Konthucar</u>, senior mare și om de literă</p>	<p><u>Luce</u>, nevasta lui</p> <p><u>Dutillet</u> librar.</p> <p><u>Estève</u>, poet-rom. mancier</p> <p><u>Devouweux</u>, pictor</p> <p><u>Leonard</u></p> <p><u>Angnac</u> } Camaraz</p> <p><u>Pontignac</u> }</p> <p>Un secretar al lui Konthucar</p> <p>Un secretar al lui Aixemont</p> <p>Secretar al lui Oscar</p>
---	---

Scena de petiție la F. L. A. l. I la D. de Konthucar
et II. a la Oscar, cele trei din armă la D. de Konthucar
măst -

O pagină copiată de I. L. Caragiale în vremea când era suflor la
„Teatrul Național“ din București.

Sgomotul acesta mă deșteptase din încarnațiune.
Totuși, glasul său cam ruginit, se potrivea de minune
cu rolul, și când dialogam, Caragiale îmi părea, că

sufală, căci mă deprinsesem cu dânsul, care d'altfel suflase până atunci, și după aceea până la sfârșitul spectacolului.

„Avea un dar de a sufla cum n'am mai întâlnit în viața mea de actor.

Ochii și vorba lui mă fascinau, îmi da fiori răspunderei».

Caragiale locuia în aceeași curte cu Mihail Pascaly, care certându-se cu Millo, demisionase din societatea dramatică, ocupându-se cu turneurile în provincie.

Pascaly, descoperise la Giurgiu pe Eminescu, culcat pe fânul dintr'un grajd, citind în gura mare pe Schiller.

Ii propuse să-l ia sufler cu șapte galbeni pe lună, și băiatul primi cu bucurie, căci teatrul începuse să-l pasioneze.

În casa lui Pascaly s'au cunoscut.

Iată cum descrie Caragiale acea întâlnire:

„Eram foarte curios să-l cunosc. Nu știu pentru-ce, îmi închipuiam pe tânărul aventurar ca pe o ființă extraordinară, un erou, un viitor om mare.

„În închipuirea mea, văzându-l în revoltă față cu practica vieții comunc, găseam că disprețul lui pentru disciplina socială e o dovadă cum omul acesta trebuia să fie scos dintr'un tipar de lux, nu din acelea din care se trag exemplarele stereotipe cu miile de duzini

„Deși în genere teoria dela care plecam eu ca să gândesc astfel — că adică un om mare trebuie în toate să fie ca neoamenii — era pripită, poate chiar deloc întemeiată, în speță însă s'a adevărit cu prisos.

Tânărul sosi.

„Era o frumusețe! O figure clasică încadrată de niște

plete mari negre; o frunte înaltă și senină niște ochi mari — la aceste ferestre ale sufletului se vedea că cineva este înăuntru; un zâmbet blând și adânc melancolic. Avea aerul unui sfânt tânăr coborât dintr'o veche icoană, se vedea scrisul unor chinuri viitoare.

— Mă recomand, Mihail Eminescu.

„Așa l'am cunoscut eu“.

Da prietenia dintre Eminescu și Caragiale, o voi descri-o într'un capitol special, servindu-mă de scrisorile schimbate între dânsii mai târziu.

<p>PROFESOR ȘI MEDITATOR</p>	<p>Soarta a fost vitrigă și cu dramaturgul Caragiale, căci pentru ași câștiga pâinea zilnică, a trebuit să îmbrățișeze fel de fel de ocupații, știind întotdeauna să se adapteze mediului</p>
---	---

în care era aruncat.

Anghel Demetrescu, cunoscând pe Caragiale, a propus acestuia să suplinească o catedră de istorie la liceul Sf. Gheorghe.

Iată cum poetul Radu Rosetti, reconstituește într'o colorată și sugestivă amintire, o lecție de istorie predată la acel liceu de Caragiale:

„Anghel Demetrescu, regretatul savant răpit prea de vreme dintre noi, și-a dat seamă de cultura enciclopedică, deși autodidactă, a maestrului și iată-l pe Caragiale în fiecare dimineață la 8 în localul frumos al liceului sf. Gheorghe de pe calea Victoriei, printre elevii căruia aveam cinstea să mă număr și eu.

Ca natură distinctă ce este, Caragiale nu e profesor ca ori care altul. Școala lui pedagogică ajunge la concluzia că nu elevul este vinovat atunci când nu

Actorul I. Brezeanu, în rolul lui Nae Ipingescu,
din „Noaptea Furtunoasă“.

știe lecția, ci profesorul fiindcă n'a fost în stare să se facă înțeles de elev, — și atunci, firește, toată străduința lui tinde spre acest scop.

„Pe nici un profesor nu-l iubesc elevii ca pe autorul „Scrisorii Pierdute“, pe nici unul nu-l stimează mai mult, nici unuia nu-i răspund mai bine și mai inteligent.

„Il revăd într'oa dimineață splendidă de primăvară explicând viața lui Mihai Viteazul.

„Domn al țării românești, prin calitățile-i fine de diplomat, el este singurul nostru voevod care a reușit să unească la un moment dat, sub un singur sceptru, toată suflarea românească“, explică maestrul inspirat, copiilor, pagina aceasta frumoasă din Istoria Românilor, — când observă că un elev nu e atent.

„Cu ochii țintă pe fereastra deschisă, prin care se zărește cerul albastru, pomii verzi, și „cocoarele“ venind — cum zice Alecsandri — copilașul pare dus pe cea lume.

— Popescu Ion I — mai era unul Popescu Ion al II-lea — ce-am spus acum?

„Popescu Ion I, bâlbâe de frica pedepsei uitând că are de a face cu unul care nu pedepsește niciodată, și nu știe ce să răspundă.

— Dacă-mi spui drept unde te gândeai, te iert, îi zice dascălul îngăduitor.

— Ascultam mierloiul din pom, mărturisi cinstit elevul.

Intr'adevăr, prin fereastra deschisă, trilurile mierloiului se nălțau, nebune de veselie, în natura renăs-cândă. În tăcerea mormântală care se făcuse în sală, cântecul se înălța la cer ca un imn.

— Bine mă, Popăscule! îl dojenește maestrul, er-tător și glumeț în acelaș timp; eu fac aici diplomație înaltă, îmi sparg plămâni să vă explic politica lui Mihai Viteazul, și tu, cu ochii la mierloi!?

„Dar profesorul n'apucă să-și urmeze lecția, și Popescù Ion I tot cu ochii la mierloi!

Chestia se complică, însă, căci acum iată și alți elevi distrați de cântecul pasărei minunate; profesorul însuș, tot vorbind de Bartolomeu Pezzen, comisarul lui Rudolp al II-lea și de Banul Mihalcea, face din când în când pauze, cu ochii duși spre mierloi.

Frumos grăește profesorul d'înăuntru, dar mai frumos ciripește pasărea d'afară — în cele din urmă dascălul se dă învins.

— Știți ce copii? Hai cel puțin s'o facem pe față. În grădină, s'auzim mierloiul.

Și mierloiul cânta ca un nebun, cum n'a mai cântat mierloi pe lume, în mijlocul naturei renăscânde, sub cerul mai albastru ca oricând, până ce, speriat de hazul copiilor, își ia sborul aiurea.

— Numai de nu l-ar împinge dracu să se ducă la Sfântul Sava, c'acolo sunt dascălii mai severi! glumește iar Caragiale.

Apoi adresându-se din nou copiilor:

— Și-acum, că v'am făcut o lecție despre natură, în aer liber, să ne reintoarcem în clasă, la politica lui Mihai Viteazul! Popescu Ion I, vezi să fii atent de astădată, că — a doua oară nu se mai prinde: te iau de urechi când te-oiu mai prinde cu ochii pe fereastră! Anecdota aceasta plină de realitate arată personalitatea lui Caragiale, care glumind, știa totuș să fie ascultat și respectat de elevi.

Condus de aceleași principii, Creangă creiase un sistem original de pedagogie.

Nu știi dacă Caragiale, încurajat și menținut ca profesor, n'ar fi creiat și dânsul o atmosferă pedagogică, de care s'ar fi servit școala românească.

Maestrul nu avea însă titluri academice pe baza cărora să ceară numirea definitivă în învățământ, a trebuit un Anghel Demetrescu care să înțeleagă folosul, dar pentru scurtă vreme, căci titularul întorcându-se la catedră, Caragiale a fost nevoit să plece.

Recomandat de prieteni, lui Caragiale i se găsi locul de meditator în diferite familii boerești, unde de astădată neputându-se împăca cu eticheta, părăsi această carieră, intrând din nou în gazetărie.

CLAPONUL

Publicistica sub orice formă s'ar fi prezentat dânsa, captiva imediat pe Caragiale, care știa să creeze din fantezia lui de umorist, un colț, unde să-și risipească verva lui satirică.

În anul 1877, întemeiază o revistă în format mic, având titlul de mai sus, și cuprinzând pe copertă următoarele subtitluri: „Foiță hazlie și populară. Apare când ese de sub tipar. Tirajul se face în 33333 exemplare. Deviza este: Eftin și Bun! — 10 Bani numărul“. În colecția „Academiei Române“ nu se găsește decât patru numere din această publicație originală.

Succesul imaginar, căci de fapt această revistă n'a fost niciodată ceiace doria Caragiale să fie, o foaie populară, dar să lăsăm ca fantezia acestui scriitor să-și releve succesul revistei sale:

„Nici nu vă întreb dacă v'a plăcut numărul unul, căci numai încape vorbă! Văzut-ați izbânda stră-

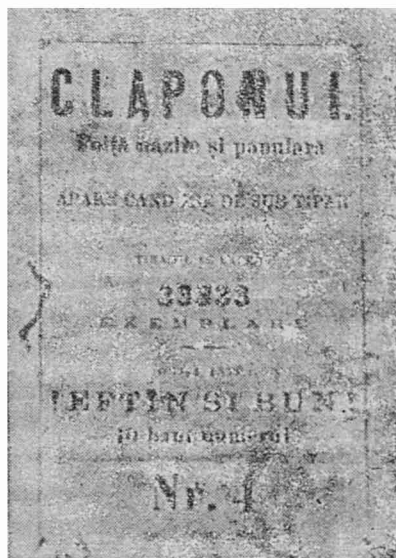
lucită? 33333 de exemplare se vândură toate până să n'apuci să te ștergi la ochi.

„O foaie n'a mai rămas, măcar de leac — fără să mai socotim, că la cele din urmă, când ajunsese vânzarea pe drojdie, s'a urcat prețul unui exemplar până la un ban și jumătate, și asta numai pe trotuarul cafeenei Fialcovski, unde se chiamă că se găsește elita cititorilor din București“.

Caragiale după ce analizează succesul închipuit al revistei, încheie articolul cu aceste rânduri:

„Această izbândă, pe care nu ne iartă modestia să o atribuim la alt ceva decât la meritele Claponului, ne îndeamnă a stărui în arena publicității, promițând cititorilor să aducem neconținut îmbunătățiri, la această publicație populară.

Și drept dovadă, numărul unul a fost ce a fost, acu să vedem numărul doi, și apoi să vorbim“.

Revista „Claponul“ întemeiată și scrisă de I. L. Caragiale

În genere felul în care sunt scrise paginile revistei, evidențiază satira carageliană, în care sunt persiflate evenimentele zilei și contemporanii.

Actorul I. Brezeanu, în rolul lui
Ion, din „Năpasta“.

Motivele de umor, au fost culese din politica internă și externă a țării.

Un model de felul cum știă Caragiale să-și bată joc de politicianii noștrii, vom reproduce o scenă din parlamentul... turcesc!

«*Zăuc-Aga* ! Domnilor! urcându-mă la această tribună, îmi tremură toate încheeturile...

Ischuizar-Mehmet: Dacă umbli toată noaptea după crailicuri! (râsete și giumbușlucuri).

«*Zăuc-Aga*: Lăsați-mă, domnilor, să-mi desvoltez interpelarea.

(În timpul acesta, prezidentul moțae, iar unul din secretari îl gădilă la urechi cu un păr subțire; prezidentul se apără cu mâna, crezând că-l supără vreo muscă. Toată adunarea râde).

Zăuc-Aga (continuă) A Domnilor! dela facerea lumii sunt 5415 ani; dela Proorocul 1294; dela Constituție o jumătate de an.

«*Giambet-Efendi*: Bravo! știe bine Istoria!»

Caragiale însuflețit de vervai satirică, își îndreaptă săgețile și'n potrivea politice externe a Europei, în special persiflează războiul ruso-turc.

Analizează moravurile contimporane în rubrica „Gogoși“, trecând în revistă oamenii și lucrurile zilei.

Nici ziaristul, acest îndrumător al opiniei publice, nu este cruțat, căci iată ce scrie despre dânsul în Claponul:

„Gazetarul este brutarul inteligentor.“

El a luat nobila misiune, spinoasa carieră de brutar al opiniei publice, numai și numai din pricina că un dor nesecabil pentru binele Nației, al

Patriei, al Poporului, al Omenirei, s. c. b. la împins pe arena publicității.

„Afară de asta el știe toate fără să fi 'nvățat nimic, și are ferma convingere, că pentru România, pe câtă vreme va fi rău nu va fi bine».

Războiul din 1877-78, dă motive lui Caragiale să ironizeze pe ruși, căci scrie despre dânșii:

„Sub înrăurirea lor, copiii 75 la sută se vor naște cu părul galben, cărnii și cu ochi mici spre mare mirare a taților lor, cari nu-și vor aduce-aminte de convenția ruso-română».

Tot despre ruși, publică și o poezie „Pohod la Sosea“, unde din nou descrie impresia produsă de trecerea rușilor prin capitală, încheind această primire cu următoarele versuri:

Numa' într-o chilie
 Singură pustie
 O babă rămase
 Care de ani șease
 Ologită sta
 În chilia sa
 Numai ia rămasă
 Singură acasă
 Și în mahala
 Biată se văita
 Și se tânguia:
 — Oamenii buni! striga
 „Mi-aduceți și mie
 „Pomană vă fie
 „Măcar un cazac...
 „Nu de altceva,
 „Ci numai de leac!“

Caragiale pe lângă această „foiță hazlie și populară“, a mai scos și un calendar care purta tot această

denumire: „Calendarul Claponului“ pe anul dela Mohamet 1295, dela Christos 1877, dedicat cucoanelor și demoazelor din toate mahalalele, fundăturile și marginile Bucureștilor, precum tutulor monșerilor becheri și familiști.

Prețul acestui Calendar era de 50 bănuți.

Editorul lui, Leon Alcalay, librar-anticar, peste drum de consulatul rusesc calea Mogoșoaei 18, era și depozitarul general al „Claponului“.

În această publicație, Caragiale a mai reprodus și bucăți alese din Anton Pan, restul revistei fiind scrisă de dânsul.

Anecdotele erau cu haz, și oricând se pot citi cu plăcere, producând același efect umoristic:

„Un țigan depune într'un proces de bătaie

După depoziție, magistrul îl întreabă:

— Ști să scrii?

— Ba să mă ferească Dzeu, boiarule, că destul scriți dumneavoastră!»

În publicistica românească, „Claponul“ își are un loc distinctiv, căci paginile acestea cuprind începuturile de umorist și de satiric ale lui Caragiale, pe care le voi reproduce în ediția ce pregătesc din proza și versurile sale.

TIMPUL

Eminescu părăsind Iașul, se stabilește în capitală ca redactor la ziarul conservator „Timpul“, unde avu de coleg, mai târziu cu câteva luni, pe

Caragiale.

Era prin Octombrie 1877, povestește Slavici când mi-a scris, că e gata se vie.

„Dar n'am cu ce veni, adaugă Eminescu. Asta m'a

Leiba Zibal în Actul I, Scena I din „Făclia de Paște”.

făcut să-mi țin gura pân'acum. 100 de fr. am pe lună, din ce dracu să plec? Am și bagaje, cărți, manuscripte, ciubote vechi, lăzi cu șoareci și molii, populate la încheieturi cu deosebite naționalități de plosnițe. Cu ce să transport aceste roiuri de avere mobilă în sens larg al cuvântului proprio motu ?

„O apropiere prietenească să făcu între amândoi, bazată pe cultul formei în care eram scrise articolele.

„Țineau amândoi să-și citească împreună scrisul mai nainte de a fi dat manuscriptul la tipar.

„Lucrul aceste era foarte cuminte, ei însă nu se mărgineau să citească, ci începeau să discute mai întâiu asupra limbii, apoi și asupra cugetărilor și se pierdeau în discuțiuni, în vremea ce paginatorul din tipografie cerea mereu manuscript. Eram însă amândoi de părerea, că anume cele ce au să fie citite de mulți, trebuie să fie scrise cu multă îngrijire, și nu țineau seamă de stăruințele paginatorului care nu-și dădea seamă, că limba păsărească e propagată de oameni cari scriu cu ușurință.

„Al doilea principiu stabilit de dânsii era, că nu scriem pentru ca să ne dăm pe fața cugetările, ci pentru ca să le reproducem în mintea acelora, la care ne adresăm, adică să-i facem pe aceștia să gândească ceea ce voim noi. Urmează, că avem să alegem totdeauna vorbele, de care în mintea lor se leagă gândul ce avem în vedere și să întrebuițăm și să așezăm toate vorbele astfel alese potrivit cu deprinderile lor. Când ne adresăm dar la toți Românii, bune sunt numai vorbele și formele gramaticale, cu care sunt deprinși toți Românii, ori cel puțin cei mai mulți dintre dânsii.

„Discuțiunea se urma spre a se dumiri unul pe altul, care anume dintre vorbe și dintre formele gramaticale sunt de felul acesta.

„Citiseră amândoi — pot să zic — tot ceeace pân' atunci fusese scris în românește, iar Eminescu îndeosebi mai trăise atât în Moldova și 'n Muntenia, cât și 'n Bucovina și în Ardeal, încât cunoștea limba poporului ca nimeni — poate — dintre contemporanii săi; discuțiunile se înțețiau deci, încât uitau câte-odată că e timpul să meargă la masă, iar alte dăți îi prindea noaptea stând de vorbă.

„Eu dădeam pe timpul acela lecțiuni de limba română la școala normală a societății pentru învățătura poporului român. Mă bucuram deci că, ascultând, pot să mă prepar pentru lecțiunile ce aveam să dau.

„Cu atât mai vârtos se bucurau ei însăși, căci, deprinzându-se a cumpeni fiecare vorba mai nainte de a o fi pusă pe hârtie, nu-și îndrumau cititorii spre limbă păsărească. Se mai bucurau și alții, căci era timpul, când T. Maiorescu introdusese studiul limbei române în școlile secundare, când Iremia Circa, Mihail Străjanu, I. Manliu Cămpianu și alții își scriaseră manualu de gramatică și foarte mulți își aveau gândul îndreptat spre cestiunile discutate de cei doi redactori ai ziarului „*Timpul*“, care la seratele literare ale „*Junimii*“, deși cei mai tineri dintre cei de față, aveau multă autoritate tocmai pentru că erau bine dumiriți nu numai ca scriitori, ci și ca critici literari“.

Fragmentul acesta este reprodus dintr'un articol al lui Slavici, prietenul lui Eminescu și al lui Caragiale.

În redacția Timpului, cel care lucra cu mai multă pasiune era Eminescu, care era conservator în principii, luptând nu ca un profesionist, ci ca un adversar intrasigent și doritor să cucerască.

Pe câtă vreme, Caragiale, privea flegmatic, la cei dinprejur mulțumindu-se să zeflemească pe adversar, pe un prieten, sau chiar pe sine însuși, din dragostea efectului produs.

Caracteristică e scena din redacția „Timpului”, unde Caragiale pentru a provoca pe Eminescu, într’o discuție filozofică, îi aruncă următoarele cuvinte:

Măi, — îi zise^l lui Eminescu, — drept să-ți spun, mie Kant al tău mi se pare un mare moftangiu“.

Eminescu indignat că el îndrăznește să vorbească despre Kant, pe care nu-l cunoaște, se înțeția și-i vorbea ceasuri întregi despre filozofia lui Kant și despre rostul ideilor lui în istoria filozofiei.

Caragiale ca să-l ție mereu cald, era totdeauna nedumirit și pornit spre contraziceri.

„Bine omule, — îi zicea câte odată Eminescu, — dar mai deunăzi erai de altă părere“.

„Știi că ai haz!? — îi răspundea Caragiale. — Cum am mai pulea să discutăm, dacă am fi amândoi de aceeași părere?“

Eminescu se supăra, dar urma cu râvnă îndoită și în felul acesta trecea știința de carte dela Eminescu la Caragiale și se apropiau din ce în ce mai mult unul de altul. În același timp li se dedeau însă pe față și deosebiri de vederi și de temperament.

„Era, înainte de toate una, din care purcedeau multe altele.

Amândoi erau de părerea, că e o chestiune de demnitate omenească să spui adevărul și se înjosește cel ce-și ascunde gândurile ori spune ceea ce în adevăr nu gândește. Caragiale, care era cu gândul îndreptat spre viața „familiară, trăgea din adevărul acesta „concluziunea că i se cuvine ori și cărui om dreptul de a-și da în toată împrejurările pe față gândurile.

„Nu! — striga Eminescu, — nu dreptul ci *datoria*. De drept te folosești când îți dă mâna și-ți vine la socoteală, - iar datoria ai să ți-o faci fie chiar înfruntând cele mai mari primejdii“.

„Ba bine că nu! — întâmpina Caragiale. — Dacă e s'o fac, o fac pentru mulțumirea mea. Smintit ar trebui să fiu pentru-ca s'o fac și când de pe urma faptei mele mi-ași expune familia la mari neajunsuri și a-și avea mai multe suferințe decât mulțumiri“.

„Aidadee ! — zicea Eminescu. — Demnitatea prin bărbăție și prin lepădare de sine se susține, și mulțumirea e cu atât mai vie și mai covârșitoare, cu cât mai multe și mai mari sunt greutatețile pe care le învingi, și primejdiile pe care le înfrunți, ca să-ți faci datoria.

„Iată o mulțumire, de care mă lipsesc! — îl încredința Caragiale. Mai bucuros mă înjosesc spunând adevărul numai când îmi dă mâna și numai în forma, care-mi vine la socoteală. Pentru lepădarea de sine nu găsesc nici un indemn în lumea noastră“.

Această discuție, pe care o reproduc din minunatele amintiri ale lui Slavici, arată mediul și oamenii din redacțiile de odinioară, unde discuțiile academice erau privilegiu redactorilor. Caragiale,

după obicei, se plictisea repede de aceeași ocupație, încât căuta motiv de ceartă și pleca.

Așa s'a întâmplat și la „Timpul“, căci nepri-mind leafa la vreme, demisionează, satirizând pe boerii ruginiți cari nu știu să-și plătească slugiile lor politice, așa considera Caragiale pe colegii cari lucrau la ziarele politice. Iată un vers al maestrului care circula pe buzele tuturor boemilor din cafenele depe atunci:

Slugoi am fost un timp, la „Timpul“
Pe ruginiți spălându-i neîncetat,
Și când să fiu spălat odată..
Din ne spălat, eşit-am curățat!

Demisia lui Caragiale dela „Timpul“ n'a impresionat decât pe Eminescu, care rămas singur, muncea din răspuțeri, pentru a scoate gazeta, făcând de toate până la surmenaj.

Este un eveniment în literatura românească, căci această revistă spiritistă națională, organ bi-ebdomadar pentru răspândirea științelor oculte în Dacia-Traiană, a avut de director pe

MOFTUL ROMÂN

I. L. Caragiale, iar ca prim redactor pe A. Bacalbașa.

Primul articol, fondul, e scris de Caragiale, având o concluzie satirică-umoristică:

„O Moft! tu ești pecetea și deviza vremii noastre. Silabă vastă cu nețărmit cuprins în tine încap așa de comod nenumărate înțelesuri: bucurii și necazuri, merit și infamie, vină și pătenie, drept, datorie, sentimente, interese, convingeri, politică, choleră, lingoare, difterită, sibaritism, vițuiri, distrugătoare, suferință, mizerie, talent și îmbicilitatea, spi-

Leiba Zibal din piesa „Făclia de Paște“.

MOFTUL ROMÂN

REVISTA SPIRITISTĂ NAȚIONALĂ

Organ în-*abdominar* pentru respinderea științelor oculte în

DACIA-TRAIANA

Director I. L. CARADIALE, Prim-Redactor A. BACALBAȘA, Agenția Telegrafică FĂCHIMB

Nr. 1.

24 Ianuarie 1903.

Moftul Român

Ed. — Ce nu' apar gazeta, bene?
Răz. — Mofturi!

Ed. — Ce era azi la Casa?
Răz. — Mofturi!

Un cerșetor a dat...
Cer de la...?

Un cerșetor a dat...
Cer de la...?

Un jandă cu revolver în mână...
Văd că nu are răd, răd, răd...
Păi, scrie în...
...
Mofturi!

Ed. — Ce ești, pînă la urmă, de om?
Proiect a...
Pînă la urmă...
...
Mofturi!

Ed. — Ce ești, pînă la urmă, de om?
Proiect a...
Pînă la urmă...
...
Mofturi!

Ed. — Ce ești, pînă la urmă, de om?
Proiect a...
Pînă la urmă...
...
Mofturi!

Ed. — De ce nu...
...
...
Mofturi!

Ed. — De ce nu...
...
...
Mofturi!

Ed. — De ce nu...
...
...
Mofturi!

Ed. — De ce nu...
...
...
Mofturi!

Un celțean — Sărți!
D. Procuror...
Mofturi!

Ed. — Ce crezi că de astă dată guvernul
a...
Un pesunist fără slujbă...
Mofturi!

Ed. — Trebuie să mărturisim cu toată
părerea de rău că în administrație...
...
Mofturi!

Un...
...
Mofturi!

Un...
...
Mofturi!

Un...
...
Mofturi!

Un spiritist...
...
Mofturi!

X. — Mîine seară...
...
Mofturi!

Ed. —...
...
Mofturi!

O Mofturi! în...
...
...
Mofturi!

Ed. —...
...
Mofturi!

...
...
Mofturi!

Trăsnind dar Moftul Român!
Fosta că apară astăzi, lăudăși acest
...
Mofturi!

Și omnia dragă „Moftule”, mieși de ai!
...
Mofturi!

Publicația română, care își este...
...
Mofturi!

APARIȚIA NOASTRĂ

Cealalt București a...
...
Mofturi!

Moltumim din toată...
...
Mofturi!

Totă...
...
Mofturi!

Primul număr din „Moftul Român”.

rit și spiritism, eclipse de lună și de minte, trecut, prezent, viitor, toate, de toate ca un singur cuvânt le numim noi Românii moderni, scurt: *Moft*. In genere națiile mari au câte un dar sau vreo meteahnă specifică: Englezii au spleenul, Rușii nihilismul, Francezii l'engouement, Ungurii sovoinismul, Spaniolii morga, Italienii vendetta, etc...

Românii au Moftul!

Trăiască dar Moftul Român!

„Foaia ce apare astăzi, luându-și acest titlu emnamente național, este copilul adevărat, prăslea cel alintat al accstui secol pe sfârșite așa de bogat de mofturi; sperăm că ea va fi formula sinceră și exactă a spiritului nostru public.

„Și acuma, dragă Moftule“, mergi de-ți fă și tu rândul în lumea asta. Locul tău aici este, a ta e vremea de astăzi. Aruncându-te la lumină, strigăm cu toată căldura: Dumnezeuul părinților noștrii, el care a știut totdeauna să protege România aibă-te în sfânte sa pază! dee-ți norocul ce-l merită orice Moft Român pe acest pământ stropit cu sângele martirilor dela 11 Junie 1848, 11 Februarie 1866 8 August 1870 și 14 Martie 1888!

„Publicul Român, care-ți este tot sprijinul îi zicem: ajută-ne și Dumnezeu te va ajuta; iar ție-ți dorim: Moft Român să fi, dar caută pe cât se poate de nu fi Moft“.

Primul număr al revistei esă de sub tipar la 24 Ianuarie 1893, în tipografia lui Grigore Luis, din Str. Academiei Nr. 24, anunțându-și apariția de două ori pe săptămână.

In paginile acestei reviste, care este savurată

de publicul cititor, Caragiale și colaboratorii știu cu mult talent să persifleze presa, armata, teatrul, justiția, înfine tot ce făcea actualitatea vieții capitalei, dar ceiace e demn de relevat este că însuși Caragiale se persiflă pe sine însuși. Intr'o polemică ce are cu Adevărul, scrie acest rândurile care alcătuiesc o scurtă, dar plină de umor autobiografie:

„I. L. Caragiale, fost sufler, fost autor și director de teatru, a contractat din copilărie multe din apucăturile actorilor: e tipul cabotinului literar.

«Autor a multor opere de mare valoare pe cari are să le scrie... Dar nu! nu va mai lucra nimic serios într'o țară de mofturi, unde nu se încurajează arta și literatură adevărată. De aceia își puse în gând să părăsească acest orient încult și să se exileze de bună voe în Occidentul luminat — la Kècikemet.

«Singurul bucureștean care s'a alipit de foasta Junime literară din Iași — *rara avis*, găscă rară!

În politică lipsă totală de principii, totuși o extramă consecuență.

Votează regulat cu opoziția, deși îi este totdeauna antipatică.

„Posedă secretul de a-și câștiga vrăjmași noi și de a-și pierde prietenii vechi.

„Dintre aceștia, puțini cu cari încă nu s'a certat îi găsesc oarecare merite ca prozator.

„Ne având un unchiu în America, a trebui să se mulțumească cu o mătușă în Europa.

„Și-a făcut studiile la școală lumii unde nu se cer examene.

„Particularități: Meloman; ureche, memorie și gust muzical bine dezvoltate. Superstițios; îi place să-i

Leiba Zibal în Actul I Scena finală din „Făclia de Paște“.

trosnească chibriturile; e semn că vin bani, de aceea nu uită niciodată să le usuce înainte de a le întrebuința».

Cu apariția Nr. 33, se retrage din redacția „Moftului Român“ primul redactor Anton Bacalbașa, publicându-se următoarea notiță redacțională: „Cu multă părere de rău anunțăm că A. Bacalbașa s'a retras dela redacția „Moftului Român“. Pierzând un așa distins și spiritual colaborator, ținem a-i mărturisi în public mulțumirile noastre pentru cordialul și desinteresatul concurs ce l'a dat acestei foi până astăzi“.

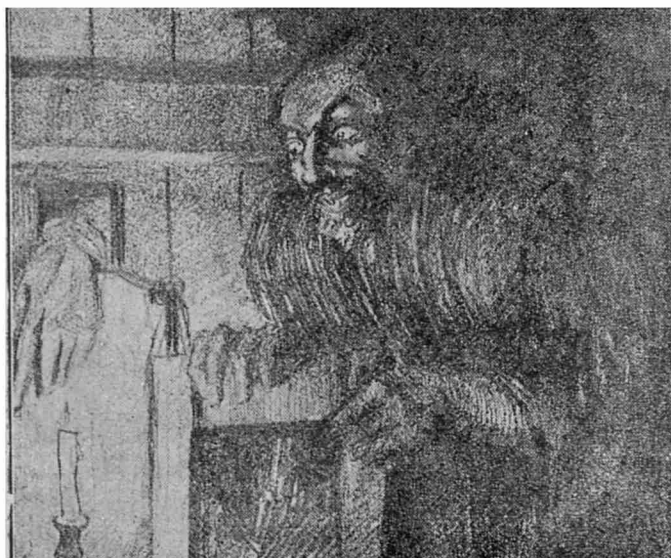
De asemenea își retrage numele depe frontispiciu și Caragiale, urmând să-și continue activitatea la această revistă întemeiată de dânsul, fără a-și lua răspunderea de director. În total, au apărut în anul 1893, treizeci și nouă de numere, încetând apariția la 23 Iunie din acelaș an.

După șapte ani de neapariție, Caragiale se hotărăște să scoată din nou Moftul Român, revistă umoristică, satirică și literară, fără pretenție și fără subvenție, odată pe săptămână cu data de Duminică, sub conducerea maestrului și cu sprijinul mai multor publiciști de netăgăduit talent.

Activitatea lui Caragiale la această a doua serie din Moftul Român, este tot atât de însemnata cași'n prima serie, persiflând cu talent aspectele vieții noastre sociale.

Plictisit de producția literară ce'i se trimetea de acei cari doreau să-și vadă numele publicat în coloanele revistei, Caragiale exclamă plin de indignare:

„Dumnezeule! o fi vre-o țară pe lume în care să bântue mai cu furie ca la noi grafomania și spanocografia?

Leiba Zibal în Actul II. S'ena ultimă din „Făclia de Paște“.

„Neghiobul! în loc să dea de promană la un biet creșetor, mai bine dă un gologan pe o carte poștală, ori trei pe un timbru, ca să ne trimată nouă spurcăciunile lui mintale cu rugăciunea de ale publică în cel mai apropiat număr, și în orice caz a-i răspunde la Poșta Redacției!

„Vezi dumeata! După ce ne plictisește cu înepțiile d-sale, mai vrea domnul să-i ținem și socoteală de ele și să stăm în corespondență cu d-sa!

„Apoi dacă-i așa, să răspundem odată și bine, la unul pentru toți:

„Poșta Redacției Stimate D-le Spanacopolu, spiritul și producțiile dumnilăle beletristiceo fi poate bune în cercul amicilor și familiei dumnilăle.

„Du-te cu ele în familia dumnilăle!“

În afară de umor, Caragiale era ș'un admirabil observator al societăței unde a trăit și a suferit, căutând ca prin satiră să biciuiască moravurile contimporanilor. Un portret sugestiv face românului pe care ni-l arată astfel:

„Moftangiu este eminentemente român; cu toate astea, înainte de a fi român, el este moftangiu.

Moftangiul este patriot hotărât, naționalist, exclusiv, român până în măduva oaselor! Toate lumea trebuie s'o știe!

Moftangiul se găsește în toate clasele sociale, speța lui furnică pe toate căile de comunicație afară de rare excepții, cu bilet gratuit și e încuibată din cele mai mândre palaturi până în cea mai modestă odaie de hotel garni!

„Moftangiul român este:

Din clasele primare până la bacalaureat anarhist.

„Dela bacalaureat până la primul examen de universitate — socialist.

Dela primul examen până la licență progresist.

Dela licență până la slujbă · liberal.

Dela slujbă până la pensie — conservator.

„Dela pensie încolo împărtășește principiile tinerimii universitare... Fii sigur că ai să-l găsești oriunde e vreo manifestație mai mult sau mai puțin politică ori nepoliticoasă, a studenților mai mult sau mai puțin Români“!

Paralel cu persiflarea satirică a românului, Caragiale face un portret și româncei, pe care o găsește în chipul următor:

Fiiică de arendaș, de negustoraș, de funcționaraș, de avocățel, de popă, să fii fost popă bulgăroiu, sârboteiu, sau grecoteiu.

Moftangioaică este româncea și prin urmare nobilă et par consequent nu poate suferi moșicimea.

Moftangioaică română vorbește românește numai *avec les domestiques*, încolo franțuzește — acu ia lecții de limba engleză. Moftangioaică își operește totdeauna cupeul d'a curmezisul stradei.

„Moftangioaică săracă este foarte discretă; de aceia nu disprețuește fondurile secrete, ba chiar din contra:

Pentru cine conspiră, e prudent să evite pe moftangioaica română.

„Moftangioaica e amatoare de înmormântare de lux. Trecând prin casa cluburilor, jalnic scoate capul afară din cupeu. După cimitir, *un tour au bois*, cu ochii plânși și cu chipul încadrat în dantelă neagră este obligatoriu.

Moft, sufer în genere de stomach.

„Ea e abonată la L'Independance Roumaine și trebuie se figurez neaparat în—carnetul lui Claymoor.

Fiecare moftangioaică spune bucuros de fir în păr toată conversația care a avut-o cu Princesa Moștenitoare, aproape o jumătate de ceas la balul din urmă dela Cotroceni.

Câte moftăngioaice au fost la bal că nu lipsește una! vezi dumneata câte jumătăți de ceasuri a ținut acel bal minunat.

— Când vorbește de regina, zice: *la pauvre!*

— Culmea ambiției — un minister pentru bărbat și un secretariat pentru amic.

— Când vezi două moftangioaice, amesticându-se alifia depe buze și tocându-se cu multă căldură să știi că nu se pot suferi“...

— Ah! ma chère, je ne puis la sentir»!

Din această a doua serie, au apărut din „Moftul Român“ 31 de numere, în două feluri de formate.

VATRA

O nouă încercare de a scoate o revistă literară, dar pentru familie, reunește într'o calaborare pe scriitorii: I. Slavici, I. L. Caragiale și G. Coșbuc.

Scopul acestei reviste era să îndrumeze publicul cititor desorientat spre limanurile părăsite ale tradiției în cultura românească.

Reproducem apelul revistei, semnat de toți:

„Trebuie să ne întoarcem, pe cât mai e cu putință la Vatra strămoșească, la obârșia culturală a noastră.

„Oare cum în dezvoltarea limbii noastre numai prin întoarcerea la graiul viu al poporului am putut să ajungem la stabilitatea și la unitatea, și în des-

voltarea noastră actuală vom ajunge la statornicie și la unitatea numai dacă vom ține în toate lucrările noastre seamă de gustul poporului, de felul lui de a vedea și de a simți, de firea lui, care e pretutindinea aceeași.

„Foaia aceasta nu e făcută pentru noi, ci pentru obștia cititorilor ei; nu dar pe placul nostru, ci potrivit cu gustul ei are să fie făcută. Ne vom da deci silința să cunoaștem gustul cititorilor noștri și vom ținea seamă de el, dându-le, pe cât se poate și pe cât se concordă și cu vederile noastre, lectura, pe care ei însăși doresc s'o aibă.

„Astfel ne vom aduna cu toții, public și scriitori înprejurul Vetrei și vom face un lucru potrivit cu propriul nostru fel de a fi“.

Interesant pentru istoria literară este polemica ce s'a iscat între Vlahuță ca director la „Viața“ și Caragiale de la „Vatra“. Vlahuță persiflând articolul lui Caragiale, acesta îi răspunde prin următoarele rânduri:

„Bucățica din Vatra este, oricine deprins o poate vedea, un fel de *charge d'atelier*, cum o numesc Francezii, care jucată, iar nu simplu citită, poate fi mai bine înțeleasă și gustată. De altminteri, în societăți literare se obisnuiește mult acest gen de jucărie fără importanță nici pretenție artistică, și tocmai de aceia, a noastră s'a publicat la varietăți fără iscălitură; n'are să stea un autor să-și iscălească toate fleacurile trecătoare.

„Pentru că însă „Vatra“ e luată peste picior de „Viața“, cu privire la aceasta glumă proastă, autorul acesteia e dator să se dea pe față; e de altminteri o

glumă veche populară, care nu e decât aranjată de dânsul.

„Am onoare a declara d-lui A. Vlahuță că „ciocoiul cel prost“, autorul acestei charge sunt eu subscisul.

„Acuma de ce oi u fi prost? D. A. Vlahuță a spus-o; pentru că așa m'a făcut Dumnezeu. Deocamdată eu mă mulțumesc cu aceasta lămurire — pentru-că cine să poate pune cu puterea lui Dumnezeu?

„D. A. Vlahuță persecută *Vatra*. De ce? Răspunsul e ușor de dat. D-sa nu poate înghiți scrierile mediocre, necum pe cele proaste și insipide și o dovadă pozitivă despre asta sunt ultimele d-sale producții proprii, pe care le-a aruncat în public.

„Important e pentru *Vatra*, în deosebi pentru mine; ce fac eu cu mânușa pe care A. Vlahuța mi-a aruncat-o a doua oară?... o ridică, or o las?

„Căci între d-l A. Vlahuța și mine, care se chiamă că suntem oameni copti, un duel literar trebuie să termine altfel decât cu focuri oarbe, trase în vânt spre înveselirea cronică a spectatorilor, și mai la urma cu înbrățișări și pace bună. Noi suntem bărbați — când ne-am apuca la luptă trebuie sans trêve ni merci, unul să lovească la mir pe celălalt ca să nu se mai ridice multă vreme. Și mă intrăb atunci ce folos aş avea, să dobor pe d-l A. Vlahuță? și dacă m'ar distruge d-sa ce ar câștiga?... Dar imi fac iar; poate că ar eși un câștig pentru spiritul public și literatura din urmarea unei asemenea afaceri.

„Așa fiind aștept, cu oarecare emoție a treia oară mânușa.

„Iar, dacă acum declar că mi-ar părea f. rău să fiu silit a o ridica, (că atunci o ridic), asta nu va să zică deloc că imi va tremura mâna, nici că nu voiu putea fi, față cu interesul meu provocator, de cea mai extremă cruzime de care pot fi capabil.

„Crez că stilul meu este destul de cavaleresc. Vechiul meu 'amic și bravul meu provocator, nu socoti că ai aface cu un laș; ridicăți însă, te rog, singur mânușa, deocamdată mai gândește-te și hotărăște ce ai să faci cu ea mi-o mai arunci odată sau o pui frumușel în mâna.

„Până atunci, te salut și iscălesc cu toată stima, I. L. Caragiale“.

Vlahuță însă caută să explice lui Caragiale senzul adevărat al acestei persiflări, admițându-i seriozitatea și iată răspunsul:

„In Vatră revista literară sub direcția d-lui I. Slavici, s'a publicat o glumă „proastă“ (Cum se 'nțeleg țaranii) care vrea să arate cât sunt de stupizi țaranii noștrii. In Viața, Nr. 13, s'a publicat un răspuns la acea glumă, intitulat: Ce cred țaranii, despre Vatra noastră și iscălit, El.

„Mulți au găsit ca răspunsul era de spirit și foarte potrivit... M'am bucurat de și nu era făcut de mine. Eu nu invinovățesc când se aduc altora laude meritate, din potrivă, mie îmi pare bine că mai admite cineva, ce-mi place mie.

D-l I. L. Caragiale (am ajuns să ne domnim)! nici una nici două, își pune în minte că eu sunt autorul acestui răspuns, și-mi face o declarație pe care nu i-am cerut-o și pe care regret că nu pot s'o consider ca o glumă.

«Nu am absolut nici o ură — și nu 'nțeleg de ce aș avea — nici în contra Dumnealui, nici în contra Vetrei pe care-o aperi cu atâta ardoare împotriva unor persecuții iluzorii, când ai putea să-i dai un real sprijin cu frumosul dumnnitale talent.

Mi se pare o copilărie credința D-tale, că unul ar putea doborî și distruge pe celălalt».

Desigur că această polemică n'a rupt prietenia sinceră dintre Vlăhuță și Caragiale, căci mai târziu această dragoste ia forme publice prin schimbul de scrisori-probleme ce și le pun amândoi și din care istoria literară va culege mult material informativ.

EPOCA LITERARĂ

Prilejește lui Caragiale să publice o serie de pamflete politice întitulate „Caradalele-Budalalele“, gustate mult de cititorii ziarului, creind alături de Delavrancea, G. Panu, G. Coșbuc,

St. O. Iosif, George Ranetti și alții un colț de mișcare literară, unde tinerii scriitori depe atunci își găsise o îndrumare și un adăpost în spiritul tradiției literare sănătoase.

Din cele expuse în acest prim capitol din biografia lui Caragiale, reesă că activitatea scriitorului a fost destul de variată, începând prin gazetăric, apoi devenind sufler, actor, profesor, meditator, și înfine întemeind reviste ca: „Moftul Român“, „Clapoul“ și „Vatra“ unde proza și versurile sale umoristice, și satirice erau așteptate cu nerăbdare, căci maestrul publica rar, din cauza că la dânsul scrisul era un chin al creației.

Totuși, în paginile acestor publicații se vor găsi

cele mai frumoase și mai spontane inspirații ale sale.

Dar pentru această muncă îngrată, nici statul și nici publicul, n'a putut să răsplătească talentul așa de viguros și de original al acestui mare literat chiar de la primele începuturi. Indiferența, insultele și privațiunile de tot felul întunecă avântul lui Caragiale, care se închide în eul personalității sale, devenind un sceptic față de contemporani, consacându-se numai artei adevărate, impunându-și ca ideal acest adevăr:

«Artistul cuminte și care are conștiința de valoarea sa, trebuie să fie nici prea încântat de aplauze și nici prea mâhnit de insulte. Adesea când ești aproape asfixiat de năduful celor dintâi prefăcute sau pornite după comandă, în general proaste, parcă-ți redă viață o ploaie răcoroasă a celor din urmă, sincere și inteligente, pornite din fundul necazului.

Nu sunt oare și insultele ce ți se aduc, omagiul deandoasele adus talentului?»

Vom vedea în capitolul al doilea din biografie, cum evoluiază talentul și sufletul maestrului.

II

PERSONALITATEA
LUI
I. L. CARAGIALE

Viața lui Caragiale a fost tot atât de sbuciumată ca și viața bunului său prieten Eminescu.

Intr'o scrisoare adresată lui Vla-huță, îi comunică aceste rânduri dureroase:

„Pentru nimic în lume n'ași părăsi acest colț de viață străină pentru a mă reîntoarce în patrie. Să mai văd ceiace am văzut, să mai sufăr ceiace am suferit, aceleași mutre, aceleași fosile cari conduc viața publică, otrăvindu-te numai cu privirile lor stupide și bănuitoare. Nu dragul meu, nu. M'am exilat și atâta tot. Aerul de aicea îmi priește, sunt mulțumit cu ai mei și n'am ce căuta într'o țară unde lingușirea și hoția sunt virtuți, iar munca și talentul viții demne de compătimit.“

Caragiale a fost un naiv și un sentimental. Astfel nu se pot explica cuvintele de mai sus, cari conțin acea adâncă și amară reflexiune adresată oamenilor în mijlocul cărora a trăit și suferit.

La început o fire blajină și respectoasă. Înțelegătoare și lipsită de -cru, ule. Iubind adevărul și mânuind o înofensivă ironie în vederea unui scop de creație artistică.

Mai târziu, neputându-se împăca cu revoluția mediului nostru social, de popor tânăr, lipsit de experiență, supus veșnic cercetărilor de tot felul, oscilând într' o tradiție orientală și într' o adaptare grăbită și neasimilabilă adusă din viața strălucitoare a occidentului, marele scriitor e cuprins de amărăciune. Această neliniște devine mai puternică atunci când și dânsul este supus neplăcerilor și încercărilor variate în lupta pentru existență.

Deabia atunci, Caragiale începe prin a disprețui, și cu timpul chiar a urî oligarhia politică și administrativă în stat, căruia îi subordonează toate săgețile sale satirice.

„Cele două așa numite partide istorice care alternează la putere, nu sunt în realitate decât două mari fracțiuni, având fiecare nu partizani, ci clientelă. Capii fracțiunilor sunt mai mult sau mai puțin ambițioși politicieni.

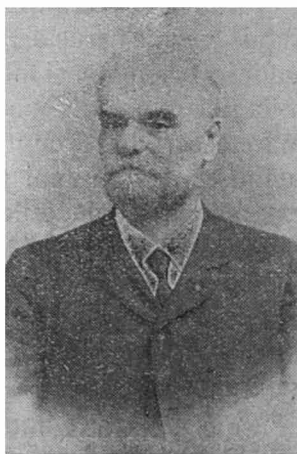
Firește că nu punem la îndoială nici patriotismul, nici curatele lor intențiuni «toți, toți, cum zice Antoniu, sunt bărbați onorabili! Iar clientela este plebea incapabilă de muncă și neavând ce munci, negustorași și precupeți de mahalale scăpătați, mici primejdioși agitatori ai satelor și împrejurimilor orașelor, agenți electorali bătăuși, apoi productul ibrid al școalelor de toate gradele, intelectualii semiculți, avocați și avocaței, profesori, dascăli și dascălași, popi liberi-cugetători și răspopiți, învățători analfabeți — toți teoreticieni de berărie. După aceștia mari funcționari și împiegați mititei, în imensa lor majoritate amovibili.»

Din această expunere fragmentară se poate vedea

COLABORATORII LUI I. L. CARAGIALE

Jacob Negruzzi.

Eduard Caudella.

Petre Liciul

Octav Minar.

cum înțelegea Caragiale problemele sociale, căutând să evidențieze numai părțile criticabile, uitând să aprofundeze natura și cauzele acestor rele pe care le-au îndurat și alte popoare la începutul formațiunii lor.

Viața politică este primejlioaasă pentru naturile afective.

Caragiale cași Eminescu a fost un sentimental, un idealist, care judeca oamenii și lucrurile cu o pasiune crescândă, neluând în seamă de cât mijloacele de cari se servesc oamenii politici în lupta de cucerire.

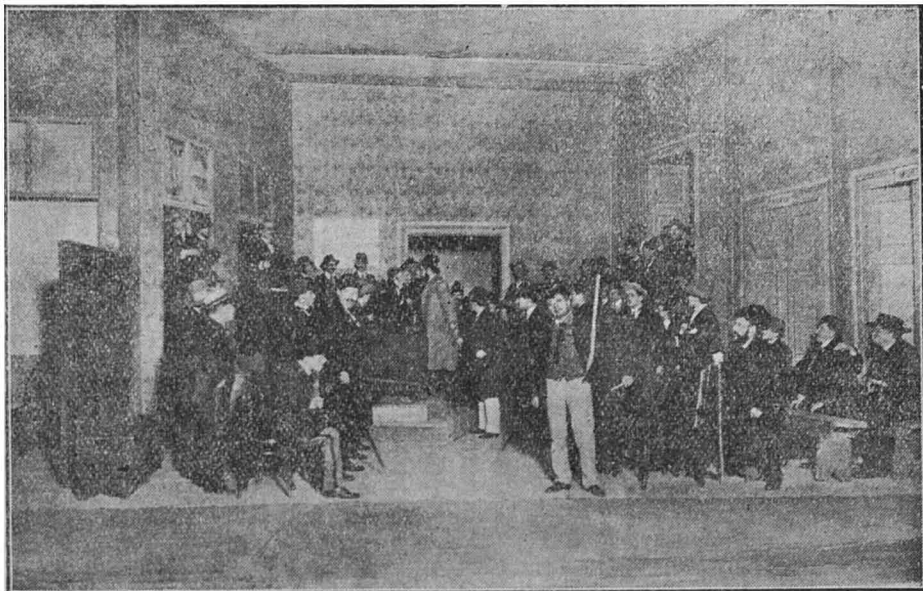
Că acele mijloace adeseori sunt meschine și odioase nu încapă nici o îndoială, dar să nu uităm scopul final care contribuie la mulțumirea și fericirea colectivității.

Cine oare mai pune la îndoială astăzi patriotismul lui C. A. Rosetti, acel bărbat de stat, care a fost tot așa de nedrept judecat de poetul Eminescu.

Și Caragiale, cași Eminescu, a fost câtva timp aruncat în cercul conservator, fiind acuzat că și-a scris comediile sale în contra liberarilor. Dar nu trebuie să uităm că dânsul nu a avut nici cultură politică, nici temperament de politician. Acei dintre istoricii și criticii literari cari voesc cu tot înadinsul să-i interpreteze scrierile printr'o astfel de substituire, găsind în tipurile sale o genealogie legată de unele fapte politico-sociale ale vieții noastre publice, dau dovadă de o lipsă totală de cunoaștere a operei lui Caragiale, de sterilitate științifică, confundând istocriticismul estetic cu sociologia care în fondul ei nu poate fi literară.

Ce încredere ați avea dacă un sociolog v'ar recon-

Actul al 3-lea din „Scrisoarea Pierdută“ montată la „Teatrul Național“ din București.

stitui viața cartaginezilor după Salambo» a lui Flaubert, viața romană după «Quo Vadis» a lui Sienkiewicz, viața socială muntenească dela finele secolului trecut, după teatrul și unele schițe umoristice ale sale.

Lipsa de seriozitate și criteriu științific e evidentă.

Sociologul înainte de a descrie o epocă cu întregul ei cortegiu, recurge mai întâi la cercetarea minuțioasă a materialului social compus din fapte, fenomene și documente ale timpului. Istoria, Economia, Politică, Etnografia, Filologia, Psihologia și toate obiectele de studii care sunt bazate pe regulile de cercetare strict științifică, vor contribui la fixarea definitivă a unei epoci, a indivizilor cari au compus-o și evenimentelor desfășurate cu prilejul unor idei și curente sociale.

Nu scrierile literare, chiar în cazul când sunt reconstituite pe baze istorice, exemple cu Salambo, Quo Vadis, sau pe simple observații, teatrul și schițele lui Caragiale, deși inspirate dintr'un mediu concentrat capitala țării, nu ar putea să servească ca material sociologic nici inductiv, nici deductiv.

Operile literare au o altă menire decât aceia de a servi ca piese de analiză socială, dusă până la exces, de o critică incultă și neurastenizată în dauna unor aprecieri estetice adevărate.

Dar să revin la a doua obiecțiune, de ordin sentimental, pentru a arăta la Caragiale o tendință vădită de a critica fără convingere și fără cunoaștere o altă formă a statului — a l'administrațiunea:

„Administrațiunea e compusă din două mari armate: Una stă la putere și se hrănește; alta așteaptă flă-

A tul-al IV-lea din „Serisoarea Pierdută” montată la „Teatrul Național” din București.

mânzind în opoziție. Când cei hrăniți au devenit impotenți prin nutrire excesivă, iar cei flămânzi au ajuns la complectă famină, încep turburările de stradă... Plebea, clienții, cu studenții universitari și școlarii de licee conduși uneori de profesori universitari cer numaidecât răsturnarea guvernului.

„Facțiunea dela putere supranutrită, este incapabilă a mai ținea piept torentului popular, adică facțiunii răzbite de foame; iar Regele, gelos de reputația europeană de liniște și ordine a statului său, este silit să concedieze, avec force compliment, cabinetul, care avea unanimități în Parlament, pentru a însărcina pe capul opoziției cu formarea unui cabinet, cu disolvarea Parlamentului și a tuturor consiliilor județene, urbane și rurale, cu convocarea colegiilor electorale pentru constituirea unui nou Parlament și unor nouă consilii — care toate, după bunuri, la obiceiuri consacrate, sunt firește aproape unanime partizane ale noului guvern“.

Oare să fie administrația așa cum a descris-o Caragiale ca teoretician, în clipele cele mai importante din viața noastră politică și socială? Faptele riguros controlate ne dovedesc contrariul.

Funcționarul adevărat a făcut din cariera lui un apostolat.

Umilit, supus până la abrutizarea tuturor legilor și regulamentelor, ajunsese prin specializare un element folositor în stat. Caragiale îl confundă cu minoritatea partizanilor politici, cu acei agenți electorali adunați din toate straturile societății luptând gălăgioși în stradă, amenințând palatul, înfine căutând să placă șefilor pentru o scurtă căpătuială.

Dar Caragiale ca literat neputând să adâncească problemele politico-sociale cari cer o pregătire îndelungată, o experiență, s'a mulțumit cu simple observații de artist culese din fugă, impresii supuse și dânsule unor contraziceri, căci:

Ați aruncat pe lefegii
În drum cu dame și copii;
Le-ați smuls modestul lor dejun,
Le-ați smuls și francul de tutun.

Miniștri cruzi! Mai bine v'ați
Fi hotărât să suprimați
Atâtea mii de sinecuri,
Nu pânea de la atâtea guri.

Iată o apărare sinceră făcută de Caragiale sieși caracterizând pe bietul funcționar sărac și cinstit, așa cum a fost și dânsul, subiect de milă și compătimire, iar nu de aspră critică.

Suferind foamea și umilirea, adaptându-se mediului, funcționarul pentru a-și menține situația, înțelegând mai bine ca oricare moravurile, în politică își formulase o lozincă: întotdeauna cu guvernul pentru a nu fi bănuțit.

De altfel, se cunoștea aproape matematic, mai ales în provincie, care așa zișii funcționari vor pleca sau vor veni cu schimbarea regimului.

Adevărata administrație, nu cea politică, rămâne să conducă mai departe treburile statului.

Așa că, de la început, ori cine ocupa o slujbă, știa dacă din ea își va face carieră, ori o lua în

TEATRUL NAȚIONAL

SOCIETATEA DRAMATICĂ

LUNI, 29 FEVRUARIE 1916

SĂRBĂTORIREA LUI CARAGIALE

SE VA REPREZENTA PENTRU A SUTA OARĂ.

Scrisoarea pierdută

Comedie în 4 acte de I. L. CARAGIALE

ROLURILE VOI FI JUCATE DE:

D-na Maria Ciuculescu, și d-nii Ion Brezeanu, C. Belcol, Ar. Demetriade,
Al. Mihalescu, Ion Niculescu, Ion Petrescu, N. Soreanu și V. Toneanu, etc.

FESTIVALUL SE VA ÎNCEPE CU

CARAGIALE

Conferință ținută de d-l ION AL BRĂTESCU-VOINEȘTI

ÎN SECTUL AL III-LEA ȘI AL II-LEA VOI APĂREA TOȚI ARTIȘTII TEATRULUI NAȚIONAL

în diferite tipuri de Lotărești și Alegatori

INCEPUTUL LA ORA 8 1/2 SEARA PRECIS

Doamnele cu pălării nu sunt admise în staluri. — Un vestiar special este pus la dispozițiunea doamnelor

PREȚURILE LOCURILOR: Lige rândul I, lei 35, Lige rândul II, lei 20;
Lige rândul III, lei 12. — Lige de galerie, lei 6. — Un loc în orchestra, lei 7. — Stal I, lei 7
Stal II, lei 4; Stal III, lei 3 — Galeria 1 leu. — Locurile în loji se vând după
un tarif anunțat la Casă.

Casa va fi deschisă de la ora 10 a. m. până la 12 1/2, a m. și de la 1 du. a m. până
până a ora 10 seara

Tele se găsește de vânzare la Casa Teatrului

Măști, 1 Martie, ZAZA.

Afișul piesei „Scrisoarea Pierdută” din timpul când s'a re-
prezentat pentru a suta oară la „Teatrul Național” din
București.

vederea unor scopuri personale, sacrificând-o tot așa de ușor precum o căpătase.

Antipatia lui Caragiale era îndreptată mai ales asupra claselor de sus, pe care le urăse găsindu-le vinovate de toate neajunsurile, fiindcă aceste clase conducătoare se bucurau de mari privilegii politice.

Caragiale nu iubise nici clasa țărănească, căci în 1907, anul de dezrobire politică, dânsul scria astfel despre țărani:

„Nici un om cuminte nu poate da dreptate deplină țăranilor răsculați. Pretențiile lor când, foarte rar, pe ici pe colo, și le formulau. erau exorbitante și imposibile de satisfăcut; iar furia ca element orb cu care, fără a ști în genere ce vor, s’au pornit să prăpăstuiască orice statornicie de drepturi, și la faptele la care s’au dat, în pornirea lor vulcanică sunt în adevăr vrednice de toată osânda“.

Caragiale nu-și sprijinea argumentările decât pe ipoteze, când a căutat să osândească actele de revoltă ale țăranilor.

Mișcarea din 1907 oglindește cu totul alte concluzii, pe care nici Caragiale, dar nici un om de stat nu le-ar fi prevăzut, căci în evoluția socială de ieri nu poți bănui evoluția socială de mâine. În fața viitorului, rămâne întotdeauna un semn de întrebare, la care poți răspunde cu aproximație, dar niciodată cu certitudine.

Am relevat câteva aspecte sufletești primare care au format personalitatea lui Caragiale, ajungând la convingerea temeinică că marile scriitor a fost un idealist, care privea societatea ca un artist, iar nu ca un sociolog.

DIRECTOR
LA TEATRUL
NAȚIONAL

Prin anul 1888, devenind vacant postul de director general al teatrelor, Caragiale rugă printr'o scrisoare pe Titu Maiorescu, care era ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, să-l numească în această funcțiune.

Iată acele rânduri, care printr'o întâmplare le-am copiat din colecția unui prieten, care fusese șeful de cabinet al ministrului:

«Excelență, și Preă Onorate D-le Maiorescu,

«Niciodată umila mea persoană n'a apelat la un favor pentru mine. Este ceva, mai ales pentru acei care trăesc în țara favorilor și favoriților! Deci nu-i mirarea că și eu am fost contaminat de o astfel de boală, și pe care o credeam curabilă!

«Știți că pe vremuri am fost sufler la Teatrul Național, mai știți că am tradus și scris câteva piese, care se zice că au plăcut; mulți exagerând talentul meu de dramaturg, mi-au prezis un viitor frumos! Iertați-mi necredința de a nu mai crede în ghicitori, acum când dorința mea este să punem teatrul nostrul național pe alte baze, așa cum înțeleg s'o fac, dacă Excelența voastră va bine voi să mă numească într'un post unde, tot după spusa prietenilor, mie mi-ar sta bine.

«Nu știu, dacă trebuie să-mi fac iluzii, să-mi curăț hainele și să-mi pregătesc una sută de cărți de vizită, unde se adaug noul titlu».

Vedeți Preă Onorate D-le Maiorescu, câtă transformare va săvârși numirea într'o funcție atât de subțire a statului.

„Aștept decretul, dacă partizanii politici se vor

Frate Anestine, dragă bizule, celebre artist.
betrane și iubite prietino!

Suferți-am fost, regisorți-am fost, director
ți-am fost, fabricant de roșeriți-am fost - și, în
trăie, m'am bucurat că ți-am fost pe plac. Dar, mai
presus de toate, crede că mai mare bucurie m-a fi-
cut să conștăc'acoză, primind frumosul tău poștel
și cuvintele calde cu care l-ai învitat, că, oică
prietin, m'ai prețit din toată inima. Și multu-
măre, și ti urez și eu, iubite frate Jancule, ari
fidelungăh -- vesel, sănătos și cuminte, cari te otie
- om de opint și de inimă, fire de adevărat merte
fugar subțire. Dumnezeu să te păzească ve rebe
pe tine și pe ai tăi și să te sărajăco tot simle
ce l' doreș pentru mine și pentru ai mei!

Îmbrățișându-te cu frățeară noastră mulată
dragă, sunt și rămân al tău betran

10/23 febr. 1912

prietin
Caragiale

Decanului Scenei
Române.

Artistului

J. Anestin

Craiova

O carte poștală adresată de I. L. Caragiale marelui artist I. Anestin care făcea parte din
generația sa.

îndura să vă lase să apreciați cum trebuie. Până atunci mă consolez cu promisiunea și asigurările d-lui Negruzzi, că se va face.

Primiți respectoasele mele salutări, dela un vechiu prieten al „Junimei“, I. L. Caragiale“.

Maestrul parcă avusese presimțirea, sau poate cunoștea foarte bine contimporanii, căci prevederile sale de a nu fi numit imediat ca director general al teatrelor, prin contestarea dreptului de a fi la instituția care fusese întemeiată cu sacrificii însemnate de familia marelui dramaturg, se îndeplinise, căci Caragiale căzu victima intrigilor politice.

Maiorescu să îndoise de capacitatea lui Caragiale, fiindcă bietul om era preăsimplu și necioplit, ceiace nu cadra cu demnitatea de director al primului teatru românesc.

Importanța funcțiunei cerea un ins de viță boierească, prezentabil și mai fasonat, de aceia Maiorescu consultând pe aristocratul Negruzzi, acesta găsește de cuviință că lui Caragiale care era născut și crescut în teatrul, care iubea teatru peste măsură, i-ar conveni o altă funcțiune, căci directoratul la teatru e o funcțiune administrativă, nepotrivită unui literat predispus la lucrări de imaginație și înfine artiștii și artistele sunt gens iritabilis, de unde s'ar deduce că ei 'n'ar put a fi conduși decât de un tiran, nu de un suflet împăciutor și idealist ca marele Caragiale.

Dânsul însă a fost numit după multe și energice protestări din partea sa, ceiace a făcut pe Negruzzi să afirme ca motivare neadevărul, că maestrul a plecat desgustat din teatru din cauza nemulțumirilor

artiștilor, uitând să adauge din cauza șicanelor politice, iar nu din pricina artiștilor pe care îi iubea, îngrijând ca un părinte de soarta lor.

«De atunci încoace, adaugă Negruzzi, relațiile noastre se mai răciră; scrierile sale ulterioare el nu le mai publică în „Convorbiri Literare“».

St. O. Iosif.

Octavian Goga.

I. L. Caragiale.

Era o lecție bine meritată, căci maestrul Caragiale nu a putut să uite nedreptatea ce se încercase asupra capacității sale de om de teatru, din partea acelor cari voind să-l micșoreze, n'au voit să-l primească nici la Academia Română.

Pe timpul directorului său montase celebra localizare a lui Gusti, „Manevrele de Toamnă“.

Aristizza Romanescu

Creatoarea unor roluri din piesele
lui I. L. Caragiale.

Dacă n'ar fi fost intrigile politice, Caragiale urmărea să pue în aplicare un mareț plan de organizare al Teatrului Național. Acest plan mi l'a schițat într'o convorbire avut cu dânsul din vremea când ne-am hotărât să dramatizăm împreună celebra năvelă «Făclia de Paște». Caragiale ocupându-se mai mult cu propaganda politică în favoarea partidului conservator-democrat creiat atunci de

Take Ionescu, decât cu

scrisul, pentru care cu greu se hotărea să-l reiee, fiind cuprins de o lenă proverbială în ultimii ani ai vieții, încât B. P. Hașdeu, dușmanul său de altă dată, dar care în urmă recunoscuse talentul prietenului neacademician, obsedat de atâta lenă și nepăsare pentru creațiunea literară, îi scrisese din Cămpina, în ziua jubileului de 25 de ani, următoarele rânduri pline de sinceritate dar și de ironie:

«România are un Molière al ei; un Molière mai leneș, chiar foarte tânăr, dar tot Molière. Să trăești mulți ani, iubite Caragiale, și scutură-te de lene!»

Astfel îmi explic cum s'a hotărât să colaboreze cu Petre Liciul și cu subscrisul.

Era plictisit și amărât de nerecunoștința contemporanilor.

Totuși, când știai să-i câștigi prietenia, vedeai în firea aceasta de bohem incorigibil, entuziasmul cel mai tineresc și dorința vie să se exteriorizeze în lucrări pe cari nu le-ar fi făcut niciodată singur, dar numai atât cât dura stimulenta altora, căci voința lui era prea slabă ca să se poată concentra mai mult timp. Indată ce se făcea gol în juru-i, Caragiale se închista în eul personalității, devenind morocănos și criticând pe toată lumea!

Așa l-am cunoscut.

În timpul colaborării, maestrul făcea lungi digresiuni, arătându-și părerile despre arta dramatică, întemeindu-și impresiunile pe o lungă experiență și pe o cultură aleasă. Din convorbirile aceste pe care mi le-am notat, reconstituesc părerile ce le avea despre educația artistică și teatrele naționale:

— Bă, zicea dânsul, știi tu de ce nu avem o mișcare artistică serioasă și constantă? Din cauză că cei cari o conduc sunt incapabili și nepregătiți.

În artă nu poți să schimbi drumurile. Astăzi îl joci pe Shakespeare și mâine îl joci pe cine știe ce nespălat de pe bulevardele Parisului, sub motiv că evoluezi spre adevărată artă.

Teatrul cel adevărat nu poate să fie o modă, așa cum vor să-l coboare cei de astăzi.

Teatrul este oglinda societății în care am trăit și trăim.

Dar, într'o oglindă se poate hilizi și o babă bătrână și o domnișoară de pension sulemenită, ba chiar și noi, de, din când în când ne răsucim mustețile în fața ei; vezi, ce putere de atracțiune are ciobul ăla de oglindă!

TEATRUL
ȘI
VIATA

Ion Brezeanu

Creatorul diferitelor roluri din piesele
lui I. L. Caragiale.

Așa-i și teatrul. Te atrage, te captivează, voești să te privești pe tine însuși, să vezi cum ești, cu toate că ori când te poți cunoaște, însă vrei să-ți controlezi individualitatea, să-ți asiguri o apreciere, bună, rea, dar

să ți-o asiguri. Atunci, mă întreb, ce vor cei cari se gândesc zi și noapte să inventeze arta nouă, teatrul nou, când știm cu toții că viața este aceeaș și aceeaș, că teatrul nu face decât să o reproducă sub fel de fel de aspecte, unele mai ciudate decăt altele.

Destul de curioasă și originală este viața însăși, încât să ne încumetăm și noi s'o mai prefacem cu închipuirile noastre bolnăvicioase și sterile.

Misticismul artistic există în spiritul nostru, îl simțim cu toții, dar pentru un scriitor el este o forță obișnuită, un element material al creațiunii.

Teatrul sălășluește în talentul și arta de observație. Iată puterea dramaturgului de geniu. Să știe alege din caleidoscopul vieții, acțiuni și tipuri cari au trecut neobservate de muritorii de rând.

Văzându-le pe scenă vor zice:

— Mă, dar Cocoana Veta, este consoarta lui jupân Dumitrache, cherestigiul nostru din colț. Iată arta, iată în ce stă ascuns succesul în teatru.

Dar, cum spuneam, cei ce ne conduc, nu știu ce vor, pentru că nu știu nimic. Directorii noștrii generali și negenerali, sunt niște închipuiți, vor că în scurtul timp cât stau în fruntea

EDUCAȚIA PUBLICULUI

instituțiilor naționale, să strămute munții... de mucava, adăugă Caragiale, și să-i prefacă în stane de piatră. Minunea asta nici D-zeu n'ar putea s'o facă! Dar, închipuitul este mai prost decât prostul sadea, ș'atunci vedem cum aceste mărimi (tot de mucava, adaugă șiret Caragiale) pervertesc educația artistică ce trebuie făcută publicului.

Deschide stagiunile cu piese originale, așa, de ochii lumii și pentru ca să nu supere susceptibilitățile oficiale, cari dau din gros bani pentru săraca cultură românească! După aceia, se știe, urmează un repertor de bal-mascat, ne studiat, de multe ori improvizat, de niște așa zise comitete, cari aprobă ceea ce nu citesc, și citesc ceea ce nu aprobă. Iar publicul, rămâne fără orientare și cu educația artistică nefăcută, condus numai de bunul simț.

După atâta strădanie și cheltuială, nu am putut să întocmim o scenă cu adevărat națională, unde să vezi expresia artei și a limbei noastre românești.

Din cauza nechemăților, s'a pervertit gustul publicului așa de tare, încât pentru literatura dramatică națională este pierdut, dacă nu se reacționează cu toată energia și priceperea.

Iată ce propun eu:

**PROPUNEREA
LUI
CARAGIALE**

Teatrele subvenționate de stat și comune să nu joace decât autorii români. Va fi greu, la început, publicul incult va protesta, critica cotidiană înstrăinată se va bate cu pumnii

peste scăfârlie, va fumegea, dar progresul și succesul va fi un eveniment în arta românească!

După doi, trei ani, de astfel de educație hotărâtoare și neșovăelnică jucându-se toată literatura dramatică românească trecută și prezentă, vom crea o mișcare artistică națională originală, și în fine cu astfel de jertfe, pe scenă ne vom vedea noi pe noi,

Maria Cincurescu

Creatoarea rolurilor din piesele lui
I. L. Caragiale.

ca în oglindă, iar toate ineptiile străine, cu fel de fel de moravuri și ilci nestrușnice, cari ne-au

stricat gustul și tradiția artistică, vor dispărea ca un vis urât.

Dar, suntem departe... încă departe de astfel de aspirații, căci tot mai credem că ce facem, toată maimuțereala asta cu repertoriul străin, care costă bani, adăpostit sub titlu pompos de teatre naționale, nu ne ridică prestigiul în fața țărilor cu o educație națională formată și veche. Teatrul românesc își așteaptă încă reformatorul!

Expozeul de revoltă și amărăciune a lui Caragiale, ar trebui să fie studiat cu adânc înțeles de cei cari aprobă programul de reformă al marelui maestru, scoțând de sub tutela politică arta dramatică românească, care trebuie să fie condusă numai de specialiști pe baza unor principii de educație artistică națională.

Viața devenind din ce în ce mai grea pentru Caragiale, care împovărat și de familie, e nevoit pentru a-și agonisi cele trebuitoare traiului zilnic, să părăsească gazetăria și literatura, intrând ca funcționar la

**FUNCȚIONAR
LA
R. M. S.**

Regia Monopolurilor Statului, obținând postul de registrator la administrația centrală.

Dar în 1901, survine o criză atât de mare financiară, încât guvernul Sturdza depe atunci, e nevoit să reducă salariile funcționarilor, pentru a împiedica dezastrul statului.

Primul exemplu îl dă însuși regele Carol, care printr'o scrisoare adresată scumpului său președinte de consiliu, cere ca reducerea să fie aplicată și listei sale civile.

În bugetul exercițiului 1901-1902, fiind suprimat postul de registrator, Caragiale rămâne în disponibilitate.

Dânsul nu se supără, ci din potrivă, găsește prilej să facă haz de necaz, persiflând pe directorul general al regiei, căci publică în „Moftul Român“ următoarea scrisoare:

I. L. Caragiale.

«Prea Stimat Domn. Înțeleg și, dacă voiți împărtășesc chiar regretul dv. pentru acea ce mi-ați făcut cunoscut pe ziua de 1 Aprilie. Trebuie însă să ne resemnăm : țara are atâta nevoie de economii ! Când mă gândesc că numai prin suprimarea postului meu de registrator, regatul face o economie enormă !

Dv. ca om de calcule, veți înțelege îndată.

«În adevăr, eu primeam efectiv e luna lei 389 bani 50; asta face câte 1,674 lei 40 bani pe an. Ei ! dacă slujam 30 ani, asta făcea 140.220 lei; dacă

apoi, după acei 30 de ani, sluiți fără a fi fost lovit de vreo venalitate, care să mă facă a-mi pierde dreptul la pensiuine, m'aș fi retras, regulându-mi acest drept, și aș fi profitat de el încă, să nu zic alți 30 de ani, dar măcar 25, câte 300 pe lună, 3600 pe an, și asta face un condei de 90.000. Care va să zică: 140.220 lei, leafă, și 90.000, pensiuine, fac un total de 230.220 lei.

«Să nu regretăm dar, stimate domnule, când prin sacrificiul nostru, fie chiar silit, se poate aduce, atât folos statului, înecat aproape în ruină prin atâtea risipe, atâtea lefuri exagerate și versiuni exorbitante».

«Convins că împărtășiți și d-v. sentimentele mele patriotice sânt și rămân al d-v. devotat servitor I. L. Caragiale, fost impiegat cl. I în ad-ția centrală R. M. S.».

Dânsul era convins că suprimarea vine direct din partea lui Dimitrie A. Sturdza, care îl respinsese și dela premiile Academiei Române, căci nu încetează un moment să-și bată joc de personalitatea acestui politician a cărui sectarism era cunoscut în toată țara, publicând versuri și proză în care satirizează apucăturile sale nedrepte și pătimăse.

Natura pusese atâtea calități în firea aceasta de boem intelectual, încât descriind aspectele vieții sale atât de sbuciumate, nu pot trece cu uitarea talentul de conferențiar a lui Caragiale, care vorbea întocmai cum scria.

Glasul său gros, gutural, șoptit, avea un farmec deosebit, mai ales că era însoțit și de o mimică actoricească plină de originalitate.

Dintr'o amintire a lui St. O. Iosif, aflăm cum a citit Caragiale, publicului bucureștean pe care îl invitase la „Ateneul Român“ la o conferință.

„Par'că-l văd. Apare pe scenă cu pălăria dată pe ceafă, cu ochelarii pe nas, cu mâinile date la spate — și înaintează sprinten la rampă. Se uită puțin prin sală — eră un dezastru! Sala cel puțin pe trei sferturi goală. Da, nu mint, așa de mare interes arată publicul bucureștean pe vremea aceea literaturii noastre naționale și celei mai înalte expresii ale acelei literaturi, încă! deși afișe mari lipite pe zidurile capitalei anunțaseră că marele Caragiale va citi câteva din nuvelele sale la Ateneu, nimeni nu venise.

Caragiale se uită peste ochelari, zâmbind, și zice:

„A, prea bine! Suntem în familie, care va să zică!“

Cu glas sonor apoi prinse să citească. Ce-a fost apoi atunci, n'am să pot uită niciodată! Ce vervă diabolică, câtă strălucire în priviri, ce gesticulație extraordinară, ce manifestare superioară a genialității! Stăteam mut și tremurând de emoție în stal, când deodată răsună glasul lui spart și răgușit:

„Dați-mi o țigară, frate! O țigară!“

Zece mâni se 'ntinseră deodată spre el, și-i oferiră țigara cerută. El o aprinse, și, după obiceiul lui, o mângâie puținel mai întâi, apoi trase chibritul pe pantaloni și o aprinse și fumă cu sete.

Pe urmă începù din nou să citească.

Cred că un mag din zilele vechi nu putea să citească cu mai strălucită vervă».

Văzând că în țara românească nu se poate trăi încă cu scrisul, **CARAGIALE BIRTAȘ ȘI BERAR** ragiale să hotărăște să se facă cârciumar. Rămânându-i o moștenire, se întovărășește cu unul Mihalcea și conduc împreună berăria „Gambrinus“. Ca și Regueneau din piesa lui Rostand, maestrul dădea tuturor de băut și de mâncat, luând parte la discuțiile lungi ce se întindea la „masa patronului“, unde cine era primit, era de fapt scutit să plătească cele ce consuma. O scenă sugestivă din berăria lui Caragiale, ne-o descrie Tony Bacalbașa:

„O! Mutrele de acolo! Par'c'am să văd consilieri comunali burtoși ca poloboacele lui „Luther“ expunându-și rudimentul lor de cap privirilor altor gogoburți, lăfăindu-se ca „încurajatori ai berăriei artistice“, privind de aproape pe Caragiale și spunându-i cu aerul cela de bun protector, pe care am mai multă ciudă decât orice în lume:

— Mă, vere, Caragiale, cum făcu-și comediile alea? Știi ce? Să-mi faci și mie una pentru dumneei, — că grozav e de mucalită la piesele altuia!

Și, după ce halbele vor fi golite, cinstitul Cap-de-gâscă își va putea permite chiar să strige:

— Mă, eu sunt negustor vechiu! Pă mine nu măiei peste briceg, că te zmeiesc».

Berăria lui Caragiale devenise și un loc de întâlnire a boemei literare depe vremuri, dar pe lângă intelectuali, în local veniau și pașnici cetățeni cari nu știau cine este patronul cei serviau.

Scriitorul Pop, ne povestește următorul dialog la care luase parte:

«Amicul meu St. O. Iosif, mă luase să-mi arate pe maestrul Caragiale la Berăria „Bene Bibenti“. Aci l-am auzit pentru întâia dată vorbind, și răspunzând, cu surâsul lui spiritual, unui consumator:

— Da domnule, eu sunt patronul Berăriei.

— Aha d-ta ești domnul Bibenti? Ia șezi colea. Nu bei o bere?

— Nu! mulțumesc, nu beau, că daia îmi zice „Bibenti“.

Caragiale s'a așezat la masă răspunzând afabil la toate întrebările mușterului.

— Și ai mulți clienți, domnule Bibenti?

— Vre-o trei-zeci, dar între ăștia e unul care consumă singur cât toți ceilalți la un loc.

— Ce spui? bea strașnic, și cine e ăla domnule?

— Eu! că eu singur am nevoie de mai multă bere decât toți ceilalți?

— Păi bine, domnule Bibenti, ziceai că nu bei...

— Eu? eu nu beau, domnule; eu „consum!“

Caragiale se rutinase în meseria de cârciumar, căci fusese și antreprenorul bufetului din gara Buzeu.

Dar aceste întreprinderi comerciale nu-i adusesese nici un venit să poată duce o viață independentă, încât în cele din urmă le părăsește pentru alte ocupațiuni. Firea lui îngăduitoare, nu se potrivea cu breasla de negustor, căci din simpatie pentru omul sărac dădea pe datorie oricui, așa că socotelile eșiau întotdeauna cu deficit. Caragiale în negustorie a pierdut mulți bani, cu alte vorbe, se ruinase.

**JUBILEUL
LUI
CARAGIALE**

Prietenii și admiratorii lui Caragiale au hotărît să-l sărbătorească în 1901 organizând jubileul de 25 de ani de activitate literară și artistică.

Această festivitate fusese organizată de comitetul Ateneului din capitală în onoarea lui Caragiale. Sala era plină de intelectuali. Sărbătoritul a citit cu ver-va-i neîntrecută câteva nuvelete.

După aceia C. I. Stăncescu, directorul instituției și prof. Paulian din T. Severin, au rostit câteva cuvinte de felicitare. V. A. Urechie i-a oferit două daruri: un pergament din partea Ateneului, din Dorohoi și o splendidă pană de aur, din partea Ateneului din București.

Cu acest prilej apăruse și un ziar ocazional cu titlu „Caragiale“.

Seara a avut loc banchetul oferit de admiratorii și prietenii lui în salonul „Restaurantului Gheanțu“ din Str. Sărindar, unde luase parte peste 60 de persoane.

„Oricâte târneseli și jurăminte de amor veți face Dv. astă seară ilustrului, marelui, uriașului dramaturg Caragiale, cel mai fericit în aceste momente fără seamă, nu e nici călăul, nici victima, nici d. Caragiale, nici publicul, ci eu, domnilor, actorășul Brezeanu.

„Pricina o ghiciți ușor, o! voi loji, staluri și mărețe figuri de galerie.

„M'a învrednicit ursitoarea și amuleta maicei mele să joc principalele role în trei piese ale gigantului autor, pe Ipingescu din „Noaptea Furtunoasă“, pe Cetățeanul Turmentat din „Scrisoarea Pierdută“ și Catindatul din „D'ale Carnavalului“.

CALENDARUL
Moftului Român

PE

ANUL 1902

DE

I. L. CARAGIALE

Calendarul „Moftului Român” cos de I. L. Caragiale în 1902.

„Mai zilele trecute ducându-mă prin strada Marcu Aleriu (sic) să dau unei mătuși ale mele niște hârtie vânăta să-și lipească crăpăturile giurgivelelor, mă întâlnesc așa parplezir și parhazar cu amicul nostru d. Nae ipingescu.

„S'am pardon de impresie onorabile, îmi zise oprindu-mă în loc, pă-i ce te-ai apucat Musiu să mă prezanți în Comedii d'alea la Teatru să mă faci de râsu maalalei?

Eu ziseiu atunci cu o seriozitate sinceră și prietenească:

„Nu te supăra d-le Nae, Marele nostru Caragiale punându-te pe scenă te-a arătat veacurilor viitoare ca pe cel mai splendid și interesant tip al unei anumite epoci, ți-a dat o bucată de imortalitatea lui, te-a dat drept pildă generațiilor ce vor veni, subiect de vecinică admirație și neisprăvită veselie“.

Iar d-nu Nae, părând pentru prima oară că înțelege, surăse cu îndurare, îni strânse mâna cu căldură și zise cu emoție:

— „Rezon, Rezon, Nene Iancule...“ Abia făcui o cotitură și iacă-mă piept în piept cu Cetățeanul Turmentat care tocmai eșia clătându-se dela d-l Niță Stere. Primele vorbe ce îmi adresă fură acestea:

— „Onorabile, ce mai face Conu Iancu... Conu Iancu jubilentu?

— „Bine, zic eu, jubiliază, și astă seară cu un pahar în mână vom vota cu toții pe această mare glorie a literilor neamului Românesc.“

— Litre... Bravos! să trăiască, da fiind că-i vorba de litre eu, eu pentru cine votez?

— „Mai întrebi cetățene? Pentru acela care te-a

făcut atât de simpatic și atât de cinstit, cu tot nevinovatul tău vițiu, pentru Iancu Caragiale care te-a fixat pentru totdeauna gata a lupta cu entuziasm pentru apărarea drepturilor tale cetățenești.“

„In sfârșit astăzi toată ziua o animație mare domnea peste tot. Toată lumea nu vorbea decât de marele eveniment: banchetul de astă seară a lui Caragiale.

In fața unei frezării din Podul Beilicului stă gata să intre vechiul nostru prieten Catindatul nepotul lui Nenea Iancu din Ploești.

Cum mă văzu mă întrebă, ținându-se cu o mână la măsea.

— „Da ce-i nene tămbălăul ăsta pentru domnu Iancu?“

— „Ce să fie, domnule dela Percepție? E o sărbătoare unică în felul ei. E sărbătoarea dragostei și admirației pentru acela care răsând și glumind a adus cel mai mare serviciu țării sale.“

— „Serios?“

— „Parol: D-le dela Percepție, zici că te doare măscăua, te doare rău“.

— „Mersi neică mi-a trecut.“

I. L. Caragiale.

Această sărbătorire prietenească, a indispus pe dușmanii lui Caragiale, care prin gestul lui Caion, dă naștere unui proces cu urmări senzaționale pentru spiritul vremii de atunci.

**PROCESUL
DE PLAGIAT
I. L. CARAGIALE
ȘI
C. A. IONESCU-
CAION**

Cunoscând personalitatea lui Caragiale, numai atunci vom putea înțelege valoarea psihologică a acestui proces, care a luat ființă nu din răutate sau răzbunare, ci din larga dorință a marelui scriitor „de a-și justi-

fica în fața dreptății poporului, că acuzația de plagiat a fost o impertinență de copil“, cuvinte pe cari le rostise amicilor, a doua zi după darea sentinței.

Cel care l-a acuzat a fost C. A. Ionescu-Caion, care gelos de reputația lui Caragiale, a căutat să-l dăzondereze printr'o acuzație de plagiat, care în cele din urmă, după multe frământări, s'a dovedit neîntemeiată.

Caion era prim redactor la „Revista Literară“ condusă ca director de publicistul Th. M. Stoenescu.

În Noembrie 1901, apare în coloanele acestei reviste, următorul articol semnat de Caion, prin care afirmă că drama lui Caragiale „Năpasta“, este plagiată după un autor ungar Kemény István, piesă tălmăcită în românește de Alexandru Bogdan în anul 1848, și apărută la Brașov.

Caion pusese pe două coloane pe Caragiale, arătând două fragmente pe care pretindea că le-a plagiat.

Campania începută de Caion începuse să enerveze pe Caragiale, de oarece acesta conducea berăria

Gambrinus“ unde își dădea întâlnire tot ce capitala avea mai distins.

Convorbirile cu „patronul Caragiale“ alunecau pe această temă care se născuse din citirea articolului lui Caion.

Amicii începuse să alimenteze polemica cu fel de fel de articole și de explicații, unele mai curioase decât altele.

Numai Iancu Caragiale trebuia să explice fiecăruia client cum stă lucrurile, arătând intențiunile dușmănoase ale acestui tânăr nechibzuit și cutezător.

Delavrancea îmi povestea că Iancu era indignat de spiritul mercantil ce domnea în critica românească, care nu știa să respecte munca și talentul.

Dorința unuia de a voi să strecoare un articol calomnios împotriva unui adversar într'o revistă sau ziar, era tot așa de ușor a-l publica, ca și lauda de tirambică nemeritată, căci nimic nu se controlează și nu are un criteriu de apreciere serios.

Un al doilea articol, publicat de Caion, a avut darul să enerveze și mai mult pe Caragiale, căci acesta întrecea prin vehemență și îndrăzneală pe cel dintâi.

Apărut în „Revista Literară“ din 10 Decembrie 1901 hotărăște pe Caragiale să se adreseze justiției pentru a-și face dreptatea.

Inainte de a lua această hotărâre, scrie
PRELIMINĂRILE lui Delavrancea următoarea scrisoare:
PROCESULUI «Dragă Barbule, rogu-te de treci pe la mine în astă-seară, pentru a-ți arăta petiția ce vreau s'o prezint d-lui președinte al

Curții cu Juri, împotriva lui Th. Stoenescu și aceluia blestemat de Caion, care crede că prin intențiuni și îndrăzneli de limbaj poți distruge o muncă cinstită și nepătată. Nu știu dacă ai citit al doilea articol care este de o îndrăzneală fără pereche în publicistica românească. Dar să vedem ce vor face când vor trebui să răspundă de faptele lor. Mă stăpânesc, însă nu mai merge, e prea, prea, ca să nu zic foarte, foarte, așa cum trebuie să fii cu acești neciopliți scribuleți. Cu dragoste de frate, Iancu».

Intr'adevăr, după consfătuirea avută cu Delavrancea, dânsul se hotărăște să introducă cererea la Președintele Curții cu Jurați de Ilfov, arătând motivele și alăturând cele două numere din revistă, unde a fost batjocurit.

Reproducem din dosarul afacerii această petițiune cu îngrijire scrisă și modest iscălită:

«Domnule Președinte, D-nii Constantin Al. Ionescu, domiciliat în București, strada Lucaci No. 10 și Th. M. Stoenescu, domiciliat tot aici, strada Arcului No. 105, primul ca autor, iar al doilea ca director în două articole publicate în „Revista Literară“, în numerile dela 30 Noembrie și 10 Decembrie (numere pe care le alătur aci), m'au defăimat și calomniat, adăogând la injuriile triviale ce-mi adresează și afirmațiunea că eu am furat una din operele mele — drama „Năpasta“ după o lucrare dramatică a unui probabil închipuit autor maghiar Kemény István.

Ca urmare a unei asemenea calomnii, vă rog, D-le Președinte, a cita pe sus numiții Domni înaintea Onor. Curții cu Jurați, la cea mai apropiată sesiune, ca să răspundă în fața Justiției de pagubele

morale și materiale ce mi-au cauzat cu o îndrăzneală ne mai pomenită până astăzi în publicitatea noastră

St. O. Iosif.
D-na Ciura.

A. Ciura.
O. Goga.
I. L. Caragiale.

În Mă înscriu ca parte civilă contra acestor calomniatori cu suma de lei 20.000. Primiți, vă rog, Domnule Președinte asigurarea profundului respect ce vă port, Ioan Luca Caragiale, autor dramatic,

publicist și comerciant, Str. Rotari 15, București.»

Procesul este sorocit pe ziua de 5 Martie 1902, unde Curtea decide ca inculpatul să prezinte judecăței o traducere fidelă în limba română a scrierei lui Tolstoi, „La puissance des ténèbres“, și amână din nou afacerea pentru ziua de 11 Martie 1902, în aceeași sesiune, când se vor cita din nou părțile.

Inaintea deschiderii ședinței, din cauza scandalului ce se produsese în opinia publică, cu învinuirile nejustificate ale lui Caion împotriva lui Caragiale, atrăsese un public numeros care era doritor să asiste la desbateri.

JUDECAREA IN LIPSĂ

În vederea reglementării auditorului, președintele „Curții cu Jurați“ dispusese ca intrarea în sală să fie făcută pe baza unor bilete de liberă intrare.

În mulțime s’au observat mulți artiști dela „Teatrul Național“, doamne din elita bucureșteană, apoi prietenii lui Caragiale și Caion.

Curtea a fost presidată de G. Flaișleu, iar ca procuror Mumuianu.

Ședința începe la unu fără douăzeci de minute, fiind de față toți jurații, curtea, I. L. Caragiale, ca parte civilă, asistat de avocații: Delavrancea și P. Grădișteanu.

Acuzatul C. A. Ionescu-Caion este lipsă. Prezent, Th. Stoenescu, al doilea acuzat, asistat de avocatul Moldovanu. Grefierul Sachelarie, prezintă o cerere a lui Caion, care arată că-î bolnav, suferind de o gripă cu forme nervoase și are nevoie de cinci sau zece zile de căutare.

Delavrancea în numele părții civile se opune la amânare, sperând că este convins și are informații precise că inculpatul Caion nu este bolnav, mai mult, știe că inculpatul nu va aduce în fața Curții traducerea, încât pentru a nu se amâna procesul am fost prevăzători și am adus noi acea traducere legalizată.

Pentru aceste motive cere aprecierea Curții.

La aceste cuvinte se asociază și P. Grădișteanu, care de asemenea cere respingerea amânării.

Avocatul Moldovanu, din partea inculpatului Th Stoenescu, cere ca procesul să nu se amâne, că clientul său dorește să fie judecat.

Apărătorul depune și câteva foi prin care A. Ionescu-Caion l-a indus în eroare, admitându-i să publice în revista de sub direcția sa acele articole injurioase la adresa lui Caragiale.

Delavrancea: Să declare atunci Th. Stoenescu ce crede în această privință. E vorba de reparațiune și de învățătură atât pentru directori cât și pentru prim-redactori.

Th. Stoenescu: Confirm în totul cele spuse de avocatul meu.

Caragiale: Regreți?

Th. Stoenescu: Regret.

După acest scurt dialog, partea civilă își retrage plângerea în ceace privește pe Th. Stoenescu, iar ministerul public declară că nu-și însușește acțiunea.

Pe baza acestei declarațiuni, Th. Stoenescu este scos din cauză, retregându-se.

Scos din cauză, jurații sunt concediați, președintele anunțând că A. Ionescu-Caion va fi judecat în

lipsă, dând cuvântul părții civile, reprezentată prin Delavrancea :

**APĂRAREA
LUI
DELAVRANCEA**

Pledoaria sa pe care o reproducem fragmentar după notele stenografice, arată talentul și nobila prietenie a lui Delavrancea față de Cara-

giale :

Cazul pe care-l judecați dovedește, din nenorocire, că o natură rea nu se îndreaptă de învățătură, că învățământul umanitar și universitar uneori înmulțește naturele perverse cu îndeletniciri desonorante. Prin calomnie, se poate vătăma un om în onoarea lui, se poate sdruncina în mijloacele lui de existență, dar se poate, când ura nu mai are margini, să

izbească în onoarea, în mijloacele de existență, și în rațiunea de a fi a cuiva.

B. Delavrancea.

Pe un Caragiale, care și-a închinat viața întreagă, dramaturgiei naționale, a-l acuza că a furat capetele lui de operă, va să zică a-i păta onoarea lui, a-i împuțina mijloacele lui de existență, a-i spulbera chiar și rațiunea lui de a fi fost până astăzi, și de a fi și de

astăzi înainte. Ce-i mai rămâne din onoare, când îi răpești renumele? Ce vor mai produce ope-

rele teatrale când le tăgăduiești atracțiunea originalității lor. Și ce semnificare ar mai avea

I. L. Caragiale.

o asemenea existență pentru el însuși și pentru ceilalți, dacă izbutești fie și prin calomnie — să convingi opinia publică că credința ei în dramaturgul ei, a fost o tristă iluzie și o lungă înșelăciune.

Caragiale putea fi criticat. Dar oricare ar fi fost forma criticei, răutatea ar fi fost bogată și ura fără efect.

Ce i-ar fi păstrat autorului glorificat de un popor de atacuri, fie și nedemne, de aluziuni, fie și în-

veninate de patimele oarbe, fie și desfrânate? Ceeace se dobândește cu știință, cu răbdare, cu muncă și cu talent, nu se clatină de furia celui dintâiu venit și nici de un dușman de valoare când pasiunea este singurul mobil al luptei întreprinse. Chiar dacă, trecând marginile destul de destrămate ale polemicele noastre, Caragiale, ar fi fost acuzat, mi-e greu să pronunț cuvântul ar fi fost acuzat că a furat, — chiar dacă ne-ar fi fost dat, cum din nenorocire s'a întâmplat, sa vedem pus într'o revistă alătura de Zdrelea și Mărunțelul, cu nerușinata concluzie: „Zdrelea și Mărunțelul și-au luat pedeapsa iar Caragiale este sărbătorit de opinia publică pentru jafurile sale literare“, — chiar în această revoltătoare ipoteză ași fi sfătuit pe amicul meu să tacă, să nu scrie, să nu se plângă justiției lăsând ca opinia publică să vestejească pe calomniator.

Când însă Caion trece și această măsură, și plăz-muește aparențe cari pot înșela pe marea majoritate a cititorilor. Când nu mai e vorba de o acuzațiune de cea mai mare gravitate, ci de niște fapte materiale, în virtutea cărora deocamdată Caragiale este zugrăvit ca un plagiator, ca un autor fără scrupul, ca un fur ordinar, ca un jefuitor al muncei și al talentului unui autor străin.. problema se schimbă. Să încep cu partea finală a calomniilor. Cu a doua calomnie ce ni s'a adus în fața juraților și a publicului din această sală, când îndrăznețul acuzat a afirmat că furtul literar s'a săvârșit din opera lui Tolstoi: *La puissance des ténèbres*.

TOLSTOI ȘI
KEMÉNY

Când și-a văzut însă toată clădirea infamiei spulberată de dovezile noastre, amețeața vinovatului prins l-a făcut să declare, în ședința trecută, că Tolstoi a scris o operă sub pseidonimul de Kemény, că Kemény e Tolstoi, că „Nenorocul“ este „La puissance des ténèbres“, ca „Năpasta“ lui Caragiale este... regret că trebuie să pronunț cuvântul... furată după „La puissance des ténèbres.“

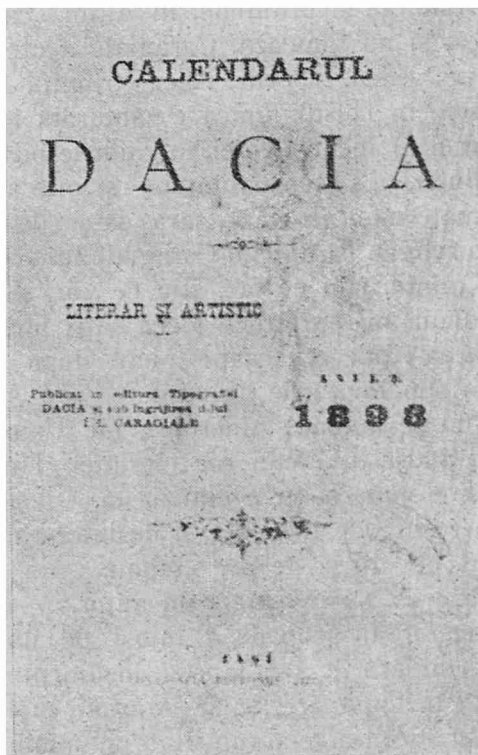
La subiect nici o asemănare posibilă. În spiritul general, afirm că acești autori, Tolstoi și Caragiale, pornesc dela două inspirațiuni cari se exclud una pe alta. Lume deosebită — de și țărani; suflete deosebite contrarii; porniri profunde, dar diametrul opuse, „La puissance de ténèbres!“ Infiorătoarea putere a întunecimii! Conștiințe distruse, bigotismale, abiz al besnii. Credința, crimă, cruzime, nesimțire, lacrimi, și nimeni nu-și dă seama de ce face, de ce vrea: crimele se revărsase de cei cari nu vor să le săvârșească; și cei cari nu vor crimele, nu le-ar săvârși. În această genial-monstruoasă epopee a crimei, se invoacă imagina divină a lui Crist. și crucea se pune de ucigași pe pieptul victimelor. Religie și nelegiuire! Ce asemănare ar fi posibilă cu drama lui Caragiale? Nici una, Caragiale nu se ocupă de întunecimea minții. Aci o femeie de o voință extraordinară în serviciul dreptății, vrea, cu orice preț să descopere și să pedepsească pe asasil nului primului său bărbat. Anca e toată drama. În înverșunarea ei d'a descoperi crima, consimte să se mărite cu acela pe care-l bănuia că e ucigașul, în scop d'a descoperi teribilul adevăr. Conflictu

psihologic, de o emoțiune profund tragic, nu urmărește, dela început și până la isprăvit decât un scop, justiția! Tolstoi n'a ȳpropus să dovedească, în înfiorătoarea lui dramă, puterea întunecimei și triumful credinței simple și profunde, în Akim, care crede, și nu bea, și nu fumează. Caragiale a creat un caracter, pe Anca, și prin Anca triumfă dreptatea omenească. În Tolstoi lumea e vânturată în vârtejul întunecimei al inconștienței, în valurile bigotismului ale credinței, ale sensualității, — și mișcat de trebuințe materiale, asociază, fără să-și dea seamă, crima cu religia. Țăranii lui Caragiale sunt conștienți, ageri la minte, știu ce fac, știu ce vor, și prin capul niciunuia nu i-ar trece ideea să-și închine victima sau să-i pue crucea pe piept după ce ar fi doborât-o sub loviturile de cuțit.

Și să nu se invoace tinerețea lui Caion. Ar fi o ofensă adusă tinereței și tinerimei. Tinerețea e grațioasă, e generoasă, e entuziastă. Greșelile unui tânăr se resimt de inocență și desinteresare iar nu de calcul, de ură și de perversitate.

Copilărie e... să inventezi un autor, o dramă și un traducător, în scop de a înjosi pe un scriitor ilustru? Copilărie e... să fabrici documente să le îngălbinești la lumânare, să le imprimi cu litere kirilice, și să afirmi că le-ai rupt dintr'un volum pe care-l posezi, făgăduind a-l dăru! Academiei? Copilărie e... să inventezi documente istorice? Copilărie e... să anunți lumea că ai publicat deja trei volume în limba franceză?

Copilărie ar fi cel puțin desinteresată! La calomniatorul Caion în tot ce-a făcut... interes, pervers-

„Calendarul Dacia” scos de I. L. Caragiale
în 1898 la Iași.

tate, patimă și egoism! Are interes evident să pară savant. Înșală „Noua Revistă Română“. Are interes evident să pară deja un scriitor însemnat, publică pe coperta unei broșuri o serie de opere imaginare ca și cum ar fi editate de un librar din Paris.

Dacă ar fi izbutit să înșele, și această a voit opinia publică, și-ar fi săturat vanitatea și ar fi crescut enorm în considerația lumii. Falsurile lui dar, au logica perversului, iar nu caprițiile inocente ale tinereții.

Renumele lui Caragiale, operele lui Caragiale, spiritul lui Caragiale îl prigonesc, îi răscolesc ura.

Simte un mizerabil interes de a-și potoli această ură, provocată de invidie. Are un interes. Și nu copilărește caută să și-l satisfacă, căci nu se oprește la critică, oricât de rea, de murdară și de înverșunată ar fi fost ea. Domnilor, se poate face o critică dreaptă, sau nu, pățimașă sau senină, o critică filologică, o critică estetică. Se poate să urmărești într'un autor pe lângă estetica lui și etica lui, și să te ridici la o critică filozofică. Mai mult, pe lângă toate aceste raporturi, se poate să studiezi epoca omului, ca pe lângă omul în sine să strângi de aproape toate cauzele cari au determinat idealitatea autorului și natura continue a operilor ca și cum ai face un capitol din istoria națională. Astfel s'ar înfățișa critica cu aspectul cam pretențios de critică științifică.

Oricare fel de critică s'ar fi încumetat acuzatul să încerce în contra lui Caragiale, și oricât venin, de mititel neputincios și rău, ar fi vărsat

în cadrul încercării sale, Caragiale ar fi rămas

DOCUMENTE
FALȘE

senin, ar fi surăs, cel mult poate ar fi aruncat vr'o scântee de spirit, dacă ar fi crezut că patima adversarului merită o scântee din spiritul său. Dar nimeni, domnule, nici în România, nici aiurea, nu poate fi așa de mare, încât un falș combinat cu documente, cu probe de fapt, și pus pe 2 coloane să nu-l expue la discredit și la disprețul publicului. Față de document din care reese furtul de orice natură ar fi el, numai justiția te poate apăra, dacă documentele sunt false și tu nevinovat.

Răspunsul lui Caragiale n'ar fi răsturnat faptele concrete, ba ar fi contribuit la dezonorarea lui. Numai justiția este în stare să salveze onoarea cuiva când calomnia și falșurile sunt dovedite.

În politică violența, uneori confundându-se cu calomnia, ura și înverșunarea au explicațiunea lor dacă nu chiar scuza.

Un om însemnat, înzestrat cu un temperament robust și cu un real talent în politica nu reprezintă numai voința lui, sentimentalitatea lui, aspirațiunile lui, credințele lui, ci în el se însumează pornirea tuturor partizanilor. El e o sumă de voințe, de sentimente, de aspirațiuni, de credințe. Și patimile de pretutindenea, cu întreaga sumă a impulsivităților se concentrează în acest campion. În fața lui un adversar identic de covârșit de toate energiile sufletești ale coreligionarilor săi. Din aceste cauze uneori se întâmplă descărcări de o violență extraordinară. În asemenea descărcări în confuziunea pasiunilor, uneori scapără și calomnia. Și totuși justiția trebuie să-și facă datoria, căci astfel, sub pretext

de patimi politice, moravurile s'ar scobori și mai mult, iar viața publică s'ar dezonora până la sălbătăcii.

I. L. Caragiale.

Dar în artă, în literatură, ce explicațiune ușură toare ar avea calomniia?

Ura personală a unui invidios?

CARAGIALE IN FAȚA UREI Da, știi, că strălucitul talent a lui Caragiale a stărnit în câți-va pernicioși pasiuni oarbe. Lumina lui stânge acele slăbuțe licăriri, slăbuțe ca fosforescențele chibriturilor trase pe perete. Renumele lui fără voia lui, proiectează o umbră groasă peste unele nume când nu merită să trăiască. Aceasta este cauza calomniei și a falșurilor.

Cum, domnilor? Un popor întreg admiră pe Caragiale... Admirațiunea trece peste Carpați. Bunul lui nume trece peste hotarele neamului românesc. Și pe acest om să-l acuzi, sprijinit pe falșuri că operele lui sunt jafuri literare. Dar asta însemnează a izbi în credință, în admirațiunea și în fala românilor. Și ce s'ar fi întâmplat dacă criticul impostor n'ar fi fost prins? Ce s'ar fi întâmplat dacă n'adunam noi această mulțime de probe. O mândrie a țării ar fi fost veștejită, nu numai Caragiale inferat. Și ce idee și-ar fi făcut străinii de noi români? Că suntem un popor care ne sărbătorim pungășii, că gloriile noastre se întemeiază pe jaf, că geniul nostru este o rușine, că n'avem nici conștiință, deci demnitate.

Și când mă gândesc că omul acesta a veghiat jumătate din nopțile sale pentru a ne crea o dramaturgie originală... cu cât talentul lui e mai mare și osteneala mai covârșitoare... cu atât calomnia e mai odioasă și încercarea mai demnă de asprimea legilor! A! Știi, cunosc acuzațiunile puerile ce s'au adus lui Caragiale.

„Ai atacat Libertățile Publice!“

„Ai Batjocorit Constituția!“

„Ai zeflemisit Egalitatea!“

„Ai ponogrit Democrația!“

Nu, Domnilor, spiritul profund și ascuțit al lui Caragiale a denunțat șarlatania și ușurința, a rechemat la realitate pe naivii svăpăiați, a zugrăvit zăpăceala și denaturarea spiritului național. Rolul lui a fost de a contribui în parte la însănătoșirea vieții noastre publice.

Și în fond, în dramaturgia lui, nu e răutate, ci iubire. Caragiale nu urăște pe Cațavencu, pe Dandanache pe Ipingescu, pe Conul Leonida. El nu-și calomniază nici persoanele create de el. Par'că îl văz retras într'un colț, scânteindu-i onoarea de pătrundere, surâzând de sinceră și bună plăcere: își asculta eroii pretutindenea, cu dragoste îi studiază, îi rotunjește în mintea lui, îi descarcă de partea banal-indeferență, și îi reduce la sufletul lor real-estetic, etern-real.

Așa și-a studiat tipurile, și animat și de o altă dragoste, de enorma dragoste de limba românească, s'a jertfit ei frământând-o pentru a-i spori viața, puterea, farmecul. A muncit din greu; și-a robit tot talentul și toată inteligența lui pentru fala noastră a tuturor; și trăind din greu, n'a întins mâna nimănui și nu s'a plâns niciodată de ingratitudinea acelora de care a deprins soarta poporului român, nici de răutatea multor care n'au înțeles că viața unui popor atârnă nu numai de desvoltarea lui materială, ci și de înălțarea geniului lui. Și acum Caragiale stă resignat la o parte, și trăește din muncă aspra, cinstită și demnă!.. să-l izbim, să-l pătăm...

să-l înfățișem lumii ca pe un fur ordinar... Ii produce ceva teatrul, teatrul lui care a înveselit și în-sănătoșit, să-l calomniem... să comitem falșuri... să-l jecmănim și de acest venit, pentru care și-a jertfit viața întreagă... Caragiale a prezentat chiar în anul acesta, un volum la Academie... pe el... să convingem pe toți că e un scriitor de contra-bandă...

Dar, termin domnilor, rugându-vă să nu perdeți din vedere cine e calomniatorul și cine e calomniatul, să vă gândiți la mijloacele întrebuintate de calomniator pentru a pipăi bine gradul lui de perversitate: să vă închipuiți suferințele morale ale calomniatului, călătoriilor și cheltuelile pe cari a trebuit să le facă cu adunarea probelor, pentru ca pe lângă osânda ce se cuvine vinovatului, să acordați despăgubirile ce se cuvine nevinovatului, și pe cari le-am formulat în scris în plângerea noastră.

În urma acestei frumoase și strălucite pledoarii ascultată cu interes de cei prezenți, fiind expusă prin graiul de orator al marelui Delavrancea, Curtea condamnă pe inculpatul Caion la 3 luni de zile închisoare și 500 lei amendă în folosul Statului.

Iar părței civile îi acordă 10.000 mii lei daune interese.

OPOZIȚIA

Judecat în lipsă și condamnat, Caion face opoziție contra acestei hotărâri. Procesul este sorocit din nou în sesiunea de Iunie 1902.

Curtea cu Juri este presidată de V. Râmnicéanu. Partea civilă prin Delavrancea, iar inculpatul prin

Momente Libere

(Publicație Literară Opus
din două și două săptămâni.
Pentru tot ce privește redacția
răspunde d. J. L. CARĂGIALE)

—
Num. 1.
—

Budapesta
Tipografia D. Birautiu
VII Istvanut II

—
1910

Coperta revistei „Momente Libere” așa cum doria
I. L. Caragiale să fie făcută, și care trebui să
apară la Budapesta.

avocații: Danielopol, Mitescu, Brăilcanu și Tănăsescu.

I. L. Caragiale.

Citindu-se actul de acuzație, președintele întrebă:

Președintele: Stăruiești, d-le Caion, că d. Caragiale e plagiator?

Caion: Stăruiesc că d. Caragiale e plagiator. D-sa în „Moftul Român“ m'a trimis o vară în

treagă la Constantinopol, am voit să-l trimit și eu pe d-sa la Brașov.

Am vrut ca prin glumă să-l fac să mă dea în judecată. Kemény István nu este decât Tolstoi. D-l Caragiale a plagiat pe Tolstoi.

Președintele: De ce n'ai spus aceasta dela început?

Caion: Pentru că toată vara d. Caragiale m'a insultat prin „Moftul Român“, m'a făcut de tot râsul prin cuvinte pe care nu le pot reproduce înaintea Curții. D-l Caragiale s'a purtat nedemn cu mine și eu am vrut să mă răzbun. Dumnealui e vinovatul, eu nu sunt decât victima școalei sale.

Președintele: D-le Caragiale, ai scris ceva contra d-lui Caion?

Caragiale: N'am scris pe timpul verei, deoarece

plecând la Sinaia, am lăsat la revista mea „Moftul Român” ca locțiitor pe Ranetti, în care avem toată încrederea. Articolele contra d-lui Caion nu au fost scrise de mine, dar mi-le citea Ranetti, înainte de a fi publicate. Declar pe onoare că nu am nici un amestec în cele ce s’au scris contra d-lui Caion, pe care nu-l cunosc decât acum, în acest proces.

D-l Caion în tot timpul expunerii d-lui Caragiale protestează, afirmând că articolele dacă n’au fost scrise de d. Caragiale, dar au fost inspirate de dânsul.

Președintele: De ce ai recurs d-le Caion la manopera d’a vorbi de o carte cu litere cirilice, și de numele lui Kemeny, în loc să vorbiți de Tolstoi?

Caion: Pentru a determina polemica.

Delavrancea: (intervenind) Să spue acuzatul de ce a crezut mai desonorant să acuze pe Caragiale că a plagiat după Kemény decât după Tolstoi?

Caion: „Năpasta” d-lui Caragiale din Puterea Intunericului e a lui Tolstoi.

Delavrancea: Nu crede acuzatul că asta constituie un falș?

Avocații lui Caion intervin, protestând că se torturează inculpatul cu fel de fel de întrebări.

Președintele: Dacă întrebările nu le-aș fi găsit bune, nu le puneam.

Delavrancea: Să ne spue acuzatul unde a imprimat foile cu literile cirilice prezentate în instanță?

Caion: Imprimatul acestor foi le-am făcut, pentru ca

farsa să fie mai complectă, utilizând o tipografie proprie.

I. L. Caragiale.

Partea civilă văzând că răspunsurile lui Caion nu precizează nimic, renunță la interogator.

Președintele dă cuvântul lui Delavrancea. Dânsul repetă pledoaria ținută în sesiunea trecută.

Procurorul Slătineanu, arată culpabilitatea lui Caion, cerând un verdict de condamnare.

FLEDOARIILE

Avocatul Danielopol, declară că n'a văzut pe cineva dând în judecată pe altul pentru că a spus că n'ar fi tocmai original în scrierile sale. Consideră acest proces ca o intrigă, unde Caragiale trage sforile. Și d. Iorga a scris în „Timpul“ niște articole prin care critică opera lui Heliade Rădulescu și fiul nu l'a tras la răspundere. Analizează câteva fraze din „Moftul Român“, conchizând la provocarea lui Caion de către Caragiale.

Caragiale: Nu am scris eu.

Danielopol: Și d-ta ești răspunzător ca director.

Numai cei dela „Adevărul“ când văd că îi strângi cu uşa, spun că n’au scris ei, ci ăla...

D-l Caragiale trebuia să dezaprobe cele ce s’au scris în revista sa.

Termină cu apostrofare generală susținând că însuși profesorii universitari sunt niște plagiatori, și d. Caragiale nu trebuie să se supere, căci e în bună companie, căci cei care copiază ajung la Academie, la Universitate, Deputați, Senatori, etc.

Președintele: D-le Danielopol, nu vă pot tolera să insultați corpul atât de select și respectat al profesorilor noștri universitari, de care faceți și d-voastră parte, căci dacă mai repetați aceste insulte, vă ridic cuvântul. Danielopol după ce arată intențiunile lui Caion, termină pledoaria cerând achitarea.

Avocatul Băileanu, repetă o parte din spusele lui Danielopol, făcând o paralelă critică între textul lui Caragiale și Tolstoi, conchizând la admiterea plagiatului. Ședința se suspendă. În timpul suspendării, se naște vii apostrofări între N. Iorga, O. Densușianu și Danielopol.

La redeschidere, președintele dă cuvântul în replică părții civile.

Delavrancea: Constat că apărarea se pune pe terenul circumstanțelor ușurătoare.

Protestează cu energie în numele tuturor contra afirmațiunei că profesorii noștri Universitari, academiciani și oameni de stat, sunt niște furi și niște impostori.

Problema trebuie retrasă, căci noi nu cerem un verdict de răzbunare, ci un verdict de dreptate.

Văd că partea civilă nu și-a schimbat de loc atitudinea. Din grația părții civile se discută azi Tolstoi.

Am venit cu traducerea piesei, legalizată la ministerul de externe. Am făcut asta pentru că știam că nu veți avea curajul să spuneți ce ați spus astăzi. Cerând zece mii de lei, Caragiale a trebuit să cheltuească, a fost pus pe drumuri pentru ca să dovedească falșurile Dv. Cere ca Jurații să apere o cinste, o reputație și o glorie a țării, iar verdictul să curețe această reputație și glorie de murdăria acestei calomnii.

I. L. Caragiale.

În ședința de noapte, se dă din nou cuvântul apărării. Avocatul Tanoviceanu, zice: Deși s'ar crede splen-

didă pledoaria d-lui Delavrancea, nu numai clientul, dar chiar apărătorii merită o pedeapsă.

Ar trebui să fie loviți mai întâi criminalii cei mari și în urmă acei mici, cari s'au format la școala altora.

Nu se lovește un tânăr în cariera lui, în viitorul lui.

E straniu acest proces, în care se cere trimeterea în pușcărie a cuiva pentru că a acuzat de plagiat.

N'ați câștigat când ați făcut atâta sgomot în jurul unei critici, care aproape n'a fost citită.

Nu cred din două puncte de vedere, întâi că despre „Năpasta“ n'aș prea dori să se vorbească de ea, ca valoare literară, și al doilea pentru că acest sgomot nu este demn de sufletul unui artist.

Voi dovedi că este o asemănare foarte mare, ca să nu zic un plagiat.

Al doilea voi examina textele, chiar de n'ar fi vorba de plagiat, mențin că nu era locul să se facă sgomotul care s'a făcut.

În Italia, Franța, Germania prin calomnie se înțelege acuzația ce s'ar aduce cuiva despre un fapt care ar aduce o pedeapsă.

La noi românii mai ales nu se admite să se facă ceeace s'a făcut de d. Caragiale, când poporul zice: Gura lumii numai pământul o astupă sau frunză verde lobodă, gura lumii slobodă.

În ce privește „Năpasta“ criticul dela „Națiunea“ o numește o eroare a autorului în care se resfrânge literatura rusească a lui Dostoewsky. În „Adevărul“, într'o critică a lui Ventura, se spunea: că nu sunt dintre aceia care sunt obișnuiți „a miroși a plagiat“.

În „Lupta“, d. Iorga, spune că romanele rusești au o mare influență asupra scriitorilor de pretutindeni.

În „L'Independence Roumaine“ I. Florescu spune că există oarecare asemănare cu piesa lui Sardou — „Fedora“.

În fine, Gherea, care a revenit de două ori asupra „Năpastei“ găsește și el o oarecare asemănare cu romanul lui Dostoewsky, „Crimă și pedeapsă“, dar nu e plagiată.

Un eveniment se judecă având în vedere mediul în care s'a petrecut faptele. Caion este victima mediului social în care trăiește. Termină, cerând achitarea. Cel din urmă vorbește avocatul Mitescu, care arată că Delavrancea a făcut portretul lui Caion, spunând că este un client al ocnei! Este drept? Nu! Caion este un eminent tânăr student, care a simțit în el vocațiunea literaturii. A fost provocat prin „Moftul Român“, în chipul acesta a criticat, „Năpasta“ acuzând pe Caragiale de plagiat.

Apoi însuși Caragiale a avut altă dată o altă idee despre acei cari îl acuzau de plagiat, decât cei de astăzi.

Citez o notă a d-lui Caragiale, pusă sub o nuvelă, prin care d-sa declară că nu e nimic dacă s'a întâmplat să trateze aceleași subiect cași un altul, dacă însă forma e alta.

Caragiale: (întrerupând) Da! A fost tratată tot de mine mai înainte sub un alt titlu.

Când mi s'a spus că seamănă am pus și eu nota dedesubt în bătae de joc (râsete).

Mitescu: Regret că d. Caragiale transformă, după cum spune, literatura în bani.

Avocatul Mitescu face o comparație între cele două piese, cerând în cele din urmă achitarea lui Caion. Jurații aduc la 1^{1/2} noaptea un verdict de achitare.

EPILOGUL

A doua zi, cei care frecventau berăria Gambrinus putură să vadă figura radioasă a patronului Caragiale, care spunea la toți clienții:

Port cu mine impresia cea mai bună dela Curtea cu Juri. E cea mai justă... Sentința e excelentă. Eu n'am făcut proces din răutate, nici din răzbunare. Pe cine să mă răzbun? Pe Caion?! N'am voit să uzez de polemică. La ce ar fi țintit? Coale? tomuri chiar aș fi putut scrie și, cum se întâmplă totdeauna cu polemicile, satisfacția n'ar fi venit. Am voiț să s' dovedească în fața justiției poporului, că acuzația de plagiat a fost o impertinență de copil. Atât. O impertinență de copil, nu i-am dat o altă importanță. Jurații! Au făcut bine că n'au condamnat copilul. E nevinovat el? Nu! Cum a spus un apărător al lui, Caion nu e decât o victimă.

De ce ași da, eu prin pedeapsa acestui copil inconștient sau desechilibrat, un exemplu pentru cei mulți, mai echilibrați, mai maturi și mai suspuși, ca să uzeze de aceleași mijloace?

Nu vezi ce e împrejur?

Nu vezi cum se insultă, se calomniază toți, dela mic la mare? Un început ! Și vrei prin legi? Da vițul legilor noastre e tocmai că sunt făcute nu conform necesităților și educațiunei masselor la care se aplică. Nu pedeapsa legii, nu justiția poate remedia răul ci educația.

Când fiecare cetățean va pricepe. prin educație

ce înseamnă calomnia prin presă, atunci aceasta nu va mai exista.

Bine că l'a achitat! A pățit destul. Nu vreau răz-bunare, nici câștig material. Am avut satisfacția dorită, iar fala lui nu am considerat-o decât ca o simplă impertinență. Din istoricul și reconstituirea, acestui proces, se desprinde o latură importantă din personalitatea lui Caragiale, care nu urmărea pedep-sirea vinovatului, ci dorea numai să dea o satis-facție opinei publice, care fusese înșelată de calom-niile meșteșugite ale lui Caion.

Achitarea acestui copil îi redase liniștea și mul-țumirea deplină, încât cei cari l-au văzut a doua zi după achitare în berăria Gambrinus, era de astă-dată provocați de cuvintele lui Caragiale, care dă-duse explicații la toți de felul cum a înțeles singur peripețiile și efectul acestui proces celebru.

III

CUM AM
COLABORAT CU
I. L. CARAGIALE

Era pe timpul când Take Ionescu își închea partidul conservator democrat, la care aderase cu tot sufletul și marele Caragiale.

Intr'o seară ne găseam reuniți mai mulți scriitori tineri, la o masă prietenească, pe care o presida maestrul Coșbuc.

De odată apare în mijlocul nostru Caragiale!

— „Ce faci mehenciule, se adresă dânsul lui Coșbuc, întinzându-i mâna“.

— „De, și noi conspirăm ca toată lumea!“

— „Cum asta?“

— „Intreabă și tu pe băeții ăștia, să-ți spună ei, ce vrem;“ — răspuse Coșbuc privind cu șiretenie spre noi.

— „Noi vrem pământ!“ — exclamarăm cu toții în cor.

— „Ce, sunteți nebuni? Înțeleg să vreți sprituri, fleici, dar pământ?!“

Și, fără să mai aștepte replica noastră, dădu chelnerului comanda de cinstire.

În timp ce se așeză la masă, St. O. Iosif îl puse

în curent cu discuțiunile ce se desfășurase asupra genezei poeziei lui Coșbuc.

Am petrecut o seară din acele care nu se uită niciodată.

S'a povestit, s'a ironizat, s'a pus țara la cale de o adunare de boemi, predispusă la orice.

Plecând Coșbuc și câțiva, în grădină au mai rămas dintre noi: Caragiale, Petre Liciul și subsemnatul.

O comunitate de idei și sentimente ne apropiaseră mai mult sufletele. Liciul vorbea cu entuziasm de Grigore Manolescu și de pleiada de altădată care iubiseră teatrul până la sacrificiu. Caragiale, începuse să ne povestească câteva amintiri despre Costache Caragiale, bunicul său, și despre unele pățanii din viața sa de sufler.

Timpul trecea ușor, iar afară era noapte orientală. Nu știu cum veni vorba și despre „Făclia de Paște“.

Prietenul Liciul își exprima convingerea că din această minunată nuvelă s'ar putea scoate o piesă de teatru admirabilă. Caragiale, după ce se gândi puțin adause:

„Mie mi-a plăcut teatrul. Când am
PĂRERILE LUI fost sufler, eram cel mai fericit om.
CARAGIALE Seara când mă coboram în cușca mea
DESPRE și vedeam camarazii cum se frământă
TEATRU pe scenă, cum se bucurau de succese
sau se întristau de unele insuccese, ființa mea se
contopea, se fărâmițea cu această atmosferă îmbăcsită
mai totdeauna de praf. Praf pe scenă, praf în ochii
publicului. Dar iluzia, iluzia acestei vieți actoricești,
aprindea sufletele și comunitatea dintre actor și
public producând entuziasmul.

„Una și mai grea, și mai plină de răspundere, este a meșteșugarului care se învrednicește să tălmăcească și să aducă viața noastră pe scenă.

„O piesă de teatru bună, cere muncă și migăleală.

„Publicul nu știe lucrul acesta.

„El nu înțelege secretul meșteșugului.

„Publicul privește superficial, însă simte, asta e puterea lui.

„Înainte de a scrie „Făclia de Paște“ m'am gândi serios că subiectul acesta e pentru teatru. De altfel acțiunea e atât de vie, atât de reală, încât par'că o vezi cum se desfășoară.

„N'am scris-o fiindcă nu am avut unde s'o joc? O piesă originală, pe vremea mea, dacă se reprezenta pe scenă, era un ce: ori autorul avea trecere la direcțiune ca om politic sau din înalta societate, ori era actor cu vază, deci putea să și-o impue, ori era un „ori“ cari pentru mine era o adevărată oroare! După ce îți storci creierul cu o creație, să mai aștepti să vezi ce a mai rămas, e o indelicateță pentru bietul tău creier!

„Acum ași vrea s'o scriu, dar n'am liniște. Am revenit la ceea ce am fost. Sunt actor, și încă ambulant! Director e Tăchiță. Se joacă fără sufler!

„De altfel nu le-ași putea îmbrățișa pe amândouă, căci sunt bătrân. Cu toate că unii actori politici o cam iau razna și ar avea nevoie de sufler, dar nu mai pot... Ideia însă mă frământă, poate odată și odată o voi face-o“.

Petrache Liciul care ascultase fermecătoarele cuvinte ale lui Caragiale, deodată zise:

— „Dar dacă ți-ași recomanda un colaborator?“

Caragiale îl privi pe sub ochelari și răspunse fără înconjur.

— „Mă prind!“

Atunci prietenul Liciul, plin de entuziasm, comunică lui Caragiale cum a citit prelucrarea mea „Quo Vadis?“, după romanul lui Sienkiewicz, că vedea în modesta mea persoană (care devenise și mai modestă de cum era), un ucenic cu multe cunoștințe pentru teatru. Arătându-i că ași putea să-i îndeplinesc această dorință, Caragiale mă privi pătrunzător, și iluminat, surâse, auzind și pe Liciul că-și ia însărcinarea să o impună direcțiunii Teatrului Național, dorind să creeze pe Leiba Zibal.

Ne-am despărțit în seara aceea de COLABORAREA Caragiale, care voia să se odihnească, trebuind ca a doua zi să vorbească la o întrunire a lui Take Ionescu la Ploești.

Din clipa destăinuirilor lui Liciul, n'am mai avut astâmpăr, reflectând mereu cum voiu putea să-mi îndeplinesc această obligațiune.

Ochii aceia pătrunzători mi-au străpuns sufletul și mi-au mărit neliniștea.

Scenariul, partea cea mai grea și mai plină de dificultăți în compunerea unei piese, mă obseda. Iată meșteșugul despre care vorbise Caragiale. Nuvela era cunoscută, își câștigase popularitatea, deci greutatea era și mai mare, căci publicul cunoscând nuvela, trebuia să aducem în construcția scenică ceva nou, care să intereseze, să miște sensibilitatea spectatorului.

Mă temeam de comparația ce se va face între nuvelă și piesă. Iată atâtea și atâtea idei cari năvăleau

și contribuiau la o autocritică obositoare care mă copleșea.

După ce alcătuiam câte o scenă, Caragiale îi asculta cu atenție citirea, apoi începea partea cea mai migăloasă, închegarea scenei, și fixarea caracterelor persoanelor prin metoda arătată mai sus.

Caragiale era așa de absorbit de această metodă încât ceasuri întregi cerea să schimb, să schimb mereu, până ce în fine găsea dânsul sensul adevărat al replicii. Teama lui cea mare era că Leiba Zibal să nu apară ca un personaj ridicol. Memoria lui prodigioasă știa să intervină la timp, să sintetizeze, să elimineze prisosul. Te uimea cum știa să uzeze de aceste mijloace.

„În teatru, spunea dânsul, trebuie să știi cum să simplifici situațiile, să nu îneci persoanele într'un sos de cuvinte, chiar frumoase fie, căci pe scenă reflexul lor întunecă sau luminează personajul, deci îl falșifică, îl omoară. Interesul dramaturgului este să păstrezi unitatea: nici mai mult, nici mai puțin, atâta cât trebuie. Ce ușor e să zici, atâta cât trebuie, dar cât e de greu, pot adăuga e imposibilă cunoaste criteriul acestei măsurători. Chiar eu, când am scris „Noaptea Furtunoasă“, am rămas uluit de transformările și îndreptările ce a suferit această piesă, a cărui subiect îl întrebuișasem într'o schiță umoristică mai întâi, tot din cauză că nu speram să fiu jucat cu toate că aveam prieteni la Teatrul Național“.

Munca această încordată de colaborare a urmat câtva timp, până când am ajuns la scena finală. Aici, ne-am izbit de o mare greutate. Caragiale voia ca scena să se petreacă în cârciumă. Dorința mea însă

era, ca decorul actului al doilea să reprezinte interiorul cârciumei, iar jumătatea scenei să cuprindă curtea îngrădită cu gard și cu o poartă, ca la un han vechiu. Găseam că transformarea aceasta, care se păstrează și'n nuvelă este mai puternică și mai plină de efect pentru actorul care va interpreta acest rol de compoziție.

După un zbucium de câteva zile, m'am hotărât să prezint schița scenariului lui Caragiale, care văzând-o s'a bucurat ca un debutant.

FACLIA
DE
PAȘTE

Am examinat-o împreună discutând-o, iară Caragiale cerând ca inovație, introducerea unui personaj nou pe Niță jandarmul, care spunea dânsul va închea mai bine acțiunea, complectând cadrul dramatic și scoțând mai în relief starea de veșnică frică, morbidă, a lui Leiba Zibal, crășmarul 'din Podeni.

S'a fixat în scena a doua, din actul al doilea, considerațiunile psihologice, ale căror fond formează replicele lui Niță, care mărește gradațiunea dialogului, arătând groaza lui Leiba Zibal, subjugat de amenințările promise de Gheorghe pentru noaptea Invierei.

Această scenă am studiat-o cuvânt cu cuvânt, fiecare propozițiune Caragiale repetând-o de mai multe ori, ascultându-i intonația, așa cum ai încerca acordarea în diapazon a unui instrument muzical. Metoda aceasta de a scrie a lui Caragiale, m'a surprins la început, însă dânsul mi-a explicat cum dobândește armonia cuvintelor, printr'o repetare susținută, care se împregnează așa de puternic, încât la un moment

i se părea că aceleași vorbe i se repetă ca un ecou îndepărtat.

Efectul era uimitor, căci replica care la început era lipsită de viață, monotonă, prin repetare se șlefuia așa de bine, încât întreaga scenă redobânda adevărata strălucire.

Persoanele le vedeai cum se mișcă, le cunoșteai atitudinile, mimica și gesturile, încât lui Caragiale îi venea ușor să le corecteze. Obişnuința aceasta o căpătase de pe vremea când era sufler, atunci când în lipsa unui actor la repetiție, urmărea și da singur replica partenerului.

Odată ce am stabilit scenariul, lucru era mai ușor, căci materialul de construit l-am luat din nuvelă.

Discutarăm împreună și libertatea de mișcare pe scenă a lui Leiba Zibal. Eu propuseseam un decor care pe lângă interiorul cărciumei, să se vadă și curtea, așa cum este descrisă în nuvelă. Când Leiba Zibal deschide ușa care da în curte, s'ar fi auzit scârțâitul ușei, apoi furișarea lui până la poartă, tăcerea nopții, sgomotul făcut de hoții cari urmăresc să pătrundă în curte, apoi clopotul Invierei, totul ar fi fost de un mai mare interes teatral pentru susținerea monologului.

DISCUȚII CRITICE

Caragiale s'a opus, motivând părerea sa astfel:

„Monologul nu-i admisibil în teatru, e ceva care nu cadrează cu realitatea. Numai nebunii vorbesc singuri. Ori, Leiba Zibal, e pregătit pentru scena nebuniei. În nuvelă descrierea aceasta mărește efectul, dar pe scenă nu. Aici trebuie să urmărim legătura acțiunii între Sura, soția lui Zibal, care se

odihnește lângă copil, și răzbunarea lui Gheorghe promisă în noaptea Invierei. În mijlocul acestei desfășurări de acțiune, stă Zibal, a cărui minte se rătăcește din ce în ce, durerile de cap și puterile îl părăsesc. Clopotul Invierei în loc să-l distrugă, dimpotrivă îi întărește voința pentru a rezista așa cum rezistă în nuvelă și'n piesă. Frica a dispărut, pentru moment, dar cu această dispariție mintea lui Zibal se întunecă, și când vede pe Gheorghe morla ușa prăvăliei, curajul de aparență se preface în capitulare dementă, căci Leiba Zibal se consideră creștin căci a aprins o făclie lui Christos! Și atunci cum vrei să se desfășoare această acțiune într'un cadru mai întins, unde jocul de scenă al actorului să paralizeze această precipitare spre final?"

Argumentarea lui Caragiale a invins, și scena această a fost alcătuită ca și celelalte, după dorința lui, însă retușările și unele replici au suferit multe schimbări.

Manuscrisul definitiv luat de Liciul pentru a-l prezenta Teatrului Național, a rămas la dânsul și piesa nu s'a putut juca.

<p>SCRISORILE LUI CARAGIALE ȘI LICIUL</p>	<p>lată și documentele care mi-au mai rămas dela Caragiale și Liciul, căci cele mai multe din ele s'au distrus și furat pe timp îl războiului pentru întregirea neamului.</p>
---	---

Înainte locuiam o cameră în Calea Moșilor No. 64, pusă la dispoziție de editorul Sfetea. În seara mobilizării, a trebuit să plec la Iași, neputând rădica nimica, lăsând totul acolo: cărți, manuscrise și fotografii. Mai târziu, Bucureștiul fiind ocupat de

dușman, odăița mea a fost cea întâi supusă unei perchezițiuni. Rezultatul a fost că la reîntoarcere n'am mai găsit nimica din aceste documente prețioase. În schimb pe baza unui memoriu, a unui inventar, și a martorilor, am căpătat despăgubiri de război!

Întâmplarea a făcut să găsesc fotografiile celor patru documente primite dela Caragiale și Liciul, cari erau să apară în Almanahul Sfetea, și din care storia literară își va face convingerea că în adevăr am colaborat cu I. L. Caragiale. Când ne-am cunoscut, aveam 29 de ani, și prietenia s'a legat repede, căci terminând scenariul piesei "Făclia de Paște", iată rândurile cele primesc de la dânsul:

Dragă Minar

Am primit scenariul piesei „Făclia de Paște” pe care l'am citit imediat

Treci pe la mine ca să rezolvăm problema.

Caragiale

A urmat o serie de întrevederi cari au folosit la încheierea dramei. Terminând-o, și Caragiale fiind mulțumit, am hotărât reprezentarea ei:

Minar am trimis manuscrisul piesei

„Făclia de Paște” lui Liciul amabilul ară't dă o prezentă Naționalului.

Ca tinaris la pară erata dăbăce ca să se joace. — Caragiale

A doua zi primesc dela Liciul o scrisoare c' am neplăcută, căci singurul prieten dela Teatru Național, îmi comunica că nu poate să facă nimic pentru ca piesa să fie jucată.

Intre timp, Liciul certându-se cu direcțiunea, voia să ceară un concediu mai lung, și alcătuindu-și o trupă să plăce într'un turneu artistic prin țară.

Dorința lui cea mai vie era să-și formeze repertoriul și cu piese de Caragiale. Entuziasmat de „Făclia de Paște“, hotărăște s'o reprezinte in provincie, dar singură nu putea să formeze un spectacol:

Iubite Domnule Mures,

Am primit presa Tache de. Postol de la Caragiale care mi a rugat sa propun operatiia sentimentului din Bucuresti. Am citit o h. j. ca e lucrata cu mult interes.

Mi vom interesa sa cu stas
nu e buna sa se stie ca mi
interesez fiind ca Directorul
mi e dusman, si e destul de
muc la suflet ca sa pui in
legatura una cu alta -

Primeste salutarea,
P. Liciul

Atunci încolți în spiritul lui inventiv ideia de a colabora și dânsul cu maestru Caragiale, prezentându-i cele două comedii într'un act: *Reporterul Caracudi* și *Articolul 214*.

Piesele au fost citite, studiate și puse la punct de amândoi. Această colaborare mi-a fost comunicată prin următoarea scrisoare:

Dragă Măsur,

Ave primut manuscrisul
Mulțumesc. Te voi citi cât
mai curînd, și ți voi răs-
punde. E terminat „Art. 214 și
Reporterul Caracudi” —

Aștept o sedință sa te spun curînd
tut Caragiale. —

Te voi citi cu toată atenția cuve-
niti, operă inspiratoare și talent-
luc celui inspirat de el. —

Salutări desebite.

P. Lican

Păcat că s'au pierdut în împrejurările arătate, însemnările și schițele tehnice originale ale pieselor, căci poate pe temeiul lor, ași fi scos concluzii cari să mulțumească pe deplin pe adversarii „ine-

ditului și postumului“ aceste elemente de bază ale istoriografiei literare.

Totuși, admiratorii și prietenii marelui dramaturg, primească aceste mărturisiri ca un omagiu adus memoriei Lui.

CARAGIALE
și
ACADEMIA

Această înaltă instituțiune n'a știut să aprecieze cum trebuie pe marii scriitori contemporani, fie din reaua credință a unor membrii, fie că directiva critică era dominată de cercetările de pură istorie, ignorându-se cu totul poezia și proza literară. Erau mulțumiți cu apoteozarea unuia sau doi din generația lor, neocupându-se de ceilalți. Așa nici Eminescu, nici Creangă, nici Conta n'au fost premiați și nici aleși membrii ai Academiei Române, pe când o serie de anonimi mediocri au trecut cu ușurință în areopagul nemuririi!

Caragiale a fost dușmănit, fără nici un motiv, de B. P. Hajdeu, care avea o mare influență și autoritate. În „Moftul Român“ se publicase niște versuri umoristice, în cari Hajdeu, Ureche, Tocilescu, și alți membri ai Academiei erau persifiați, satirizați cu mult talent de marele umorist.

Hajdeu, care întrebuințase în trecut satira și ironia împotriva lui Maiorescu și Eminescu, nu putea să ierte lui Caragiale dreptul de a face același lucru cu dânsul.

Prilejul de răzbunare se ivi, căci în ședința dela 13 Aprilie 1891, caută printr'un raport nepublicat în „Analele Academiei“, să dovedească că teatrul lui Caragiale este imoral și lipsit de originalitate. Gheorghe Sion și Dimitrie Sturdza se numesc cu pă-

rerile lui Hajdeu, încât volumul este respins dela premiul academic.

Iată cum Sturdza incondeiază pe bietul Caragiale:

„Academia nu poate încuraja, nici pe d. Caragiale, care vine să ne arate societatea românească ca tipul unei societăți corupte, fără nici o tendință morală și înaltă.

D. Caragiale are talent, dar ar trebui să-l întrebuițeze în lucrări bune. D. Caragiale să învețe a respecta națiunea sa, iar nu să-și bată joc de ea.

D-sa va vota în contra „acordării premiului d-lui Caragiale atât ca român cât și ca membru al Academiei“.

Și atunci, ca și astăzi, în această instituție de înaltă cultură, domnia răutatea și invidia. Autoritatea lui Sturdza și Hajdeu erau impuse fără rezerve; mai mult, fiecare membru din cei aleși și strecurați prin ușa de dindos, „tremurau“, — (cuvântul nu este deloc deplasat) — de autoritatea lor. Mai ales Sturdza, era imperturbabil, având un suflet mic și o mentalitate bizantină; Hajdeu era pornit, ranchiunos, dar își revenea mai târziu, și voind să-și limpezească conștiința, făcea rectificări publice, unele postume, cum a fost cu Eminescu, pe care îl preamărește într'o exagerare copilărească care contrastează cu cele ce scrisese în trecut. Tot așa și cu I. L. Caragiale, pe care îl felicită la data jubileului, comparându-l cu Molière.

Apărarea în plenul academic, o face Iacob Negruzzi, care spune:

„Asupra d-lui Caragiale, judecata d-lui Hajdeu a fost prea aspră. D. Caragiale este un scriitor de mare talent și un om foarte învățat. N'ar face deloc desonoare ca să fie premiat de Academie.

Una din piesele sale a obținut pe scenă cel mai mare succes pe care l'a obținut o piesă românească.

D. Hajdeu a fost nedrept de aspru cu d. Caragiale când îi imputa că nu este un creator de tipuri, ci un fotograf, că pune în scenă nu un tip, ci un individ pe care-l reproduce așa precum l'a văzut. I s'a mai făcut imputare că nu a ales din societate tipuri bune, ci numai rele, dar tot așa a făcut și Molière. Societatea își are elementele sale rele, și artistul poate alege tipurile care îi convin pentru compunerea sa“.

Raportul fiind pus la vot, „Teatrul“ lui Caragiale obține sufragiul a 3 membrii pentru, și douzeci contra.

Caragiale însă nu se descurajează, ci crezând că teatrul său nu merită onoarea unui premiu academic, se prezintă în 1901 cu volumul „Momente“, sperând că animozitățile au dispărut dintre membrii și că poate de astădată va fi mai norocos.

Intr'adevăr, Ollănescu-Ascanio citind acest admirabil volum, are în raportul de recomandare câteva aprecieri critice binevoitoare:

„Cu darul său minunat de observațiune, autorul pătrun le lesne în intimitatea personagiilor sale, le descopere părțile stângace, sau mucalite și ni le prezintă apoi așa cum îi apar, în cadrul realității, cu portul, cu graiul, cu apucăturile, cu inclinările

lor sufletești. Impresiunea plăcută ce ne lasă este totdeauna purtătoarea de învățăminte, iar râsul, ce ne zguduie chiar fără de voe citindu-le, este o dovadă mai mult că poetul străbun avea dreptate zicând: „ridendo castigat mores!“

Lucrarea lui Caragiale este cu totul reușită; mai mult, ea dă dovadă că talentul celui mai popular și mai hazliu dintre autorii noștrii dramatici este, pe acest atât de alunecos tărâm, tot așa de vioiu, de tânăr și de plăcut ca în „Noaptea Furtunoasă“ și în „Scrisoarea Pierdută“. Caragiale, în literatura noastră, și toți câți s'au cercat să-l imiteze, s'au trudit în zadar, căci el este inimitabil.

Cum vedem, lucrarea se prezintă cu o valoare în totul deosebită printre lucrările literare apărute în anul trecut, ale căror merite suntem chemați a le proclama și răsplăti. Această scriere este deci un giuvaer din comoara făurită de Caragiale literaturii române!“

Rezultatul a fost și de astădată nefavorabil.

Academia Română neînțelegătoare a vremilor a știut cu abilitate să respingă din mijlocul ei pe cel mai mare scriitor al timpului.

Desgustat de viața literară din regat,

MOMENTE Caragiale în 1910 face o vizită frun-
LIBERE tașilor români din Ungaria. La Bu-
dapesta i-a contactul cu tinerimea

universitară transilvăneană, cu intelectualitatea de acolo, plănuiind cu editorul *Birăuțiu*, o revistă având ca titlu „*Momente Libere*“, publicație literară, care va apare din două în două duminici. Pentru tot ce privește redacția răspunde I. L. Caragiale.

E interesantă corespondența ce a urmat între editor și autor. La invitarea lui Birăuțiu de a colabora la o revistă ce voia s'o scoată dânsul în locu ziarului „Lupta“ care își încetase apariția, primește la 2 Ianuarie 1911 următoarea scrisoare dela maestru:

„La scrisoarea în privința publicațiunei literare săptămânale îți răspund că eu însumi, aflând despre încetarea ziarului politic, era să-ți propun o afacere de caracter pur literar, știind că d-ta dispui de o tipografie bine instalată, și de un mecanism administrativ bine organizat. Fiind însă că la vârsta mea trebuie să înțeleg bine răspunderea ce treburile de acest fel aruncă asupra întreprinzătorului, și ca, prin urmare, ele nu pot fi pornite fără prealabilă bună socoteală — m'am gândit să-ți propun și sper că ai să primești să-ți dai osteneală să vii pe o zi, două la Berlin, unde să dezbatem indelete împreună asupra unei afaceri, *destul de serioase*, după părerea mea, atât pentru mine cât și pentru d-ta, *ca să merite pușină alergătură*.

Eu astăzi Luni, 2 Ianuarie plec la Lipsca, unde rămân până Miercuri, 4 Ianuarie dimineața, așa că dacă poți și te hotărăști să vii trebuie să fixezi o zi după Miercuri.

Răspunde-mi, te rog, dacă și când trebuie să te aștept, și până atunci primește salutările mele distinse. Caragiale“.

Planul acestei reviste începând să se închege, mai ales că la colaborarea ei adcrase o serie de prieteni ca: Vlahuță, Coșbuc, Delavrancea, Slavici, Goga și St. O Iosif. Editorul arată lui Caragiale toate

avantajele și cheltuelile ce ar decurge din o astfel de publicație, primind dela dânsul o altă scrisoare la 26 Ianuarie 1911:

„Mă grăbesc a-ți răspunde că, în principiu, sântem de acord, însă asupra multor puncte din programul propus de d-ta, sânt de deosebită părere. Deci, neputându-se, cum ți-am spus, lămuri toate amănuntele prin corespondență, voi veni la Budapesta să ne înțelegem prin viu grai.

Astfel dar, te rog, potrivește d-ta așa ca Marțea viitoare 31 Ianuarie dela 10 jumătate a. m. până la 1 d. a. și dela 2 jum. până la 6 jum. d. a., să putem avea loc în biroul d-tale pentru dezbatere indelete. Eu sosesc Marți dimineța la Westbahnhof, unde n'ar fi rău să m'aștepte cineva din partea d-tale. (Mă voi coborî din vagonul de dormit). Rămân în Budapesta până a doua zi Mercuri seară, când la 11.30 pornesc cu trenul express spre București, unde trebuie să mă aflu neapărat Joi seara. Dacă e vre-o piedică la acest plan al meu, în privința întâlnirii noastre, te rog, telegrafiază-mi îndată, ca să știu să viu la întoarcerea din țară.

Cu toată stima rămân al d-tale prieten, Caragiale*.

Intr'adevăr venim în capitala Ungariei, și aflând de luptele ce se duceau acolo de cele două tabere politice românești tribuniștii și naționaliștii, renunță la scoaterea revistei, pentru că după spusele lui: „Mi-e îmi trebuie mediu prielnic pentru creație. Acolo unde nu-l găsec, nu pot să lucrez“.

Proiectul acesta, ca multe altele au rămas o irealizare păgubitoare literaturii.

**CARAGIALE
CA OM POLITIC
ȘI ORATOR**

Deși o viață întreagă a servit politica ca simplu gazetar, totuși n'a voit să se înregistreze în vre-un partid, neîmpăcându-se cu demagogia politiciasmului.

Atunci când Take Ionescu a pus bazele partidului conservator, Caragiale a sprijinit cu marele său talent de orator acțiunea întreprinsă de dânsul. Discursurile numeroase și variate au avut un farmec cuceritor, căci vorbise din convingere și dragoste, având încredere că noul partid are o misiune înaltă de îndeplinit, rupând cu tradiția urâtă a trecutului. E demn de amintit cum Take Ionescu a știut să caracterizeze pe Caragiale care îi făcuse atât de bine portretul într'un articol, și drept răspuns, iată minunata sa apoteozarea:

„Admirasem geniul lui Caragiale autor dramatic, admirasem concisiunea și precisiunea lui Caragiale scriitor, dar nu știam că era și un mare orator. Dimpotrivă, tocmai calitățile stilului lui m'ar fi făcut să cred că era străin de arta elocinței. De aceea, mirarea mea a mers până la uimire când într'o seară, pe când clubul conservator era în casa Mandy, am auzit pentru întâia oară pe Caragiale ținând un discurs. Amicul meu doctorul Istrati ne citise o importantă lucrare asupra învățământului primar și, după comentariile obișnuite plecaseră cei mai mulți dintre asistenți; atunci între câțiva, Caragiale a luat cuvântul și ne-a încântat cu o improvizatie pe care nu o voi uita niciodată. Înălțimea ideilor, argumentarea, originalitatea imaginilor, căldura accentelor, verva neîntrecută. totul

făcea din cuvântarea lui Caragiale un cap de opera de elocință. Din acea seară am știut că pe lângă celelalte strălucite însușiri, Caragiale era și orator.

După mulți ani, foarte mulți ani mi-a fost dat s'aud pe Caragiale dinaintea publicului celui mare, orator în întrunirile publice, care este forma cea mai grea a oratoriei dacă bine înțeles vrei să vorbești ca să nu tai palavre.

Și la fiecare întrunire — au fost multe — tot mai măreț a apărut talentul oratoric al lui Caragiale. Ce să vorbesc de frumusețea limbei, de corecțiunea impecabilă a frazei, de puterea zdrobitoare a raționamentului, de legătura strânsă a argumentărei ori de ironia lui inexorabilă? Discursurile lui Caragiale au fost sorbite de cei cari au avut norocul să-l audă, și citite de toți cei cărora arta românească nu le este indiferentă.

Dar nu numai au fost citite, dar vor fi citite și de urmașii noștri, cel mai mare și cel mai rar elogiu care se poate face unui discurs.

Vor fi citite fiindcă Caragiale, ca toți oratorii cei născuți iar nu făcuți, are două mari însușiri.

Caragiale știe să vadă pe d'asupra chestia zilei, care fatal trebuie să fie tema oratorului politic, adevărul etern și superior sub care stă chestia trecătoare ce în acel ceas preocupă mulțimea.

Caragiale știe, adresându-se mulțimei, să se ridice în sferele cele mai înalte întrebându-se totuși o vorbire pe înțelesul tuturor, fără a excepta pe cei mai obscuri.

Caragiale a înțeles că nu este adevărat că mulțimea îți cere să te scobori ca să-i plăci ci din-

potrivă cu cât îi faci cinstea de a te ridica mai sus și de a o chema după tine, cu atâta pătrunzi mai adânc în inima ei, bine înțeles dacă ești în stare ca gândul tău să-l îmbraci într'o formă pe care s'o înțeleagă.

Această concepție a sufletului mulțimei mi-a dovedit și ea că, cu toată ironia nemiloasă din teatrul lui, genialul Caragiale, departe de a fi un sceptic, este un optimist, așa de optimist, încât cine nu vede decât suprafața lucrului, l'ar putea lua drept un naiv“.

Personalitatea lui se încheie cu acest elan de activitate, sprijinind din sinceră convingere partidul lui Take Ionescu cu talentul său de orator. În această epocă, a compus printre picături și acele trei piese de teatru despre care am amintit la începutul acestui capitol.

Semnătura aceasta a fost pusă sub niște fabule apărute în „Convorbiri“.

UN MARE

ANONIM

Marele scriitor voia să-și revindică drepturile literare întrerupte prin exilarea la Berlin, încercând genul prin anonim. Un ziarist mediocru și

indiscret, dispune pe Caragiale divulgându-i secretul. Măhnit că cerând ziarului „Opinia“ să deie o desmințire, aceasta foiță provincială își bate joc de scrisoarea lui, ciuntind-o și comentând-o într'un spirit puțin măgulitor pentru dânsul, Caragiale indignat adresează ziarului „Liberalul“ următoarele rânduri:

Stimate Domnule Redactor și Confrate, Eminențtul nostru critic d. doctor Blumenberg, după ce

mi-a publicat ciuntită o scrisoare zilele trecute — revine în „Opinia“ de la 22 Iulie asupra incidentului cu fabula din „Convorbiri“ atribuită pe nedrept mie: d-sa susține, potrivit afirmației unui confrate bucureștean, că „*cu toate desmințirile mele*, tot eu aș fi autorul acelei fabule“ și găsește momentul oportun spre a „declara incidentul închis“.

Cu tot respectul, cutez a spune eminentului nostru critic, d. doctor Blumenberg, că apucătura d-sale mi se pare cam prea violentă. Nu! După regulile cuviinței elementare, incidentul nu poate fi declarat închis, așa *à la cavalière*, până nu spun și eu câteva cuvinte pe care sunt absolut dator a le spune.

Mă rog, stimate confrate, ce pagubă aș fi avut eu dacă, scriind acea fabulă, o și iscăleam? De sigur, mo lesta mea cariera literară nu pierdea nimic, dacă publicam câteva rînduri decente mai mult. Dar opera? ar fi păgubit ceva? Din contra, cred eu, poate, cum criticii noștrii (între cari firește trebuie să număr în primul loc pe eminentul d. dr. Blumenberg) au arătat totdeauna oarecare blîndețe față cu ceea ce am putut produce, era să fie în-tîmpinată cu mai puțină asprime, dacă nu, ca atâtea altele ale mele, trecută, prin extremă amabilitate, cu vederea. Căci să nu uit a spune și aci: fabula aceea mi se pare mie convenabilă, *lege artis*, la limită, lucru destul de frumos astăzi în vasta noastră literatură; — aminteri nici n'o trimeteam la „Convorbiri“; — fiindcă de trimis, eu am trimis-o, dar... între trimis, și comis, este o considerabilă deosebire.

Vă întreb, prin urmare, pe dv.: pot eu lăsa, fără a protesta din toate puterile, pe eminentul nostru critic d. dr. Blumenberg să afirme mereu și cu necontestata-i autoritate, să impună la toată lumea credința că nu-i altul care s'ascunde sub vălul anonimului decât eu? Neapărat că nu. Căci orcât de încântat trebuie să fiu de atenția ce mi-a acordat eminentul nostru critic, d. dr. Blumenberg, nu pot îngădui, printr'o culpabilă fatalitate, să mi se atribue paternitatea operelor altuia, mai ales când, cum e cazul, eu le recunosc o apreciabilă valoare.

Înțeleg bine cât atârnă succesele și reputația unui mic publicist de dispoziția bună sau rea, de caprițiile chiar ale unui eminent critic ca d. dr. Blumenberg, care, pe lângă atâtea rari merite, dispune după plac de organul unui partid de guvernământ; dar cu toată teama ce trebuie să-mi inspire un așa bărbat — ilustrațiune a vremii — mă văd silit de astă dată a-i contraria capriciul, fiindcă, în lumea asta, afară de d-sa și de mine, mai este cineva, anume autorul adevărat: acesta, voind pentru înalțăriuni ce-l privesc, să păstreze strict anonimul, mi-a încredințat mie, pe cuvântul de onoare profesională, soarta publicării mai multor opere; prin urmare, trebuie să am cu atât mai multă omenie față cu omul care cunoaște că nu eu sânt autorul operelor lui, cu cât știu bine că el n'ar putea deocamdată eși descoperit în fața lumii să reclame contra vreunei imposturi.

După ce am spus aceasta cum eram dator, cred eu că am putea considera incidentul închis, afară

numai dacă eminentul nostru critic, d. dr. Blumenberg, n'ar voi să-l redeschidă.

Mulțumindu-vă de ospitalitatea ce-mi acordați în coloanele dv. sânt, stimate d-le redactor și confrate. îndatoratul d-v. servitor Caragiale, publicist român.

Democrat, Blumefeld încearcă să se explice invocând motive copilărești și insultând din nou pe Caragiale făcându-l: „*scoborător al eroilor cari au luptat pentru Patria, sau ai acelor care au dus în numele semilunei, luptă contra creștinătății*“.

Desigur că tonul și felul de argumentare a acestui ziarist improvizat, care voia cu tot înadinsul să-l angajeze pe Caragiale într'o polemică literară, ce nu-i convenea de loc, — încât pentru a pune capăt unei discuții nefolositoare, trimete ultimul răspuns, care apare în „Liberalul“, închizând astfel acest incident.

Iată conținutul scrisoarei:

Stimate Domnule Redactor și Confrate. După informațiile primite din Iași, pe eminentul critic — care atâta vreme m'a persecutat cu tachinările sale malițioase, atribuindu-mi în ruptul capului, cu toate desmințirile mele, niște opere ale altcuiva, — eu știam că-l cheamă d. dr. Blumenberg, și iată că acum, prin «Opinia» (212, 5 Aug.) îmi răspunde d. dr. Blumefeld Pasămite, căci aminteri ar trebui să presupun că «Opinia» are doi doctori critici, pe d. dr. Blumefeld și pe d. dr. Blumenberg, pasămite că informatorul meu mi-a dat numele criticului, nu ciuntindu-l cum (să mă erte!) zice greșit d. dr. Blumefeld; ci pocindu-l.

Cu voia d-lui doctor Blumenfeld, pe românește, a ciuntă va să zică: a reteza o parte dintr'un tot, a imputină, a mutilă un întreg (cum a fost cazul cu publicarea scrisorii mele în «Opinia»), dar pentru a schimbă o parte cu alta, a deformă ceva, (cum e cazul cu Blumenfeld-Blumenberg), sau pentru a anină la un întreg o parte străină (cum ar fi, de ex., când în loc de Blumenberg, am zice Blumenbergeanu), — se zice, pe românește, a poci.

După această mică digresiune linguistică, ce nu mi se pare nepotrivită aci, mă grăbesc a declara, ca să isprăvim odată neisprăvita dispută, că mă simt deplin satisfăcut cu răspunsul d-lui dr. Blumenfeld — afară de un singur punct și anume: d-sa, contrariat, se vede, că, din greșala informatorului meu, l-am chemat bona fide, d. dr. Blumenberg, face aluziuni răutăcioase la fizionomia numelui meu, grecească ori turcească. Aci d. dr. Blumenfeld abuzează de spiritul d-sale, prinzându-mă la strâmt: d-sa, care poartă un nume de fizionomie germană, face cu mine anti-elenism și anti-islamism, știind bine cum știe toată lumea, că eu, care o viață întregă de publicist, n'am făcut niciodată anti-germanism, n'am să m'apuc firește a-l face acum de dragul d-sale... Asta nu e de loc gentil din partea d-lui dr. Blumenfeld — îmi pare rău!

Incolo, ce e drept, răspunsul d-sale îmi convine nu se poate mai bine. Care va să zică, ne-am înțeles: eminentul critic, în sfârșit mă crede că nu eu sânt autorul fabulelor din «Convorbiri». Sunt pe deplin mulțumit... Cât despre dorința d-saie de a afia de la mine număidecât numele autorului anonim, regret

că nu i-o pot satisface, și-l rog foarte respectos, asupra acestei chestiuni să-mi dea bună pace. În definitiv, criticii literari, orcât de autorizați, n'au dreptul, cred eu, să pună la tortură pe cineva care le tănuiește pe un anonim încăpățânat, ca niște strașnici agenți ai siguranței pe o gazdă de răufăcători cărora le-au pierdut urma, sau, ca să vorbim mai dulce, ca niște copii răsgăiați pe mama care le ține ascunsă cheia de la dulapul cu zaharicale.

Nu! numele anonimului nimeni n'are dreptul să mi-l smulgă, căci eu n'am dreptul să-l destăinuesc până el însuși nu mă desleagă de cuvântul de onoare ce-mi ține. Desmițând cât mi-a stat prin putință aserțiunea eronată a atitor mistificați, mi-am îndeplinit o îndoită datorie de conștiință profesională către mine, de omenie către acela. De acuma zică ce vor pofti criticii mai mult sau mai puțin eminenți, fie de d. dr. Blumenfeld, fie d. dr. Blumenberg, fie și de d. dr. Blumenthal — eu nu mai am nimica de zis... Căci, mai la urmă, am și alte treburi.

Mulțumindu-vă, stimate Domnule Redactor și Confrate, de largă d-v. ospitalitate de care pare-mi-se am cam abuzat, rămân îndatoratul dv. servitor Caragiale publicist român.

Pentru caracterizarea personalității lui Caragiale am scos în evidență și acest incident, din care apare felul sau de a înțelege moravurile literare, și linia de conduită ce trebuie să aibă orice scriitor atunci când își apară demnitatea.

Fineța și ironia formează baza acestor scrisori, cari sunt unice în literatura noastră, și care arată mai bine temperamentul său de polemist.

E banal să mai repet că în intimitatea CONVORBIRILE prietenilor Caragiale era atât de MELE CU I. L. comunicativ, încât eclipsa cu verva CARAGIALE și cunoștințele lui pe toți cari îl ascultau din potrivă acasă, în familie era monoton și închis.

Știa multe lucruri, era învățat, mai ales exilarea în mediul Berlinului îi dase posibilitatea să citească și se aprofundeze pe mării cugetători.

Era avid pentru studii cari cercetau probleme despre teatru, muzică și estetică. Doria să fie în curent cu toate noutățile literare ale vremii, atât cele din țară, pe care i le trimetea prietenii, cât și cele apărute în străinătate în diferite traduceri. Știa franceza și germană la perfecție. În convorbirile avute am discutat multe probleme, pe care în parte caut să le reconstruiesc după însemnările luate. Avea un mod original de a înțelege și explica ideile altora. Mi-a schițat într'o zi adevărurile fundamentului ale vieții omenești, clasându-le în trei grupe: adevărul, binele și frumosul. Iată pe scurt, ce a zis Caragiale atunci:

«Aspirațiunea către adevăr e de *natură teoretică* și se menține printr'un raționament care nu-l satisface.

Aspirațiunea către bine e de *natură practică* și printr'un continuu sbucium caută să dea materialului o ordine, o armonie nouă.

Aspirațiunea către frumos e de natură intermediară față de cele două aspirațiuni, încât dânsa trăește și se desvoltă singură într'un mod cu totul desinteresat.

Estetica caută să corespundă aspirațiunile omului către frumos. Preocuparea de frumos e nelipsită în viața omenirii. Esteticismul îl găsim în stare embrionară la cei primitivi. Omul cavernelor își împodobia pereții peșterii sale cu fel de fel de deseme, cari pe lângă că aveau o semnificație în arta primitivă a frumosului, erau considerate și ca un simbol al puterii divine. Mai târziu tatuajul era întrebuințat numai în scopuri estetice. Grecii prin filozofia lui Pythagoras, susțineau că „esența lumii este un raport numeric din care Universul întreg apare ca o armonie, o muzică“. Platon demonstrează că în jurul realității noastre domnește imperfecțiunea, și că mai presus de noi există o lume a idealurilor care întrupează maximum de frumusețe și de armonie. Aristoteles este mai obiectiv, decât Platon, stabilind o teorie a diverselor arte: sculptura, tragedia, comedia și retorica.

La romani, Horațiu expune în *De arte poetică* condițiile oratoriei și stabilește câteva principii de estetică literară.

Vitubius se ocupă cu arhitectura, iar Longinus cercetează sublimul.

Evul mediu unde preocuparea religioasă nu îngăduia decât morala, totuși Plotin a reușit să deie câteva principii de estetică. Epoca renașterii, prin marele Leonardo Da Vinci, se ocupă cu teoria artei sale. Boileau caută să schițeze în *L'art poetique* estetica de bază a clasicismului: „Rien n'est beau que le vrai!“ Burke, Hume și Hutcherson, în Anglia, deschid orizonturi interesante pentru spiritul și cultura estetică a secolului al 18-lea. Estetica devenind cu

timpul o disciplină filozofică. Kant căută să dea acestei științe un caracter speculativ, ajungând la ideea unui frumos formal. Herbart îl completează, spunând că frumosul formal trebuie să explice un fond, căci prin artă și frumos noi răușim să îmbrățișăm esența lumei. Muzica s'ar părea că ne duce deadreptul la lucrul în sine, adăugă Schopenhauer, care căuta o conciliare între ideile metafizice a lui Platon și a lui Kant.

Fechner înlătură din estetica lui Platon partea metafizică, din Kant deductivismul logic, căutând să construiască pe inducție, normele unei estetici unde observația și experimentul să ia locul speculației.

Cu dânsul, estetica devine evoluționistă. Fechner pune în locul speculației deductive o știință experimentală a frumosului, construind sub forma raportului dintre excitație și senzație o problemă de psihofizică. Fechner formulează și trei metode:

1) *Metoda alegerei*, unde prin ajutorul mai multor figuri geometrice experimentează imagina, deci figurile, din care privitorul va alege.

2) *Metoda constructivă*, care înlătură metoda alegerei prin invențiunea frumosului chiar de privitorul însuși, fără să te călăuzești de figurile prezentate.

3) *Metoda aplicației*, sprijinită pe măsurătoarea matematică a lucrurilor de uz comun, stabilind din combinarea diferitelor linii formele frumoase.

Fechner sprijinit pe legea lui Zeising, care credea că a descoperit o lege c'un caracter de universalitate anume *legea secțiunii aurite*, unde prin diferite rapoarte matematice, vroia să creieze un ideal estetic

precis ca suma rapoartelor dintr'o latură mică și una mare, date spre alegere în vederea unor forme frumoase:

$$\frac{a}{b} \text{ — } \frac{b}{a+b}$$

care la Fechner se prezintă sub diferite forme geometrice, față de liniile și aranjamentele algebrice ale lui Zeising.

Fechner străduindu-se, găsește și se bazează pe 6 principii fundamentale pe care putea să-și sprijine teoria sa:

1) *Principiul pragului estetic*. Orice impresie trebuie să atingă un anumit grad de intensitate, fără de care nota estetică este percută.

2) *Principiul intensificării reciproce*. Când două sau mai multe senzații fiind în contact par cu atât mai impresionabile cu cât prezintă un contrast mai mare.

3) *Principiul unității în varietate*. În tot ce vedem ne place să constatăm o unitate.

Varietatea fără să cuprindă și noutate nu poate produce o plăcere estetică.

4) *Principiul lipsei de contradicție*. Orice parte a obiectului estetic trebuie să aibă o funcțiune logică și un scop definit, căci altfel simțim un fel de contradicție a simțului estetic.

5) *Principiul clarității*. E un principiu pe care se bazează celelalte.

6) *Principiul Asociațiunii*. Acest principiu caută să pătrundă în valoarea însăși a obiectului. La impresia formală, sufletul nostru adaugă alte impresii de care el dispune. Fechner a făcut din estetică o

știință. A căutat să vadă care este raportul dintre figura estetică și starea emoțională.

Emoțiile estetice nu satisfac instinctul nostru de conservare, nu sunt practice. Simțurile nu ne dau senzații estetice. Deosebirea dintre judecățile științifice și cele estetice constă în aceea că primele sunt definitive, iar celelalte sunt relative.

Aprecierea frumosului o facem pe baza unui element subiect care se numește gest, care este expresia sentimentului estetic și reprezintă o variabilitate foarte mare în timp și în spațiu.

Adevărul și binele, în principiu, DE UNDE IZVOREȘTE e unul stabilit într'o singură direc- DISPOZIȚIA ESTETICĂ? ție definitivă.

Frumosul însă nu e unul, gradele lui sunt multiple și variate.

În sfera intelectuală și practică domină nota obiectivă — iar în sfera estetică domină nota subiectivă cu largi manifestări în evoluția ei.

Atitudinea estetică are două moduri de manifestare:

1) *Atitudinea receptivă*, care se manifestă printr'o dezvoltare de bun gust.

2) *Atitudinea creatoare* se manifestă printr'o susținere activă, unde talentul și geniul artistic își arată toată puterea de concepție creatoare.

Frumosul se bazează pe judecăți estetice, cari au puterea de apreciere și evaluare.

Frumosul reprezintă valoarea estetică ce o dăm unui lucru. Putem spune că un lucru este plăcut, sublim, comic, etc.

Frumosul însă nu contribuie cu nimic la întărirea

noastră în lupta pentru existență, totuși omul s'a folosit de el dela începutul vieții pe pământ.

De unde izvorăște dispoziția estetică?

Schiller a crezut că dispoziția estetică e înăscută în sufletul nostru, care a dat naștere sentimentului estetic de joc.

Arta însăși în toate manifestările ei nu este altceva decât o formă de joc.

Kant afirmă că arta este jocul liber al imaginației și inteligenței.

Schopenhauer și Spencer erau de părere că acest joc al imaginației este la baza dispozițiilor estetice.

Psichologicește explicând jocul vedem că nu are numai caracterul de descărcare al energiei, ci mai ales la copii, dezvoltă caracterul de imitație.

Există un raport între bine, util și frumos ?

Voința energică și îndelungată realizează bine și util, pe când frumosul nu poate fi rezultatul unei intenții conștiente și voluntare, dacă nu are la bază talentul.

Frumosul e mai capricios decât binele și utilul, căci are o bază cu totul afectivă cu variabilități nesfârșite, unde inspirația creatoare a geniului o reglementează.

Omul simplu confundă noțiunea de frumos și util. Ch'ar unii specialiști confundă aceste două noțiuni. Spencer susține că un util practic și bun, devine cu timpul frumos. Părere greșită, căci arta e artă și utilul e util.

Mai târziu găsim formula *artă pentru artă*, ceea ce înseamnă emanciparea frumosului de util. Apare *arta cu tendinși opozabilă* teoriei de mai sus.

Totuși între util și frumos există un raport divizat în trei faze:

Confuziunea, Succesiunea și Emanciparea totală a sferei estetice. Artă cea mai veche a fost dansul cu ritmul și muzică, apoi s'a ivit poezia. Muzica din vocală, cu timpul devine instrumentală. Artele născute din dans, ritm, muzică și poezie se numesc *arte muzice*. Cultul zeilor în temple, dezvoltă arhitectura, sculptura și pictura.

În aceste arte se observă o evoluție a gustului estetic. Avem și o evoluție de la social la individual, deci individualizarea.

Avem și o evoluție de la uman către natură, desumanizare. La început gustul estetic e colectiv. Apoi arta e individualizată până la decadență. Frumosul în trecut avea ca model pe om — din care se închipuiau zeii, cu aspect de specii, nu de aspect sexual, datorită atracțiunii speciale dintre cele două sexuri. Mai pe urmă apar animalele, ca de pildă calul alături de erou, și în fine natura. Grecii și Românii nu au picturi în care natura să ocupe un loc de frunte.

Rousseau aduce natura sălbatică ca dar în estetică. Astfel cadrul aprecierii estetice a naturii este mult lărgit, căci programul intelectual condiționează progresul sentimentelor estetice în evoluția lor de la om către natură.

Până acum s'a făcut o serie de considerațiuni asupra esteticii și artei.

Dar în estetică sunt două direcții fundamentale: I. O tendință de a căuta frumosul în lumea externă, căci frumosul e de natură obiectivă și există în afară

de noi. II. Că frumosul există în noi prin noi — direcția subiectivismului estetic.

Primul caută cercetarea în lumea exterioară materială care lucrează ca excitant asupra sentimentului nostru estetic, iar al doilea nu cercetează elementele materiale, ci e corespondentul lor psihic, producând emoția estetică. Dacă frumosul rezidă în lucruri, rolul artei e să culegă frumosul din această lume exterioară și curentul acesta cere artistului să se pună în fața naturei spre a o reproduce cât mai real posibil.

Această menire o are *realismul estetic*. Tendința puternică de a copia natura în formele ei brutale o face *naturalismul*. În Italia apare directiva *verismului*. Din toate teoriile estetice, rămâne principiul că arta este o copie a naturei, de aici și teoria imitațiunii preconizată de cei mai mulți dintre teoriticianii naturalismului.

În contra acestei demonstrațiuni se ridică subiectivismul estetic, care dovedește că artistul nu copiază natura în tocmai, că dânsul alege anumite părți din natură, după inspirație și concepție.

E un produs psihic realizat prin modificarea naturei și prin faptul că i se dă forme ce corespund sufletului nostru.

Dacă idealismul estetic nu este o copie a realității, ci o realitate nouă, și realismul estetic superioră și idealizată, atunci formalismul, iluzionismul și impresiionismul estetic pot fi caracterizate printr'un raport ce există între artă și natură.

Formalismul nu zărește frumos decât raporturile de formă, simetrie și ritm.

Iluzionismul scoate din natură modul cum se prezintă simțurile noastre, lumea din afară.

Impresionismul are în vedere impresiile noastre ce rămân conștiente de pe urma contemplației naturei.

Așa dar, antiteza ce rămâne de făcut, se sprijină pe realismul și idealismul estetic. Dintre aceste două poziții de discuție, aceia care se impune, e realismul estetic pe care totuși dacă-l analizezi bine vezi că e o teorie interioară, căci sunt arte care nu pot copia natura pentru că n'au mijloace, așa realismul aplicat la muzică. Muzica nu trăește din imitație. Arhitectura de asemeni nu e un produs al trebuințelor omenești. Pictura și Sculptura nu se împac cu realismul. Dovadă figurile de ceară care sunt mai exacte față de o statuetă, dar nu-i artă.

Idealismul pătrunde totdeauna în adâncime, și de aceia operele superioare sunt acele cari au reușit să își împue această disciplină estetică. Cu Schopenhauer apare „direcția iluzionistă“. Frumosul e foarte rar și trebuie mult căutat. Avem nevoie de iluzii și arta e creatoare de iluzii. Realitatea iluzorie creată de artă, face pe om să uite toate suferințele.

Singură arta prin iluzia ce ne-o dă, asigură posibilitatea, unei trecătoare fericiri. Pentru Schopenhauer, muzica reprezintă un maximum în această direcție și ea revelează filozofului nuanța lucrului în sine. În fine în artist se găsește idealul după care combinăm și așezăm materialul brut oferit de natură.

In estetică se observă două elemente fundamentale: contrastul dintre obiect (realitate) și subiect (personalitate).

Teoriile estetice oscilează între realism și subiectivism, luând ca punct de plecare personalitatea omenească.

Din această antiteză căpătăm două aspecte: 1) „Estetica obiectivistă“, care pleacă dela realitate. 2) „Estetica subiectivă“ care pleacă dela personalitate, dela conștiința umană către opera de artă.

Dar ambele principii dau naștere „teoriei artelor, unde materialul se grupează în jurul tuturor artelor pe care le studiem pentru a găsi căile către frumos.

După cum logica studiază căile care duc către adevăr, tot așa și estetica studiază căile către frumos.

Fenomenele fundamentale ale esteticii, se mărginesc din cercetarea emoțiilor estetice, deci ale pasiunilor, și în cercetarea și analizarea creațiunii estetice. De aci nota ce o dă estetica subiectivă, este psihologică și tinde spre o psihologie a emoțiunii și a creațiunii artistice. Ea tinde să analizeze starea sufletească a privitorului, care este pasivă și receptivă, și starea sufletească a celui care produce opera de artă, deci psihologia geniului, partea activă.

O operă de artă nu e frumoasă întotdeauna, nu-i recunoscută unanim, cauza vine din o serie de motive subiective.

Din nevoia de aparențe pe care o are sufletul, neglijind esența lumii din afară. In adevăr, lumea din afară (reală) e o lume de percepțiuni cari strâng conștiința noastră într'un lanț de necesități. Dacă lăsăm să plutească o serie de ficțiuni, sufletul nostru

se desleagă de realitate și se mulțumește cu aparența realității, pe care o poate contempla până la o umbră care produce sentimentul nostru estetic, din cauză că este fără dorință și nu rămâne pentru suflet decât să se contopească cu această realitate nouă în contemplația ei.

Pictura alege aspectul vizual, culoarea umbra, lumina sub care se prezintă realitatea. Tabloul nu ne dă adâncimea, perspectiva, nu ne redă deci complet natura.

Muzica alege din aspecte pe cel auditiv tonuri, nuanțe diferite și la nevoie șgomote.

Atitudinea noastră în fața realității poate fi intelectuală și științifică.

Taine cu toate că a fost gânditor
PĂRERILE LUI adânc și sistematic, totuș n'a putut
CARAGIALE DE- să elaboreze un sistem original de
SPRE TAINE. filozofie.

În concepția sa filozofică se apropie mai mult de pozitiviști, admitând ca și dâșii faptele și experiența, eliminând noțiunile de substanță ca rămășițe inutile ale vechei cugetări. Menține noțiunea de cauză, concepută bine înțeles ca o forță, ca un fenomen antecedent.

Taine arată că mintea omenească grație sintezei, analizei abstracte și expermentului, poate să găsească părțile asemănătoare și să elimine ce-i deosebit, găsind o lege supremă din care să se coabore celelalte legi particulare.

Comte aranjase o ierarhie a științelor, dar interzisese ca legile diferitelor științe să fie împreunate într'o lege universală, căci pe vremea aceia era o

imposibilitate de a se forma o sinteză totală din care se derive toate legile.

Taine încearcă formula, nu concepută ca o substanță, ca o entitate, ci ca un fapt vizibil, ca ceva mai ascuns, dar tot așa de pozitiv. Căderea corpurilor, e o categorie de fenomene; învârtirea astrelor și ridicarea vaporilor, alta. Analizându-le, găsim un fapt comun: *atracțiunea*, iar legea lor, *gravitatea*.

Această concepție depășește pozitivismul, și satisface năzuința filozofică a lui Taine, adept a lui Spinoza, care admitea că dintr'o substanță se derivă toate diversitățile fenomenelor și ale tuturor legilor: «Dieu est l'esprit des lois».

Taine a avut un program metafizic, dar n'a realizat o metafizică. Dânsul nu și-a dat osteneala să înlăture oarecare obiecțiuni cari se ridicau împotriva acestor concepțiuni. Taine nu explică cum un fapt și o formulă unică să poată derivă dintr'o așa varietate de fenomene și formule. Comte susținuse că studiind chimia, trebuie să studieze și fizica și matematicile. Taine spunea că nici odată inferiorul nu explică superiorul.

La dânsul vedem că este un factor suprem, din care decurg celelalte fapte. Găsim o înclinare spre materialism căci din fenomene simple se pot deduce și explica fenomene complicate.

Nici în psihologie Taine nu-i original, căci împrumută de la J. S. Mill o serie de teorii, pe care le explică în mod cu totul simplist. Totuși a găsit câteva formule ingenioase: așa el consideră percepția ca o halucinație a levărată. Viața sufletească

pleacă dela senzații cari formează un proces în conștiință și căreia nu i corespunde o copie în afară.

Însă după ce socotește toate imaginile ca adevărate, având corespondență în lumea din afară, mai pe urmă consideră unele ca fiind halucinații, iar altele ca cele adevărate. Taine când vrea să explice o operă de artă, nu arată care-i frumoasă și care nu, ci el vrea să explice arta ca un produs natural, ca un produs al cauzalității.

E un determinism și-n lumea spirituală, ca și-n cea fizică. Care-i cauza operei de artă? autorul? Nu-l mulțumește numai personalitatea artistului. Aici ce vede profunda influență a pozitivismului. Taine reduce personalitatea, susținând că operele de artă științifice sunt datorite caracterului dominant din acea personalitate. Merge însă mai departe și încearcă o reducere și mai mare, explicând caracterul dominat prin trei factori deosebiți de individ: *rasa, mediul și momentul*. Cu această explicare tot ce este individual este dat la o parte, opera de artă fiind explicată prin factori ne personali.

Această teorie a avut odată mare succes, dar prin ea se suprimă individualitatea care nu-i susceptibilă de a primi formulele așa cum pretindea Taine, demonstrând că geniul nu-i decât un produs al nostru, noi suntem adevăratul său creator, iar el nu e decât un biet instrument. Această diminuare a geniului creator a fost pe placul mediocrităților, care alcătuiesc marea majoritate în artă.

Odată ce individul a început a fi prețuit în filozofia modernă, teoriile lui a căzut.

La concepția istorică, Taine parcurge faptele fără individualități, făcând din individ un exponent al unei părți generale.

Așa se explică și reducerea lui Napoleon la un simplu ambițios.

În concepția această învăluită de pozitivism, nu putem avea o oglindă exactă a epocii descrise, căci suprimându-se individualitatea, se falsifică istoria.

Toată cugetarea lui Taine e străbătută de o sobritate științifică, care l-a făcut să fie scrupulos chiar cu el însuși, în cât se zice că la majorat n'a vrut să voteze pentru că mai înainte de a vota, îi trebuia ani de zile ca să studieze istoria și să vadă care sunt partidele cele mai bune! Taine considera revoluția ca o nenorocire, susținând că straturile sociale noi aduse de revoluție sunt tot așa de tiranice ca și cele dinainte. În politică a fost ca și Renan un aristocrat. Personalitatea lui Taine nu se bazează pe o creațiune spontană, ci este opera unui cugetator care analizează problemele filozofice metodic, imitând uneori, prezentând însă totul într'un stil masiv, colorat puternic și cu imagini precise.

POLITICA
ȘI
LITERATURA

O corespondență interesantă și plină de adânc înțeles s'a desfășurat cu prilejul întrebării pusă de Vlahuță lui Caragiale dacă un artist, un literat, bunăoară, se poate coborâ în arena luptelor politice fără nici un neajuns pentru seninătatea lui, pentru mândria lui.

Caragiale angajat într'o astfel de discuție, răspunde

„fratelui Vlahuță“ printr’o serie de scrisori caracterizate prin sinceritatea lor și mai ales prin lipsa de convențional. În prima scrisoare, Caragiale începe prin o mărturisire că „de nimic nu i-a fost frică în viață ca de pierderea memoriei“. Și știindu-se uituc, la primirea scrisorii lui Vlahuță a răscolit memoria să afle dacă n’a pierdut-o, și după multă trudă a răușit să afle că are un contract cu „Universul“, — grăbindu-se să-i răspundă cam așa: „Să ne ferim a susține, cu literații contemporani, că politica e poezia, sau că politica este un câmp priincios deschis poezilor. Englezul Thomson a scris o excelentă poemă asupra anotimpurilor; în schimb, poema lui despre libertate e lipsită de orice valoare; asta, nu fiindcă i-a lipsit poetului poezia, ci fiindcă subiectul era lipsit de poezie.

De îndată ce poetul vrea să exercite o influență politică, trebuie să se dea unui partid; și de îndată ce face asta e, pierdut ca poet. Iși poate lua ziua bună dela independența sa, dela sinceritatea vederii-
lor sale; să-și tragă numai decît pînă peste ureche — căciula neroziei și oarbei uri.

Ca om și cetățean poetul firește are să-si iubească patria, dar patria acțiunii lui și a facultăților lui poetice va fi situată în bun, nobil și frumos și acestea nu sînt apanagiul nici a unei provincii, nici a unui Stat în particulari; de oriunde le găsește, poetul le ia și le preface în opere. În asta, el seamănă cu vulturul care plutește sus cu privirea liberă, puțin îi pasă dacă iepurele asupra căruia vrea să s’abată aleargă în Prusia sau în Saxonია.

Și ce înseamnă vorbele astea: *A-și iubi patria?*...
A lucra ca patriot?...

Dacă un poet și-a închinat viața la combaterea prejudecăților funeste, la gonirea opiniilor strâmte, la luminarea spiritului națiunii sale, la curățirea gustului ei, inspirându-i sentimentele și ideile cele nobile, — ce să facă mai mult? Cum să fie mai patriot?

Puțin îmi pasă de ce se scrie pe socoteala mea. Cu toate astea, câte ceva tot îmi ajunge la urechi, și știu că toată munca mea, cu toate oboselile mele, este neînsemnată pentru ochii unor persoane, și este numai și numai că nu m'am plecat a mă amesteca în luptele partidelor politice. Ca să le plac oamenilor aceloră, ași fi trebuit să devin membru al vre-unui club de Jacobini, să predic omorul și vărsarea de sânge... Dar să nu mai vorbim despre acest neplăcut subiect, ca să nu-mi perd rațiunea, combătând cecece e nerațional.

Dacă nu luăm seama bine, *omul politic va absorbi pe poet... A trăi în mijlocul frecărilor și excitațiilor zilnice, asta este incompatibil cu natura delicată a unui poet... S'a isprăvit cu cântările lui...*

Concluzia aceasta ar părea că înclină spre convingerea că lui Caragiale politica i-ar fi fost neplăcută. Dar știm că dânsul găsind un simbol în politică, pe Take Ionescu, l-a urmat necondiționat atunci când în refugiul de la Berlin căutase o liniște ferită de preocupări mărunte.

„Dante, adaugă Caragiale, a fost un pasionaț nebun de politică... răsvrătitor; amestecat în oribeale războaie ale anarhiei italiene; bătut; fugar din cetatea lui prin munți și câmpii; gonit din ingrata lui patrie,

pe care ajunge s'o blesteme; oploșit de pomană la vrășmașii ei! („Ai să vezi numa ce acră ți-e pânea altuia, și ce greu e să sui și să cobori scările lui“); mort și îngropat în pământul... „altuia!“

Ei, și? dacă a pățimit atâtea tăvălindu-se în mocirla vremii și lumii lui, l-a împedicat asta să lase ce a lăsat în urmă-i?“

Caragiale nu urmărea decât valoarea curată a creației artistice, indiferent de mediul unde s'ar fi produs.

„Am rămas, cum mă știi, partizanul neînduplecat al tendinței cu artă...“ adaugă dânsul cu șiretenie.

CINE
STĂPÂNEȘTE
SUFLETUL
TINERIMEI?

Vlăhuță credea că literații prin cinste și prin căldura sincerității se vor apropia mai mult de sufletul tinereții câștigându-o pentru literatură și pentru o vieță morală perfectă.

Caragiale cunoscător al vieței noastre sociale și politice, îi răspunde că „acel ce stăpânește astăzi exclusiv sufletul tinereții sunt gupările politice care caută că „prin executarea prejudecăților funeste, prin coborârea gustului, prin avilirea minții“ să inspire o metodă de sentimente josnice, de idei reci și că numai „femeile tinere din classa noastră mijlocie (acelea se înțelege, cari au gustul din roadele învățaturii) au de câtva timp o pronunțată dragoste pentru cultura intelectuală românească...“ Dar nici pe dânsle Caragiale nu pune mare temei, căci încrezător în progresul modern, aceste adepte ale literaturii românești, cucerind drepturile politice, vor fi preocupate de alte probleme, „firește, adaugă Ca-

ragiale, *n'or să mai aibă nici ele vreme de inbit inutilitățile*“. Vlahuță însă nu se lasă așa de convins de părerile netede și pline de o crudă realitate ale lui Caragiale și caută să-l câștige pe terenul idealismului, punând o întrebare ca venind din partea lui Eminescu:

„Intrând în politică va ajunge el, (adică Eminescu) mare și puternic și tot ce-i va pofti inima — dar, de scris, nu va mai scrie, și în niciun caz nu va mai fi poetul pe care-l admiri — tu, care ai ști asta de mai înainte, spune ce l-ai povățui?“.

Caragiale reflectând, îi răspunde:

„Să presupunem că Eminescu (pe care, de-altminteri, îl știm ce pasionat fanatic era de politică) ar trăi și ar veni să-mi spună așa hotărât cum zici tu:

„ — Până mai deunăzi stam de-oparte și mă uitam cu desgust; dar, încetul cu încetul desgustul s'a prefăcut în durere, într'o durere ce parcă nu mai încapă în versuri, încât încep să mă întreb dacă nu e o *datorie*, să intru în luptă...“

Ce aş putea să-i spun?.. să-l povățuesc a-și înghiți durerea și a nu încerca ușurarea ce-i pare omului (ca și mie) că și-a găsit-o? Cum adică? De hatarul meu, pentru a-mi da versuri care să mă amuze pe mine când am vreme de pierdut să renunțe el la irezistibila-i pornire sufletească, la îndemnul strigător al conștiinței sale revoltate?..

**SFATURI
CA PENTRU
EMINESCU.** Să-i zic: „Nu! tu ești artist; tu ești merit să rabzi durerea și să nu cauți ușurarea ei! Tu ești poet! Dacă te lași pornirii tale de cetățean, n'ai să ne mai scrii versuri, și atunci, noi ce ne facem fără versurile tale? Cu ce

ne mai petrecem noi mâine, și cu ce-și mai petrec poimăine moștenitorii noștrii? Tu! tu să nu te-ames-teci în politică; tu să stai de-oparte!”

N’ăși putea să-i răspund așa, ci i-ăși zice: Pleacă îndată și intră în vârtoarea luptei! căci dacă mai stai de-oparte „cu perdelele lăsate la masa ta de brad“, după ce vei fi trăit prost, ai să mori și mai prost, nenorocitul! Or să te îngroape cu talerul, ca pe cerșetoarele paralitice din mahala; și altă mângâiere nu-ți va rămânea decât că, peste două-treizeci de ani, ne știe cine o să te ia sub epitropie, să ți fac prefete, interpretări comentări și busturi, ție, făcându-și, lui, carieră!”

Caragiale s’a convins că politica și agricultura sunt cele două elemente cari dominează viața socială românească. Deci, pentru cauza izbândirei lor, își va îndrepta argumentele acestor scriori, pentru a demonstra raporturile dintre politică și literatură.

**CONSPIRAȚIA
TĂCEREI
IN POLITICĂ**   Politica fiind o artă, cere să te adaptezi unor principii de tact unde rolul tăcerii își are rostul ei. Vlahuță vroia să afle dela Caragiale dacă politica

te lasă să spui ce ai pe inimă, și dacă un literat înscris într’un partid poate să-și spună tare gândul lui întreg.

Răspunsul ar fi acesta: „Mai întâi, scurt: nu numai politica ne împedică să spunem ce avem pe inimă; și un literat, chiar neînscris în vreun partid, nu poate să-și spună totdeauna gândul lui întreg. Iar dacă e o mare fericire cum zici tu, să-și poată spune cineva ce are pe inimă, gândul lui întreg, apoi trebuie să mărturisim că bietului muritor, această fericire, ca

și multe altele, îi e dat numai s'o dorească. Ia să vedem acum mai pe larg.

Să luăm un literat care n'a făcut și nu face politică deloc, deși frate-său mai mare e fruntaș într'un partid, om de puternic sprijin al cabinetului. Se 'ntâmplă că partidul fratelui, stând la putere peste măsura răbdării opoziției, a făcut o sumă de greșeli politice și se găsește la un moment foarte slăbit în fața opiniei publice. Fără a face politică, literatul nostru a constatat și el, ca toată lumea, acele greșeli — cam prea vădite călcări de lege, cam prea violente abuzuri de putere, cam prea exagerată favorizare a unor interese personale sau de coterie în dauna celor publice...

În culmea crizei, când partidul lui nenea se înțepenește 'n călcăie, iar lumea toată dă năvală să-l răstoarne, literatul nostru însoară flăcăul într'un oraș de provincie; iar nun mare este chiar nenea, unchiul ginerichii...

E o caldă sărbătoare de familie. După cununie pe când toți sunt în culmea veseliei la masă, nunul mare ridică un toast pentru viitorul finilor; dar n'apucă să-l termine, și iată că i se aduce pe tavă o telegramă urgentă din București. Nunul cere pardon după regulă, mesenilor, deschide telegrama, își aruncă ochii pe hârtie și, cu privirea rătăcită, exclamă

— Mișei! mizerabili! infami!

— Ce e? ce e? întreabă toți.

„Mari turburări de stradă în capitală... Intervenția armatei... Răniți, morți...”

În momentul acesta, prezidentul consiliului merge

cu demisia la palat, unde sunt chemați capii opoziției spre consultare...

Te 'ntreb dacă poate el să spună măcar atâta mahnitului patriot:

— Nene, nu te puteai aștepta la mai bine..., că nu era cu putință să mai meargă mult. Aveți ce meritați! Prea ați fost, cum să zic? din cale afară!

Evident, că nu, va trebui să facă figură de circumstanțe și să zică măcar atât:

— Ci nu te mai tulbura nene! Ei! Și? Zi că o să cădeți! Ați stat destul la putere... Ați desfășurat o activitate foarte frumoasă... Veți cădea mândri! Veți cădea în picioare!.. Care va să zică și frăția, nu numai politica, poate împedica pe un literat de a spune tot ce-i stă pe inimă gândul lui întreg...

Caragiale mai dă în această scrisoare câteva exemple, și în concluzie e de părere că literatul și omul politic nu poate să spue ce are pe inimă, gândul lui întreg, să analizeze lucrurile în lumina lor cea adevărată, ci înșelându-și conștiința e nevoit să iee parte la conspirația generală a tăcerii, singura care subjugă și perpetuează eterna minciuna convențională a societății.

Vlahuță întinzând firul întrebărilor spre morală și educație, capătă dela Caragiale lămuriri din ce în ce mai interesante:

„Prea multe ghicitori îmi pui, și prea grele. În fața oricărei întrebări, mi-aduc aminte de-o mică poveste orientală“.

A 'ntâlnit odată un negustor glumeț, întorcându-se

din târg, pe Nastratin-Hogea, vechiul nostru prieten din copilărie, și zice.

— Hogeo, dacă ghicești ce am eu în basmaua asta, ți-l dau ție să-l faci jumări... Ia ghici!

Hogea se gândește și răspunde:

— Ia, mai spune încă odată:

— Dacă ghicești ce e, ți-l dau să-l faci jumări...

— Nu-i destul, atâta. . E prea pe departe... Mai dă-mi un semn măcar, să mă apropii de înțeles.

— Așa? adaugă negustorul; uite: e ceva gogoneț, cu coaje tare, și 'năuntru dacă spargi coaja d'asupra e alb și 'n mijloc e galben...

— Ei! zice Hogea, după ce se gândește bine; las'că știu acuma: ai scobit o gulie, și ai vârat înăuntru o bucățică de morcov. Așa dar, n'am să caut cu Nastratin prea pe departe înțelesul ghicitorilor ce îmi pui; am să răspund d'a dreptul scurt, precum mă tae capul și anume:

I. *Incotro mergem?* Dat fiindcă la noi toți comandă și nimeni n'ascultă, căci nu s'au născut încă nici cine să știe comanda, nici cine să știe asculta mergem și noi cum merg toate în natură sub Imperiu necesității, mergem încotro o vrea Cel de sus, D-zeu, adică.

II. *Suntem, ca neam, în faza de copilărie de tinerețe, de bărbăție, sau îmbătrânim fără învățatură de minte?*

Această întrebare a ta o pricep cam ca Nastratin pe a negustorului cu oul în basma... Statele sunt mai puțin durabile decât neamurile; în orice caz durata neamului n'are aface cu a Statului, ba adesea, după cum spun unii învățați, Statul particular poate fi

o piedică pentru dezvoltarea unui neam. Și este dovedit, tot de către învățați, că neamuri mari, rase ilustre, n'au fost în stare să înființeze state particulare pentru ele însele; menirea lor a fost numai să întemeeze pentru alții State puternice, sau să contribuie în mare parte la întemeerea acestora—ca de pildă Northmanii și Slavii. Vezi dumneata: pe semne că puterea acestor vestite neamuri era prea mare ca să 'ncapă între granițele unui singur stat particular, și menirea lor prea depărtată ca să se strângă în marginile unei istorii particulare, cât de largi.

III. *Ce ne dau școalele noastre?*

Ne dau ce pot și ce ne trebuie: impiegați de Stat; profesori.

IV. *Dela sentimentul religios mai putem aștepta ceva?*

Firește că nu putem aștepta ceva dela ceva care, poate, o fi existat cândva, dar care acuma vedem bine cu toții că nu există..

V. *Incotro e limanul?*

Ce zor are cineva de un liman când fără nevoie de cârmă, plutește vesel pe liniștitele ape și nu se simte amenințat de nici o primejdie imediată, care să-i turbure petrecerea?

VI. *Suntem cu adevărat mai deștepții decât alte neamuri?*

O, Doamne! oare încă nu știi tu, dragul meu, că poporul este suveran? Apoi dacă-i suveran, suveran fără lingușitori și fără bufoni, se poate? Eu cred că fiecare popor, mai curând sau mai târziu răspunde Vlahuță, trebuie să treacă printr'un paro-

xism de ticăloșie, care-l încinge odată ca un pojar. de-i răscolește tot sângele, și din care dacă nu-l dă cumva în vr'o pustie de scarlatină se ridică mai zdravăn și mai curat de cum a fost.

Ne întârzie. Dar de pierit, nu pierim. Căci viața unui Neam nu e un puhoiu stârnit din năpădirea ploilor întâmplătoare, ci un fluviu care-și trage puterile din izvoarele vii ale pământului, un fluviu care singur își spintecă drum prin nămeții de piatră, și singur se curăță de tot felul de gunoae și de putregaiuri ce i se grămădesc în cale. A despicat el munții — s'or să-l iezească vreascurile?⁴

Și Caragiale e de părerea lui Vlahuță, căci într'un elan de patriotizm, spune:

„Nu, hotărât; *neamul acesta nu e un neam stricat; e numai nefăcut încă*; nu e pân'acuma dospit cum se cade. E încă nelimepezit de mizeriile seculare sub care a mocnit cu junghetura frântă; încă nu crede în dreptate; încă nu poate scoate din sânu-i pe cine să-i poată comanda; încă nu știe de cine să asculte — fiindcă nu are deocamdată încredere în nimeni... Fript cu lapte, suflă și-n brânză. N'a ajuns să cumpăncască bine ceace și se pune împotriva, și astfel încă nu înțelege că în mâna lui ar sta să-și îndrepteze soarta și să dispună apoi pe de'n-tregul de ea—păcum e drept și păcum are să și fie odată. În fine, nu are încă destulă îndrăsneală să-și răfuiească socotelile cu „binevoitorii lui epitropi“. Dar cu vremea, trebuie să vină și asta; trebuie să vină și înțelegerea fără de care nu poate fi o națiune sigură de avutul ei, nici de onoarea, nici de viitorul ei.

Românii sunt astăzi un neam întreg de peste zece

milioane de suflete, având una și aceeași limbă, (nu că s'o laudăm noi) extraordinar de frumoasă și de.. grea, având un mod de gândire deosebit al lui, o comoară neprețuită de filosofie morală, de humor și de poezie — cu atât mai originală avuție cu cât este un amestec de moșteniri și dobândiri antice, grecești slave, orientale și altele, pecetluite toate cu netăgăduiala lui nobilă pecetie romanică, latină, care-l arată bun și netăgăduit stăpân al lor. Din această stăpânire seculară a lui rezultă și puterea nebiruită de asimilare a acestui popor, ce încă d'abia pe departe începe a-și simți importanța în lumea europeană. Și de aceea, este așa greu de 'nțeles teama ce o au unii de „înstrăinarea neamului românesc“, de „alterarea spiritului material“, de... „pierderea românismului...“

Să se pearză neamul românesc! — Auzi dumneata!..“

Această corespondență arată pe Caragiale ca pe o personalitate care știa să înțeleagă lucrurile în dreapta lor valoare, analizând în ele societatea românească ca un vrednic sociolog care se călăuzește de fapte și exemple, iar nu după fantezia și moda vremelnică a actualității. Iscoditorul Vlahuță, și dânsul un profund cunoscător al oamenilor și mediului social românesc, prin darul de a îmbrăca întrebările într'o haină de nobilă poezie, are puterea să sugestionize gândirea prietenului său, îndemnându-l să scrie rânduri cari sunt pagini de *autobiografie*.

MOARTEA Amărât de nerecunoștința contimporanilor, și mai ales de ignoranța
LUI oficialității care a știut în totdeauna
CARAGIALE să ajute și să cultive numai mediocritatea, Caragiale

a trăit ultimii ani în refugiu la Berlin, unde a și murit subit în seara de 10 spre 11 Iunie 1912.

E interesant cum fiul său Luca, a povestit ultima convorbire avută cu tatăl său :

„Intr’o noapte caldă de Iunie, am stat de vorbă târziu cu tata. Fereastra era deschisă, și din stradă se auzea sgomotul vieții intense a Berlinului. Vorbea cu admirație și emoție despre Shakespeare și despre teatru în general. Imi pare rău că nu pot repeta exact tot ce a spus în noaptea aceea, căci a vorbit într’adevăr într’un fel rar lui însuși. Spunea că teatrul nu-i literatură, fiindcă nu ai grija stilului. Fiecare dintre eroi vorbește cum îi vine în momentul afectului. Îl asemăn cu arhitectura, căci ca și în arhitectură clădești în teatru. Și, pe urmă, a vorbit despre Macbeth. Nici odată nu l-am văzut mai patetic. Mi-a dovedit că Macbeth e capodoperă artei dramatice. Construcția arhitectonică, ți-e dată dela început, că soarta lui din prima scenă este pecetluită și știind ce are să se întâmple, nu te mai interesezi decât de partea pur artistică, cum are să se întâmple. Și explică scena întâi a tragediei shakespeariene: „Se ’ntâlnește cu vrăjitoarele; îi spun că are să fie Than de Cawdor, Rege, dar că nu are să domnească. Pier vrăjitoarele și vine ștafeta de-l vestește că-i numit Than de Cawdor... Ei! Atuncea știi că s’a isprăvit cu bietul om... că se împlinește ce i-a fost zis... și aștepti, aștepti cu gura căscată... și vezi că totul se întâmplă așa.. dar cum se’ntâmplă, asta-i meritul lui Shakespeare“. Pe urmă a evocat scena duelului cu Mac Duff și a insistat cu admirație violentă asupra ei. Continuă înfrigorat: Macbeth îi

spune: „Nu te măsoara cu mine, că mie mi-a fost ursit că nu am să fiu omorât de om născut din femei și că pentru ca să fiu doborât ar trebui să umble pădurile“... Și atunci știi bine că trebuia Macbeth să fie biruit și nu știi cum... Dar Mac Duff răspunde: „Nu m'am născut din mamă, că din pântecul ei cu mâinile am fost smuls și afară vin crengele pădurii din Birman duse de oameni“...

Era târziu în noapte...

A doua zi l-am găsit mort, sprijinindu-se cu un cot de perna din pat și cu obrazul foarte liniștit“.

Vestea morței a fost o consternare generală pentru marele public care îl iubia cu adevărat.

Prietenii maestrului, Vlahuță și Delavrancea cei dintâi au plecat la Berlin, pentru a lua ultimele dispozițiuni cu privire la înmormântare. Corpul însă n'a putut fi adus în țară, rămânând în cimitirul de acolo până în toamnă. În ziua de 24 Noembrie 1912 corpul a fost depus în biserica Sf. Gheorghe din capitală, când s'a făcut și înmormântarea.

În fața unei afluențe extraordinare, corpul neînsuflețit al marelui scriitor a fost rădicat de prieteni și depus pe carul funebru.

Cu acest prilej s'au rostit numeroase discursuri, din care reproducem pe cele mai caracteristice:

DISCURSUL „Jalnică adunare, întâmplarea voește
LUI să plâng împreună cu d-voastră, pier-
TAKE IONESCU derea lui Caragiale, atât în numele
 guvernului, cât și în numele parti-
 dului politic din care a făcut parte acest într'adevăr
 mare român.

Alte glasuri mai autorizate vor slăvi pe uriașul

artist. Ori cât de elocinte, nu vor putea să exageze mărimea lui Caragiale. Cât timp se va grăi în limba românească, numele lui Caragiale se va confunda cu însăși literatura noastră dramatică.

A fost de sigur un teatru românesc și înainte și în vremea lui Caragiale. Dar cântărit alături de opera lui, atârnă așa de puțin, în cât geniului acestuia, chiar de va fi vre-odată întrecut, rolul de creator nimic și nimeni nu îl va putea răpi.

Geniu, pentru că Caragiale a știut să dea naștere la atâtea ființe care nu numai caracterizează de minune o țară și o epocă, dar reprezintă în acelaș timp eternul adevăr omenesc.

În aceste creațiuni ale lui Caragiale, s'a manifestat și primul lui contact cu viața politică.

Ridiculizând cu o ironie măeastră, neajunsurile guvernării libere, Caragiale apărea drept un vrăjmaș, sau cel puțin un neîncredător, în mișcarea democratică, care este evenimentul de căpetenie al timpurilor moderne.

Adevărul era altul. Sub surâsul lui așa de desprețitor, se ascundea o dragoste caldă pentru năzuința maselor de a-și îmbunătăți cât mai mult condițiile de traiu, și o încredere nețărmurită în putința lor de a se salva prin ele însăși.

La lumina groaznică văpăi dela 1907 s'a văzut limpede și gândul intim a lui Caragiale.

A doua zi după acea catastrofă toți cei cari au simțit pe umerii lor povara răspunderilor au fost nevoiți să-și facă o reviziune de conștiință.

În ființele înguste din această reviziune a ieșit o mai mare teamă și neîncredere. În firile bogat

înzestrate, examenul de conștiință a fost izvorul unei și mai mari încrederi în a tot puțință Democrației, Caragiale stă în fruntea acestora din urmă.

Din acel ceas cei cari nu-l cunoșteau de cât din aparență, au văzut cu uimire un nou Caragiale. Diletantul ironist transformat în Apostol.

Iar când un an în urmă, partidul nostru și-a început cariera, pribegind pe tot pământul României, ca să strângă adesiunile sulletești, Caragiale ne-a făcut onoarea, neprețuita onoare, să ne dea dovada încrederii, făcând să intre apostolia lui în cadrul sforțărilor noastre.

În această nouă activitate a lui Caragiale, partidul nostru a câștigat, de sigur, o deosebită strălucire. Dar, arta românească a câștigat și mai mult. S'a îmbogățit cu un giuvaer nestimat: elocința politică a lui Caragiale.

Din oraș în oraș, Caragiale însoțindu-ne în mer-sul nostru, a semănat pretutindeni cu dărnicia prodigului acele capete de operă ale elocinței politice, care vor rămâne spre gloria lui și a neamului întreg.

Cugetător adânc și artist impecabil, Caragiale a înălțat și înnobilat vorba dela întrunirile publice, aceeaș vorbă care, lipsită de talentul lui fusese pentru el, altădată, subiect de nemiloasă, ironie.

Și s'a dus dintre vii, tocmai în ajunul zilei în care era să se îndeplinească, în sfârșit, una din rarele și modestele lui dorințe, să ducă puterea lui de judecată și bogăția lui de imagini, la tribuna parlamentară, și să ne dea spre mișunarea și delectarea noastră încă o dovadă despre universalitatea geniului lui, și despre adâncimea pătrunderii lui politice.

Moartea lui Caragiale, așa de timpurie, este o adevărată jale pentru toți Românii. Pentru noi, această jale este cu atât mai covârșitoare, cu cât am avut norocul, ca ultimii ani ai scurtei lui vieți, să petreacă în mijlocul nostru, și să ne dea astfel prilej să-l cunoaștem de aproape sub strălucirea artistului, farmecului omului, căldura prietenului, și devotamentul tovarășului.

Fie-ți țărâna ușoară“!

M'a ales soarta să vorbesc în fața
DISCURSUL scumpelor rămășițe ale celui mai
LUI
DELAVRANCEA mare român din câți au ținut un
 condeiu într'o mână și o torță aprinsă în cealaltă. Condeiu a căzut, torța arde, și va arde, și nu se va stinge niciodată, nici chiar cu cea de pe urmă ființă care ar rămânea. — Și ce v'aș spune, și cum v'aș spune durerea ce ne cuprinde din ceasul în care, el, s'a dus, vecinic viu în mintea tuturor, nemuritor și bravând moartea cu râsul lui stăpânitor a toate?

Nu știi care francez a zis, — când de pe fruntea Franței se stinse o rază de glorie adevărată, — că noi, scriitorii, atât avem și atât aducem... câteva lacrimi de cerneală! Aș vrea și eu să-i aduc, ca prinos al iubirei și al admirațiunei mele, câteva lacrimi de cerneală... și nu pot... celelalte năvălesc fără voia mea... Și fiecare picătură este o scenă de despărțire, și toate laolaltă mă covârșesc până peste puterile mele...

O, câte clipe de fericire intelectuală am trăit împreună! Și aducându-mi aminte de acest mare fascinator, acum când ar trebui să ne despărțim,

trebuie să împrumut formula de dezolațiune amară a geniului latin:

— „Nessum maggior dolore che ricordarsi del tempo felice nella miseria!...”

În așa stare sufletească, veți înțelege că nu pot să vorbesc nici de publicist, nici de scriitor, nici de dramaturg. — Alții, mai tari ca mine, vă vor dovedi — dacă mai e nevoie — că pentru publicist nici o chestiune de treizeci și cinci de ani încoace n'a-vea secret, și la lumina lui scânteietoare cutele ei se desfăceau și se netezeau ca prin farmec, — că scriitorul a fost un mare creator, căci a găsit forma fără greș și fără păcat în care își turna el neprețuitele comori, va să crezi și va să fii mare, — că dramaturgul a cunoscut toată scara dela farsă la comedie, dela comedie la drama fără pereche de dăiniță și de răzbunare.

Ori unde a pus mâna a săpat în cremene urme neșterse că p'acolo a trecut el, uriașul rasei noastre, învățătorul aspru al nostru și al urmașilor noștri. El e cel mai citit și cel mai admirat de tinerețea dela 18 ani în sus, de dincoace și de dincolo de Carpați... ba crez, că el singur ar fi fost în drept să zică fără pic de fală: „Carpații nu mai există!” Il admirăm cu toții ca fond și ca formă, și cu toate acestea n'a atins încă culmea gloriei. Când puzderia latină va înțelege pe deplin că ceea ce nu piere, și n'o lasă să piară, este limba strămoșească, -- și își va pune întrebarea — „care sunt canoanele firești ale graiului nostru...” — atunci se va desluși că omul care a croit verbul, dându-i puteri noi, după calapodul etern al limbei, care a dezlegat proble-

mele încalcite ale sintaxei ce rămăseseră fără soluție până în vremile noastre, care a dat cu sonda în întunecimile pornirilor instinctive ale rasei noastre și a scos aur și lumină... a fost el, Caragiale, Luceafărul nostru de ziuă și de noapte la luminile căruia, sclipitoare și senine, se vor îndrepta înclinându-se generațiunile viitoare.

Biografia lui dispare sub strălucirea lui însuși.

Din pădurile seculare ale Prahovei, din genunea albăstrie a dealurilor noastre, țâșni lumina adevărată, izvorând ca să mărturisească lumii energia și geniul poporului românesc. În producțiunile lui nu se zăresc nici înaintașii lui, nici urmașii lui, ci aceștia se perd în mișuna care fatal vrea să ducă mai departe tainele din care, — la câte un secol odată, — ar putea să plămădească o asemenea putere resumativă a puterilor noastre seculare.

Caragiale n'a fost nici deputat, nici profesor la Universitate, nici academician, nici ministru, fiindcă n'a vrut să fie. Era sortit să nu fie nimic din câte suntem și să fie tot ceea ce am putea fi, să ne întregască să ne reprezinte sporiți în ochii noștrii și cu podoabe scumpe în fața străinilor.

Noi cu el, și de la el, socotim limba mai fină și mai viguroasă, noi cu el, și de la el, avem curajul să ne măsurăm țoria de a fi și de a deveni, la cântarul celorlalte popoare din Occident, — noi cu el, și de la el, avem dreptul activ de a păși peste culmea pieptului din față pentru ca să suim suișul greu și atrăgător al idealului omenirii civilizate. Misiunea lui socială și-a îndeplinit-o, și și-a îndeplinit-o chiar fără să vrca. Ne-a ridicat pleoapele, ne-a făcut să

pipăim și să deosebim bine: ceace putem de ceace nu putem, ridicolul de cuminenie, patria noastră de patria zevzecilor, libertatea de libertinaj, moravurile de năravuri și gogoșa de mătase de gogoșile umflăte...

Caragiale n'a murit, Caragiale nu poate să moară.. Ostenit d'atâta sbucium, doarme cu fața în sus.. Incet, să nu-l deșteptăm.. Desprins din unda divină, oprit o clipă între noi, geniu reversibil, se întoarce în splendorile misterelor de unde ne vor sosi geniile ..

Dormi Caragiale, dormi drăguțule, somn fără vise, și mai cu seamă nu cu visul tău teribil și cel de pe urmă:—„Cine va îngriji de copiii mei?“ — Copiii tăi sunt copiii de suflet al neamului românesc. România își va face datoria, își va plăti datoria“!

DISCURSUL
LUI
DAVILA

N'a trecut o jumătate de an de când sufletul acestei țări a tresărit de entuziasm ca să sărbătorească aniversarea unuia din cei mai glorioși fii ai săi, și de la ziua aceia n'a trecut nici o lună și vesela sărbătorire a unei vieți s'a sfârșit în jalnica proslăvire a unui mort.

Vai vouă cari râdeți, căci veți plânge!

Un popor răsfirat peste trei hotare striga trăiască Caragiale și fără preget, înăbușit ecoul glasul Cumplitei răspundea: Caragiale a murit.

Și peste trei hotare știrea funebră cernea inimile, uimca cugetele.

Dar când după sbucium și turburare se reculăseră inimile și cugetele, o mângâiere le alintă și le potoli:

Caragiale se stinsese de odată, pe neașteptate, fără suferință, fără luptă, în plină glorie, în plină fericire: Pronia dăduse moartea celui drept.

Și într'adevăr cugetul lui ori când fusese drept și ori când bună inima lui față de nedreptățile și de răutățile omenești.

Cu sufletul senin diseca sufletele turbure și patimele fără patimă le privea.

Adâncul moralist era îngăduitor, scripitorul satiric era blajin. Epigrama lui era ghimpele unei roze învoalte. Râsul și-l punea pe sensibilitate ca o mască. Ca și Molière, Caragiale râdea cu lacrimi.

Vai vouă cari râdeți, căci veți plânge.

Cu chiar aceste cuvinte își termina Bossuet celebra anatemă aruncată memoriei lui Molière, și, față de sicriul lui Caragiale, înțelesul acestor cuvinte apropie și mai mult în admirația mea aceste două genii de o seamă.

Căci de o seamă sunt geniile lor. Cu aceeași limpezime deosebesc în moravuri liniile generale și trăsăturile caracteristice, cu aceeași precizie ating, din clipa dintâi, resortul vieții fiecăruia, cu aceeași pătrundere se cobor în hăul omenirii și răsar apoi deasupra cu mâinile pline de monștri și de grozăvedii, printre cari, palid și turbure, lucește câte un mărgăritar; în sfârșit, cu aceeași pricepere, cu aceeași răbdare, ciselează, în metalul inalterabil al unei jimbi îmbelșugate, giuvaerul definitiv al frazei impecabile.

Operile lor rămân constelații veșnice, hărăzite uimirei generațiilor fără sfârșit cari vor recunoaște în civilizații veșnic reînnoite, chipurile veșnic renăs-

cânde ale acestor rubedenii: Dandin și Trahanache, Scanarel și Titircă, Scapin și Ghiță, Tartuffe și Cațavencu.

Priviți-le de aproape aceste încarnațiuni ale slăbiciunii și energiei omenești: deși cu haina înfățișarea timpului și latitudinii lor, au totuși acelaș suflet, aceiași judecată, aceleași metehne.

Nu sunt de sub Ludovic XIV sau de sub Carol I, nu sunt de aci sau de acolo, nu sunt francezi sau români: sunt de ori când și sunt oameni.

Și nu putea să fie altfel, pentru că legea naturii ordonă ca aceleași cauze să producă aceleași efecte și rodul să fie deapaururi asemenea, originii sale.

De aceia sunt asemenea roadele acestca pentru că originile lor sunt de o seamă.

Ba chiar, soarta ciudată a vrut să însemneze la fel aceste două genii menite să rodească la fel: pe amândouă le-a sădit în pădurea sănătoasă și muncitoare a burghezimei; pe amândouă le-a legănat și le-a crescut la sgomotul robitor al scenei, pe amândouă le-a înzestrat cu acelaș neastâmpăr, cu acelaș dor de a cunoaște; și apoi într'o zi, pe amândouă le-a pus în fața urei și a pizmei, deslănțuite de Tartuffe și de Cațavencu.

La urma urmei pizma și-a înghițit veninul și ura, și-a strâns ghiarele, dar nici una nici alta n'au iertat; lui Molière i-au refuzat un mormânt în țărâna creștină, pe Caragiale l'au ignorat o viață întreagă.

Dar ce le pasă lor, și ce ne pasă nouă! Molière a intrat în empireu cu tot blestemul lui Bossuet și Caragiale glorificat de voi, îi va șede alături, cu

toată ignorarea urei și a pizmei ocupate cu morfologia slavelor literaturii române în chiar Pantheonul lor.

De acu, Caragiale, smuls din brațele noastre, nu mai e al nostru, e al omenirii.

De acu, Caragiale, desbărat de mrejele vieții, nu mai e al vremii, e al nemuririi.

Noi, acei cari l-am cunoscut și l'am iubit, vai nouă, plângem căci am răs cu el alături.

Voi, însă, tinerilor, lăstare plâpânde, viitor și speranță ale patriei noastre, voi vă veți bucura. În sufletele voastre neprihănite de tainele vieții, veți ridica altare de caldă adorațiune pentru acei ce cu penelul sau condeiul au fost poeți luncilor înflorite, al dumbravelor sonore, ai aspirațiunilor naționale, ai dreptelor revolte, ai tragicului trecut. Și Caragiale va avea pe al său, el, adâncul cunoscător al omului, el patriotul luminat și sever care a știut să înfăptuiască în trăsături desăvârșite, frământările renașterii noastre politice.

Pe mormântul lui, pioși veți îngenunchia și pricipând măreața lecție pe care a ținut-o contimporanilor săi, veți arunca departe de cugetul vostru, patimile și slăbiciunile: iar punând pururi interesul general mai presus de interesele voastre, ve-ți călca cu fruntea senină și cu pasul hotărît întru îndeplinirea datoriei către Patrie.

Și numai așa, când dâmbul mormântului său va fi bătătorit de genunchii voștri, numai așa fi va fi țărâna ușoară marelui Caragiale.

Așa fie-i țărâna ușoară!

**DISCURSUL
LUI
PROCOPIU**

Printr'un capriciu al soartei nepătrunse, Caragiale, care a fost cel mai român dintre autorii români, a trăit ultimii ani ai vieții sale și a murit departe de țara sa de care era legat prin fibrele cele mai intime ale sensibilității și mentalității sale.

După omagiile aduse în numele guvernului, al Teatrului Național, al Academiei Române memoriei lui Caragiale, care împreună cu Eminescu și Alexandri au dat cea mai vie strălucire literaturii noastre, Sindicatul Presei române, cu un adânc sentiment de respect și de admirație, adresează la rândul său un ultim cuvânt de adio celui mai mare autor dramatic român, spiritului celui mai profund și înțelegerței celei mai lucide din timpurile noastre.

Nu voi mai încerca aici, după atâția alții, de a analiza opera lui Caragiale. Să-mi fie permis numai să arăt că Ion Caragiale nu a fost numai satiricul glumeț care a știut cu tărie și cu spirit să biciuiască viciile contemporanilor.

De alungul operei sale se aude ca un plâns al unei conștiințe adânc umane, care se ridică la înălțimea tragicei sinteze a omenirii. De aceea Caragiale va fi nemuritor și va ocupa un loc de frunte în Pantheonul oamenilor mari ai țării.

Nu i-a fost dat lui Caragiale să termine toate lucrările începute, munca lui victorioasă însă ne-a lăsat capodopere nemuritoare, cari vor face veșnic gloria literaturii române.

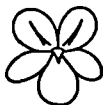
Dar Caragiale nu a biciuit cu verva lui nemiloasă abuzurile, ridicolele și viciile timpurilor noastre nu-

mai în nuvelele și piesele sale de teatru, el a fost și un distins jurnalist. Spiritul său ingenios și fecund s'a manifestat și în articole remarcabile care făceau popularitatea ziarelor în cari erau scrise.

Sindicatul Presei nu putea să nu aducă omagiul său de recunoștință lui Caragiale, care a onorat ziaristica română.

Dintre acei cari au mai ținut discursuri au fost M. Dragomirescu și M. Sadoveanu.

Panglicele erau purtate de Take Ionescu, A. Davila, Dalavrancea și I. Procopiu. Inhumarea s'a făcut la cimitiru Bellu.

OPERA LUI CARAGIALE

Studiată după documente inedite

de

OCTAV MINAR

I.

INTRODUCEREA

Insemnările critice asupra teatrului lui Caragiale, au de scop să lămurească și să îndrumeze pe cercetătorul de istoriografie literară, în spiritul vremii, în care s'au reprezentat piesele sale originale, traducurile și o ocalizare.

Trebuie să cunoaștem atmosfera scenică și publică, cu toate frământările ce au isvorât din comentariile critice contemporane cu autorul.

Aceste fapte, odată cunoscute, vom putea cu adevărat să înțelegem tehnica teatrului lui Caragiale, și mai ales vom putea să documentăm aprecierile noastre de critică dramatică. Impresionismul de până acum, n'a folosit decât să întunece spiritul nostru critic, denaturându-i înțelesul.

Mai ales, în ceiace privește operele lui Caragiale, s'au scris lucruri neexacte, de oarece personalitatea sa a fost atât de complexă, încât criticii nu s'au putut lămuri care aspecte din viața și opera lui ar fi mai aproape de concepția autorului.

Părerile fiind împărțite, se impune că într'o ediție critică, întâia după moartea autorului, să adunăm și să publicăm toate documentele ce am crezut de cuviință că vor folosi unei analizări științifice.

ROMA ÎNVINSĂ

Aceasta piesă a fost tradusă în versuri de Caragiale. Traducătorul era și suflor la Teatrul Național, pe care îl conducea Ioan Ghica, ca director general. Ceiace l'a

indemnat pe Caragiale s'o traducă, a fost atmosfera romantică din piesă și mai ales succesul răsunător dela

Paris, obținut nu atât din cauza valorii literare a piesei, ci mai ales de jocul strălucitor al divinei Sarah Bernhard, care interpreta pe Posthumia, rol pe care l'a jucat la noi Aristizza Romanescu.

Direcțiunea Comediei Franceze care o montase, câștigase o faimă tânărului autor Alexandru Parodi, încât prima scenă românească, care se conducea pe atunci după spiritul teatrului francez, găsise în Caragiale un distins traducător.

Piesa este pusă în studiu, având următoarea distribuție: „*Frosa Popescu*, în rolul jucat de Sarah Bernhard la Comedia Franceză, un rol de oarbă, în care a fost admirabilă; *Dimitriad*, în rolul unui sclav; *Maria Vasilescu*, în Opimia, eroina piesei; *Șt. Vellescu*, în Fabiu; *Cristescu*, juca pe Lentulus, iar *Dăneasca*, pe marea preoteasă.

„Cei cari au văzut pe atunci piesa, nu se poate să nu-și aducă aminte de accentul comic, rămas legendar, cu care zicea Cristescu: „viu delà satul Cane“.

„Mai erà în „Roma Invinsă“ un alt rol, al unei vestale, care nu consta decât în povestirea unui vis, — câteva versuri Cui să-l dea? Erau numai artiste mari, foarte mari, prea mari; și afară de aceasta, mai toate erau bine legate, corpolente femei.

„M'au ales pe mine, ca fiind mică și slabă, procurându-mi ocazia unui succes, nu zic mare, dar suficient, pentru a mă scoate din umbra, în care așteptasem stagiunea. Pe de altă parte, Ștefan Vellescu renunță pe neașteptate la rol Direcția îl dete imediat lui Grigore Manolescu, care se întorsese atunci din Iași, înconjurat de oarecare faimă. Rol mare, greu, rol de bătrân (père noble). Piesa se joacă în Maiu, cu succes, — mai cu seamă ținând seamă că era la sfârșitul stagiunei și că lumea d'abia începea să se deprindă a veni la teatru. (Aristizza Romanescu, 30 de ani, amintiri, pag. 52-54)».

REPREZENTĂȚIA.

„Roma Invinsă“, tragedie în 5 acte, de Alexandru Parodi, traducere în versuri de I. L. Caragiale. Piesa a fost reprezentată pentru prima oară în luna Mai 21 al anului 1878.

Distribuția este cea arătată de Aristizza Romanescu, producând la premieră o rețetă de 2208 lei.

Caragiale a primit prin Direcțiunea Teatrului Național o scrisoare din partea autorului, mulțumindu-i pentru cinstea făcută de a fi tradus în românește.

Grigore Manolescu, marele artist, relevă în câteva rânduri impresiunile dela reprezentarea piesei :

„Traducătorul a ținut să sufle în toate serile cât s'a jucat piesa, adică : cinci reprezentații în luna Mai, alta la finele lui Octombrie, două în luna Noembrie, al aceluiaș an, și una în Februarie 1879.

„Bietul Iancu, era mai emoționat decât un autor veritabil căci vorbele lui aruncate nouă, tremurau din cușca lui de sufler. În schimb, după reprezentație, ne retrăgem la un pahar de vin, și atunci hazul tuturor era dânsul.

„Rolul lui Quintus Fabius Maximus a fost greu de susținut, din cauză că prin surprindere, mi-a fost încredințat de direcție. — Totuși l'am jucat cu plăcere, fără însă să fac o creație. Versurile tălmăcite de Caragiale întrec originalul fiind curgătoare și redată într'o limbă curată și bine construită. („Insemnările mele zilnice“, manuscris în posesia Anei Poppescu, fosta soție a lui Grigore Manolescu, care mi-a pus la dispoziție mult material informativ și documentar în timpul vieții sale“).

„Critica dramatică, prin pana temută a lui Frederic Damè publică într'un foileton din „Românul“, 30 Mai 1878, următoarele aprecieri :

„Această tragedie pe care un ziar ilustrat o numește „o operă clasică“, și n'are nimic clasic decât subiectul. Tragediile clasice sunt acelea care au fost consacrate de posteritate, „Rome Vaincu“ însă, cu toate marile sale calități n'a fost consacrată nici chiar de contemporani. Nu-i vom face înputarea că unitatea de loc n'a fost păstrată, căci fiecare act se petrece într'un loc diferit, la Senat, în templu Vestei, într'o pădure, etc.

CARACTERIZA- Dar nu ne putem opri de a observa că unele
REA ISTORICĂ A caractere nu sunt destul de viguroase.
PERSOANELOR Fabiu, mai cu seamă. ne pare o figură
prea slabă, și nu astfel ne închipuim noi
pe faimosul dictator, care a scăpat Roma prin energia lui

și prin respectul său către legile strămoșești, și despre care Enius a zis:

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

„Cât despre Enius, nu înțelegem ce căuta aici; căci, născut la 239, nu avea în templu în care se petrece piesa decât patru ani. Un asemenea anacronism nu se poate explica din partea d-lui Parodi, mai cu seamă că nu era silit să numească pe confidentul lui Lentulus mai curând Eniu, de cât Caius sau Iulius, sau oricum, rolul lui fiind fără nici un interes.

„In fine, ca să nu ne întindem prea mult, autorul tragediei a făcut din Romanii sei oameni din secolul I după Cristos.

„Nu astfel erau Romanii din 235; nici poporul, nici senatorii, nici chiar părinții nu existau a jertii țarei, amici, rude, copii. În „Roma Invinsă” nu se văd decât romani protestând în contra legilor și poetul merge până acolo se admită că Fabius ar fi permis bunicei să omoare pe Opimia, când mânia zeilor nu putea fi împăcată decât prin moartea stabilită de lege. Dura lex, sed lex. Aspră sau nu, așa era legea, și Fabius n'ar fi crezut un nelegiuit d'a ocolii textul sfânt.

„Ne miram asemenea văzând că 'n toată piesa Lentulus rămâne liber, pe când legea romană zice într'un mod formal „complicele Vestalei vinovate va fi bătut cu vergi până la moarte”.

„Sa lăsăm această critică istorică și să venim la interpretare.

MONTAREA

Să mărturisim, precum am mărturisit la început, că actorii „și-au pus toată silința ca „Roma Invinsă” să fie bine reprezentată.

Insă să ne fie permis să observăm că unele lucruri au mai lasat de dorit, pentru că actorii nu s'au gândit să consulte câțiva oameni competenți:

„De ar fi făcut așa, n'a n fi văzut pontifici îmbracați, cu'n Norma.

„Nu mai erau preoți romani, ci Druizi celtici cu rochii albe, cu vălu și cu coroana de lauri.

„Pontificii purtau rochia albă cu bandă de purpură, ca și senatorii fără nici un văl. Numai în timpul sacrificeorl aveau o coroană de aur și Flaminiu o coroană de laur; dar în piesă nu este nici un flamin, ci numai Ponteficele ce mare. Vestalele asemenea purtau rochia cu banda de purpură și bandetele în loc de coroană. N'au înțeles pentru ce Furius presida la Senat. Pretorul nu presida decât la adunările poporului și convoca senatul.

„Altă eroare mult mai gravă, dar care privește pe autor, d. Parodi. Furius Spurius Camillus a fost cel dintâi pretor roman la anul 365 în. de Chr. Cum dar putea sămai fie pretor la an. 235? Trebuia să fi fost foarte bătrân!

„Multe persoane s'au mirat de costumul strălucit a lui Lentulus și au crezut că era unul din generalii armatei învinse la Canne. Cine e de vină? Acela care a aruncat pe spatele D-lui Cristescu mantaua de purpură rezervată învingătorilor, *imperatoribus*.

„Toate aceste sunt lucruri mici, însă probează încă odată cât de greu este a monta o piesă, mai cu seamă o piesă antică, și cât de folos ar fi să asculte actorii pe acei critic; pe care ei li disprețuesc cu atâta nedreptate.

Dar să trecem peste acestea, sperând că altă dată vor evita chiar cele mai mici greșeli, și să venim la jocul artiștilor.

D-na *Eufrosina Popescu* a interpretat cu măestria sa obișnuită rolul Postumiei, singurul rol mișcător din piesă, fără însă a face o creațiune, ca să zicem așa, tragică.

„A fost o oarecare monotonie în acțiune în primele acte care a dat rolului prea puțin relief. La actele 4 și 5, marea artistă a fost cu totul la înălțimea rolului, adică mișcătoare și tragică.

„D. *Petra Vellascu* a jucat rolul marelui Pontifice cu talent, dar numai cu talent. Adevărul vorbind, nici rolul ingrat și rece nu ajută pe artist.

„D. *Manolescu Fabius* —ne-o înfățișează cea mai frumoasă statuie artistică. De ar voi acest june artist să se pună pe muncă și să studieze 2, 3, ani cu stăruință, făcând totul ca

să-și îndrepteze tonul prea slab al vocii sale, ar deveni desigur cel dintâi artist dramatic român, căci e înzestrat cu toate darurile naturale; talie, gestul, eleganță, simțământ, numai voce nu, — vocea este mult.

„D. *Christescu*, a zis cu multă căldură rolul lui *Lentulus* dar până când nu va voi să înțeleagă ca obiceiul său d'a mânca toate sfârșiturile frazelor, slăbesc cele mai frumoase efecte, succesul ce merită nu va fi recunoscut. Fără aș corecta defectul, fraza sa devine un fel de melopee, și energia ei este atât de slăbită, încât cugetările sale mai înalte nu produc asupra spectatorilor nici un efect. Cu toate acestea, *Christescu* a ținut în două trei rânduri, răpit fără voie de vigoarea versurilor, se smulgă aplauzele publicului.

„*Dem. Petrian* (*Enius*), *Hagiescu* și *Nottara* (*Furius*), au fost prea bine în micile lor roluri.

Cât despre d. *Dimitriad*, îi facem toate felicitările noastre, a compus foarte bine personagiul sclavului galo (*Vestaeopor*) și l-a interpretat cu convingere, adevăr și talent.

„D-na *M. Vasilescu*, ne-a părut cam slabă, un rol de tragedie nu se joacă ca un rol de comedie, și nu este destul d'al ști pe de rost.

„D-na *A. Romanescu*, din contra, ne-a părut de astădată cu mult mai superioară. Nu avea, în adevăr, decât o tiradă, dar această tiradă cerea a fi zisă cu o deosebită gingașie, cu o mare naivitate, și cu un dor ascuns, și D-na *A. Romanescu* a găsit toate aceste calități pentru a ne povesti visul său de amor. Teatrul Național are trebuință de o ingenuă el a găsit-o astăzi.

APRECIERI DES- PRE TRADUCERE ȘI PIESĂ

De ași fi competente, ași vorbi de traducere, care mi s'a părut excelentă în multe părți și adesea ori mai puternică în expresiune decât versurile d-lui *Parodi*, care

sunt slabe și fără culoare.

„Voesc să profit de rândurile ce-mi rămân, ca să rezum opiniunea mea. Piesa e bună, fără a fi un capod'operă, însă nu prea este în curentul ideilor publicului care fregventează Teatrul Național.

„Voi reveni într'o zi mai pe larg asupra acestui punct

Actorii au probat că sunt în stare să învețe bine, să interpreteze îndestul rolurile cele mai grele; și de acum vom fi mai pretențioși anul viitor. Infine, deși eră o prea frumoasă idee d'a termină stagiunea cu o piesă bine aleasă, bine montată, bine reprezentată, nu e mai puțin adevărat că nu eră o idee practică și că nu ne prea înșelăm, când povățuim acuma 2 luni pe artiștii asociați d'a nu se expune în zadar.

„Știu prea bine că piesa se va putea reprezenta la anul, dar la anul va fi o piesă veche, și este problematic că succesul care-i a scăpat acum, să se întoarcă în Septembrie sau mai târziu. Dorim însă foarte mult ca piesa studiată din nou și corijată în părțile greșite, să aibă succesul ce merită și se încurajeze pe societari a ne da din când în când aceste serbări literare, care cu toate defectele lor, nu pot fi decât bine primite, de către critica iubitoare de tot ce este adevăr literar și artistic“.

CONCLUZII CRITICE

Traducerea lui Caragiale e făcută în mod liber. Asemuită cu originalul francez, piesa lui Parodi, păcătuiește prin aceia că versificația, mai ales aceia care s'a scris pentru Comedia Franceză, a fost totdeauna o versificație sonoră bogată în comparații și imagini vii, acțiunea urmărind o atmosferă scenică plină de romantism.

Traducătorul ocolind pe cât posibil această tendință oficială a autorului, a căutat să fie mai natural, mai aproape de limbajul omenesc, căci și romanii au fost înainte de toate oameni, și analizând caracterul persoanelor din piesă, perspectiva depărtării nu trebuie să schimbe cuvântul firesc. E destul că muzicalitatea versurilor aprinde imaginația spectatorului.

Nu trebuie să înbogățim și noi prin cuvinte căutate, înscenările istorice.

Caragiale înțelegând spiritul teatral a acestor piese, a căutat să puie în traducerea sa, puțin din darul de analist, răușind, după cum a susținut actorul Grigore Manolescu și criticul contemporan Frederic Damè, că traducerea lui Caragiale retușează și completează chiar unele pasaje din piesă, scoțând în relief psihologia persoanelor destul de ș.erse în original.

Limba din traducerea lui Caragiale este frumoasă, lipsită de arhaisme, și mai ales de acele expresiuni specifice teatrului românesc din acea vreme.

Ingrijirea aceasta, atrage atenția lui V. Alecsandri, care asistând la o reprezentație, scrie lui Grigore Manolescu între altele, următoarele rânduri:

„Mi-ai plăcut, admirând gesturile și atitudinea de roman. Din cele ce ai spus, se vede că traducătorul este un meșter al limbei noastre. Săraca noastră limbă românească, bună astăzi pentru a fi vorbită de slugi, iar nu în templu Melpomenic. (Insemnările mele zilnice, din colecția Ana Poppescu).

Reproducerea piesei este făcută după manuscrisul pus la dispoziție pentru copiere, de Aristizza Romanescu, care ținea mult la dânsul, de oarece înseamnă un succes pentru cariera ei artistică.

LUCREZIA BORGIA

Caragiale bucurându-se de succesul obținut cu traducerea piesei lui Parodi, și îndemnat de Grigore Manolescu, se apucă să traducă „Lucrezia Borgia“, dramă în trei acte și două tablouri de Victor Hugo.

Marele artist voia să creieze rolul lui Gennaro, fiind secondat de Aristizza Romanescu, care voia să joace pe Dona Lucrezia.

Piesa a fost tradusă în vara anului 1878, iar toamna, manuscrisul l'a luat Manolescu, cu gândul de a interveni la direcțiunea teatrului spre a fi primit, trecut în repertoriu și mai apoi pus în repetiție.

Direcțiunea însă acceptase pe Ruy-Blas a lui Hugo, traducerea în versuri a lui Olănescu-Ascanio.

Manolescu fu rugat chiar de traducător să interpreteze rolul principal, înlocuind pe Pascaly, care nu prea învăța rolurile.

Această nouă propunere entuziasmă pe Manolescu, care se dezinteresă de traducerea lui Caragiale, așa că manuscrisul a rămas rătăcit printre piesele și hârtiile marelui artist.

Explicațiile de mai sus mi-au fost povestite de Ana Poppescu, care păstrase cu sfințenie tot ce-i rămăsese dela Manolescu, permițându-mi să transcriu această traducere pentru ediția mea critică.

O NOAPTE FURTUNOASĂ.

Caragiale căpătase o mare dragoste pentru teatru. După multă chinozuința, se hotărăște să prefacă într'o comedie subiectul unei „gogoașe” publicată în „Almanahul Clăpănului”.

Iată subiectul acestei glume:

„Cetățeanul Ghiță Calup, băcan în mahalaoa * * și gardist civic, este foarte gelos de cocoana dumisale. El are în prăvălie un teigbetar tânăr anume Ilie, pe care-l iubește mult, căci este foarte harnic. Pentru aceea jupân Ghiță i-a dăruit la Sf. Ilie de ziua lui o legătură de gât prăzulinie. †

Când prietenii povățuiesc pe jupân Ghiță să trimeată în locu-i la gardă pe Ilie, jupânul le răspunde:

„Nu-mi pasă să lipsesc de acasă și un an de zile. Nu mi se simte lipsa. Ilie să trăiască! Am să-l fac tovarăș la parte!”

Cetățeanul Calup, când îi vine rândul să facă de gardă, chemă pe Ilie, și după alte multe îi recomandă mai ales să păzească strașnic cinstea cocoanii:

„... Știi tu cum sunt muierile...

— Știu, jupâne...

— Ei! ia vezi. Păzește bine!

— Las pe mine, jupâne; cât o trăi Ilie, cinstea dumitale e cinste...

— Bravos Ilie! Am să te fac tovarăș la parte!”

A treia zi de Sf. Ilie, jupân Calup, care plecase de dimineață ca să stea de gardă până a doua zi, apucându-l peste noapte oare-cari dureri, e silit a se întoarce acasă la ceasul unu despre ziuă. După ce bate foarte mult în poartă. Ilie, *zăpăcit de somn*, vine să-i deschiză. Jupân Calup intră în odaie. Cucoana doarme cu fața la perete. — Când jupân Ghiță voește să se culce, găsește pe p'apuma dumisale de dumaticaton alb o legătură de gât prăzulinie. foarte sgârcită.

A doua zi, jupânul a certat pe Ilie. că nu-și păstrează lucrurile și mai ales legătura, pe care i-a dăruit-o de ziua lui; însă această mică neglijență nu putea fi tocmai un cuvânt ca să nu-l facă tovarăș după fâgăduială.

„In adevăr, chiar din aceea zi, în casa cetățeanului Ghiță,

Ilie este tovarăș *la parte* — la parte mai mare sau mai mică, după cum se întâmplă să-i vie rândul jupânului la gardă“.

Această simplă glumă, nu împedică pe Caragiale să o talmăcească așa de bine într'o comedie, încât citită la „Junimea“ dela Iași, să provoace entuziasmul membrilor.

Iacob Negruzzi, în necrologul ce-l publică în „Convorbirile Literare“ pe luna Iunie 1912, cu prilejul morței marelui său colaborator, scria:

„Caragiale veni întâi în Iași în luna Octombrie 1878, împreună cu d. T. Maiorescu, cu ocazia unei serbări aniversare a societăței Junimea.

„In casa mea el citi întâi și întâi: O noapte furtunoasă, faimoasa comedie care a făcut o revoluție întreagă în teatrul românesc.

AUTORUL CITIND

„Nu-și poate cineva închipui ce efect a produs această piesă, citită de însuși Caragiale în cercul Junimii. Vocea sa cam răgușită ce se potrivea de minune cu per-

sonagiile din mahalalele Bucureștilor; jargonul special al acestora; luarea în răs a frazeologiei politicianului liberal din acele timpuri; garda națională de curând înființată și care, mai ales după vitejia arătată de oștirea noastră în Bulgaria, pe câmpul de război da loc la atâtea zeflemele, toate acestea împreună cu meșteșugita alcătuire a piesei încântară pe membrii societăței literare din Iași. Într'o unire toți își exprimă părerea că s'a ivit în sfârșit în literatura română un autor dramatic original“.

Prin intervenția celor din Junimea, piesa este primită de direcțiunea Teatrului Național, și reprezentată în anul 1879, Ianuarie 18, premiera producând suma de 2186 de lei.

Aristizza Romanescu, în amintirile sale de teatru scria următoarele:

„Am jucat pe Spiridon din Noaptea Furtunoasă, în care eu și Iulian am luat pe Caragiale de mână și l'am scos pe scenă, pe când unii îl fluerau“.

Piesa aceasta care face astăzi deliciul unei săli de spectacol, n'a plăcut la primele reprezentații, căci iată ce scria Frederik Damè cronicarul teatral dela „Românul“, în numărul din 20 Ianuarie:

**CRITICA CON-
TIMPORANĂ** „Scena se petrece într'o casă de chirestigiu la Dealul-Spirei. Chirestigiul, căpitan în garda națională, are o nevastă, care este amoroasă cu băiatul din prăvălie, numit Chiriac“.

„Chiriac e certat cu iubita sa. Vine noaptea ; chirestigiul e de gardă, Chiriac vine ca să se împace și răușește atât de bine, încât când chirestigiul trece pe sub fereastră ca să viziteze un post, nevasta sa îi urează noapte bună, fiind în brațele tânărului, care o sărută și pe care-l vedem plecând după două ore ostenit și cam desbrăcat. Chirestigiul întorcându-se acasă și bănuind că vre-un coconăș s'a introdus pe furiș în căminul său cel cinstit, găsește în patul nevastei sale o cravată bărbătească, indiciu destul de lămurit. Nevasta sa are un amant, desigur pe coconășul care a ochit-o la *Union-Suisse*.

— „Ei stăpâne, zice Chiriac, nu cunoști cravata ; e a mea. A ta? Bată-te să te bată ! De ce nu-mi spunei?...

„Mărturisesc că mi-e cam rușine să povestesc aici asemenea lucruri. Ei bine, eram o mie de persoane aseară, bărbați, femei, băeți, fete chiar, care ascultau cu rușine la dezvoltarea acestor simțiminte înalte, prezentate în stil cunoscut al *Claponului*.

„Or, acestea sunt moravurile ce trebuie înfățișate unui public pe o scenă care resună încă de gândirile mărețe ale *Romei Invinse*? Or în acest scop se cere o subvenție dela guvern? Auziam vorbindu-se că Teatrul e o școală de morală, o instituțiune sacră menită să rădice gustul publicului. Dacă trebuie să ne orientăm după cele auzite și văzute aseară, mărturisesc și eu că se va ridica gustul publicului... spre moravurile cele rele.

„Da, am zis și am scris, că Teatrul Național trebuie să joace, de-o cam data, piese care fac bani. Însă am adăogat piese cinstite. Oh ! știi foarte bine că morala la teatru e un ce cu totul convențional. Recunosc singur că se pot arăta fapte imorale ca adulterul spre pildă, sau ipocrizia ; însă numai cu condițiunea că va eși din acest spectacol un învățământ moral. *Alphonse* al lui Alexandru Dumas fiul ne

înfățișează adulterul sub aparența sa cea mai revoltătoare; însă a pus alături cea mai înaltă ființă ce poate exista pe pământ, pe învățatul cu totul devotat științei, pe bărbatul care jertfește femeia vinovată pe altarul familiei prihănite.

„Dar să ne chiem la teatru cu nevestele noastre, cu copiii noștrii, pentru a încerca până la ce grad un public poate asulta fără a roși obscenitățile cele mai crude, mi-se pare că este a merge cam departe. Oricine se va mira că acela; chiar care a scris frumoasele versuri din *Roma Invinsă*, a consimțit să-și mânjească pana, umedă încă de lacrimile vestalei jertfită celei mai sfinte superstițiuni, cinstea națională, amorul patriei.

„Mi-a aduc aminte că ziarul *Timpului* zicea, a doua zi după reprezentațiunea piesei *Oștenii noștri* că prefacem Teatrul Național în vicleim pentru vicleim. Fiindcă autorul piesei d'a seară face parte din redacțiunea *Timpului*, răspundem că vicleim pentru vicleim cu perdea, care ne vorbește sub o formă mai mult sau mai puțin talent, dară c o credință fierbinte, de tot ce este sfânt pe pământ și în cer decât vicleimu fără perdea, care calcă în picioare, fără rușine și fără sfială, tot ce este mai scump omului.

„Am observat o vorbă care este repetată de cinci-șase ori în piesă: „Femeile sunt rușinoase“. Desigur nu era vorba de femeile în patul cărora se găsesc cravate străine, Cred că era vorba de femei în genere, de toate acelea care, după spectacolul d'aseară, altă dată se vor informa mai bine înainte d'a veni la Teatrul cel mare.

„Autorul dramatic și-a îndeplinit datoria, când cortina a căzut, și-și poate zice în consecință: „Am făcut pe public să plângă sau să răzâ!“ Căci râsul, ca și plânsul, e roditor. Dar autorul care nu-și poate zice de cât: „Am făcut pe public să roșească“, acela și-a călcat datoria și, chiar dacă ar fi scris un cap d'operă,— ceace nu este cazul aici — trebuie să i-o aducem aminte. De aceea sper că confrății noștrii, care au pus atâta zel în trâmbițarea piesei și care s'au făcut, fără știrile, oare-cum complicitii mistificării d'aseară, se vor uni cu noi pentru a protesta în contra unei piese care n'are nimic comun cu arta dramatică, de cât o pretinsă divisiune în scene și în acte.

„Am pe masa mea o scrisoare ce mi-a fost adresată de un *societar*, care protesta în contra celor spuse de mine în unele din articolele ce am publicat despre teatru, în privința subvențiunii. Citesc în această scrisoare următoarea, frază: „vedeți, *nu cruțăm nimic*, nici muncă, nici cheltueli, *facem tot pentru artă*; faceți și d-voastră (guvernul și publicul) nu mult, măcar ceva, ca să putem ajunge acolo unde este merită să ajungă *astă sfântă instituțiune*. Dacă guvernul varsă milioane pentru instrucțiune, verse și o mică fracțiune din bugetul său pentru *astă școală destinată a cultiva bunele moravuri și biciuirea viciurilor sociale*“.

„Reamintim onor. societar aceste frumoase cuvinte și ne întrebăm dacă, prin piese ca cea d'aseară, societatea dramatică are de gând să *cultive bunele moravuri* și să facă din *sfânta instituțiune* a Teatrului o *școală* care merită a fi susținută de guvern. Ni se pare, în adevăr, că aseară nu s'a *cruțat nimic*... mai ales pudoarea tinerimii.

„Ca să mă rezum voi zice că piesa de aseară este o încercare nenorocită a unui tânăr care arătase în traducerea *Romei Invinse* un adevărat talent de scriitor, căci ne pune în obligațiune, după ce am anunțat piesa, necunoscând-o, să zicem, după ce am văzut-o, cititorilor noștri: „Dacă aveți de gând să mergeți la teatru când se va reprezenta *O noapte furtunoasă*, lăsați-vă acasă nevestele și fetele“.

Părerile critice ale lui Frederic Damè sunt nejustificate, căci după cum se constată din alte cronici ale timpului ele s'au împărțit în două grupe:

Una, susținând vederile moralei în artă; alta, gustând dialogul viu și apreciind persoanele lui Caragiale, din analiza cărora reesă un umor satiric românesc, care întunecă efectul unei morale slab înțelese.

Totuși, comedia a fost fluierată, iar publicul și critica discutând cu aprindere după spectacol, întrebarea dacă subiectul piesei „*O noapte furtunoasă*“ este immoral sau nu.

Opera de artă cu timpul câștigându-și dreptul de a trăi astăzi problema moralității a dispărut din analiza comediei lui Caragiale, care rămâne o mândrie al repertoriului Teatrului Național.

A fost scrisă de Caragiale în anul 1890, și citită de autor într'o ședință literară a **CONUL LEONIDA** Junimei la Iași.

Iată ce scrie Creangă în memoriile sale, cu privire la această sărbătoare literară:

„Auzisem că d. Caragiale, un tânăr din Ploești, va citi o piesă de teatru făcută de d-sa. Mi-a părut rău că din cauza bolii, n'am putut vedea pe d. Maiorescu și prietenii veniți la Iași, pierzând o ședință care se zice că... a fost furtunoasă.

„Furtuna e bună în literatură, căci aprinde sângele, și de, prostul de mine, sunt mehengiu din fire, și doream să aud și eu pe tovarășul nou care a citit piesa *Nr. 9* sau *O noapte Furtunoasă*.

„Azi ne-am văzut și ne-am împrietenit numai decât. Vesel și glumeț, domnul Caragiale s'a apucat să citească.

„Noi ne-am strâns ca găinele pe târnaț în jurul d-sale și ascultam, ascultam...

„Fără nici o codire, glasul său de țarcovnic care înfățișează o babă și un moșneag care sfătuesc despre lege și zavistie. Apoi s'au culcat, și ce credeți c'au visat? Curată scărmaneală... Apoi ținte, căci de frica zavistiei răstoarnă casa pe dos și se umplu de mirare amândoi moșnegii, când văd ce a fost cu adevărat. Dar, trebuie să fi auzit și văzut pe d. Caragiale cum citea și se strâmba, dar ce spun eu, juca mai abitir ca un actor. (Memorii, în manuscris, păsstrate de D-na Ecaterina Creangă, soția povestitorului“ .

Cu acelaș entuziasm, scrie I. Negruzzi, a fost primită sceneta Conul Leonida, de către membrii Junimei, publicându-se apoi în revista *Convorbiri Literare*.

Cercetând în arhiva Teatrului Național din București, am găsit că piesa s'a reprezentat deabia în 1912, Aprilie 16, încasându-se 2163 lei la premieră.

Caragiale găsia un indemn la lucru, atunci când cineva îl ajuta, fie cu sfatul, fie printr'o colaborare prietenească. Sunt bucăți publicate în „Moftul Român“, neiscălite, compuse de câte doi, trei colaboratori, în fruntă cu maestrul.

**HATMANUL
BALTAG**

Caragiale povestea redacției subiectul unei schițe, pe care sub voioșia și hazul colegilor se punea să o aștearnă pe hârtie. Dar, miticulos cum era, scria câteva rânduri, apoi manuscrisul îl arunca în fundul saltarului cu gândul de al relua mai târziu. Secretarul de redacție îl găsea, și având nevoie de material, încerca să-l completeze. Dar fiind prea ocupat, îl părăsiă și dânsul. În fine unul din redactori îl lua, și astfel isprăvit, se publica în revistă.

„Intr’o zi, scrie Iacob Negruzzi, îmi propuse să scriem împreună o operă comică. Primind, împrumutarăm subiectul dintr’o novelă a d-lui *Nicu Gane*,—Hatmanul Baltag, și ne propuserăm să începem lucrul de îndată. Dar Caragiale se hotăra foarte greu să înceapă o lucrare și adesea eram desperat când, cu toate indemnurile mele, colaboratorul meu îmi tot repeta că trebuie să avem răbdare și să așteptăm momentul inspirației. În sfârșit lucrarea începu.

„*Caragiale făcu proză, eu versurile, iar înscenarea o combinarăm împreună.*

Muzica fu compusă de d-l *Eduard Cavdella*, și T. Național din București puse opereta în repetiție*. (Convorbiri Literare, Nr. 6, 1912. Premiera avu loc în anul 1894, Martie 1, producând o rețetă de 1687 lei.

Pentru a înțelege cum s’au servit Caragiale și Iacob Negruzzi în alcătuirea libretului de această novelă, o vom reproduce:

In vremea de demult, pe când cucoanele
NUVELA LUI se numeau *jupâne*, iar boerii mergeau
GANE la Divan cu călimările în brâu, trăia în țara de jos a Moldovei un tânăr boier de starea întâi, cu numele *Baltag*. El avea toate drepturile pentru a se numi boier. Avea carte scrisă pe pergament cu iscălitură și pecete domnească, locuia pe malul Troțușului într’o casă mare cât o cetate, înconjurată de ziduri groase, și avea o moșie care se întindea de jur împrejur așa de departe, că nu-i mai știa hotarele.

Se zice că, în timpul lui Ciubăr Vodă, un străbun al său ar fi tăiat într’o bătălie atâția turci cu un baltag de argint, încât Ciubăr Vodă, drept răsplată, îi dădu numele de Bal-

tag, înaintându-l la rangul de *hatman*, cu dreptul de a purta acest titlu din neam în neam, har de care nu se bucurau nici unul din ceilalți boeri și slugi credincioase ale domniei lui. În acelaș timp Ciubăr Vodă care era un domn cu dare de mână, îi dăruie tot pământul ce el, hatmanul putu să vadă cu ochii roată împrejur de pe un vârf de deal, pământ în care se cuprindeau nenumărate păduri, șesuri, lacuri și ape curgătoare. Pe acel vârf de deal el își clădi casa spre amintire de răsplata domnească; însă, într'o bună dimineață, părăndu-i-se moșia strimță, el mai înghiți o moșie răzeșească de alături, alungând pe toți răzeșii cu traistă 'n băț iar pe cel mai colțos dintre dânșii îl liniști spânzurându-l de un copac. De-atunci, de câteori bătea cel mai mic vânt hornurile casei sale șuerau așa de groaznic, încât păreau că se aud suspinuri și gemete de oameni; iar în timp de noapte luna își deschidea drum prin ziduri, luminând ca ziua unele părți ale bolților, și lăsând altele într'o fioroasă întunecime.

Tânărul hatman, a cărui poveste o povestim, avea sângele războinic a străbunului
PORTRETUL HATMANULUI său, nu însă și năravul de a înghiți moși răzeșești. Din contra, era darnic și chel-tuitor.—El avea ochii îndrăzneți, părul negru și tufos, și mustețile așa de lungi, încât îi împungeau urechile. La vânat el purta pe spate un mintean alb de abă, în picioare ciubote de iuft lungi până la genunchi, și la brâu un cuțit și un corn de vânat din care știa să scoată felurite sunete și mai dulci și mai aspre.

La masă el prânzea totdeauna împreună cu doisprezece ciraci ai săi, boeri mai mici de casa Baltagilor, toți buni de pahar și vânători de meserie. Ei asemenea purtau mintene albe, însă de o abă mai proastă și ciobote de iuft cu talpa mai groasă.

Când hatmanul Baltag suna din corn în zori de ziuă pe vârful dealului, cei doisprezece ciraci eșiau grabnic în calea sa, cu durdele în spate și cu ploștele la brâu, și din grăsimea celui întâi urs ucis în bârlog, hatmanul își ungea mustățile.

În toate serile ei beau vin vechiu de Odobești până ce cădeau sub masă, iar hatmanul care dintre toți era cel mai aprig sugător al garafelor pline, rămânea totdeauna cel din

urmă în picioare privind cu dispreț la ciracii săi căzuți.

„Dar plăcerile dela masă și de sub masă cer și ele oarecare schimbări. Astfel în toate serile aceeași masă inconjurată de aceleași obraze, care spun aceleași povești, devine până în sfârșit uricioasă, și hatmanul Baltag ne mai găsind gust în as-menea petreceri, căsca de-și spinteca fălcile, și de multe ori își exprima urâtul cu pumni îngrămădiți pe spinarea ciracilor săi. Intr'o seară, după o zi de vânatoare în care Baltag făcuse mari izbânzi înjunghiind cu cuțitul dela brâu un urs mare care trebuie să fi fost tata urșilor, el se puse mânios în capul mesei ațintind mereu ochii pe podul afumat al salei. El înghiți în tăcere multe pahare însă cu cât înghiția mai mult, cu atata devenea mai morocănos. Acei dintre ciracii săi care aveau locurile de cinste din dreapta și din stânga sa, sileau, pe cât puteau să nu rămâe în urmă cu înghițăturile, imitând în acelaș timp și aerul său posomorât.

— Voesc, strigă deodată hatmanul lovind cu pumnul în masă și cu cealaltă mână rasucindu-și mustața, voesc să beau în sănătatea hătmănesei Baltag!

Cei doisprezece ciraci cu ciobote de iuft se îngălbeniră groaznic la față, nu însă și la nasuri, a căror vâpsea era neschimbată.

— În sănătatea hătmănesei Baltag, strigară în cor cei cu ciobote de iuft, și ale lor doisprezece gătlejuri înghițiră douăsprezece pahare pline cu un vin busuioc dela Baltag bătrânul, un vin așa de bun, că ei nu mai sfârșiau de a-și linge ale lor douăzeci și patru de buze.

— Fiica cea mai frumoasă a vornicului Smereanu, adause Baltag voind să-și explice toastul. Înainte de a asfinți soarele de mâne am să o cer în căsătorie dela părintele ei și dacă el se va împotrivi, baltagul meu strămoșesc îi va juca pe spete.

NUNTA

Un freamăt surd se răspândi în sală, și fiecare dintre ciracii lui Baltag cunoscându-l om hotărât, gata a-și preface vorbele în fapte, se scărpină cu îngrijire pe spete.

Era pe atunci lucru frumos și vrednic de laudă ascultarea fetelor. În zilele noastre acestea nu se mai vede.

„Dacă fiica vornicului Smereanu ar fi zis spre pildă că inima ei este juruită altuia, și ar fi căzut în genunchi udând cu lacrimi amare picioarele părintelui ei, sau ar fi căzut leșinată după obicei, de sigur pe spetele bătrânului vornic Smereanu ar fi jucat baltagul hatmanului. Inșă buna copila stătu smerită când se înfățișă pețitorul cu cererea din partea hatmanului Baltag; apoi se retrase tăcută în toată în odae, spre a vedea pe fereastră viind logodnicul ei, și nu bine se încredință că tânărul cel nalt cu mustățile mari este viitorul mire, că de îndată alergă la părintele ei spre ai zice că este gata să se jertfească pentru liniștea lui. Bătrânul vornic o strânse cu doioșie la piept, și era cât pe ce să verse o lacrimă de bucurie.

„In acea zi, mare serbare se făcu la moșia vornicului Smereanu. Mai mulți juncani și cărlani fură tăiați și împărțiți la oameni mai multe poloboace cu vin fură supte până la cea din urmă picătură.

„Lăutarii scoteau din gături și arcușe cântece de cele lungi, bătrânești, și cu fesurile lor se cinstiră vin, și cobzele lor se umplură cu bani, iar horele în care gingașele fete dela țară își legănav sânurile nu mai conteneau din răsarit și până în apus de seară.

„Insfârșit înșurăteii, săturându-se de benchetuit, își luară ziua bună dela tata și mama Smereanu, și plecară acasă înconjurați de cei doisprezece ciraci cu ciubote de iuft.

„Timp de șase lungi săptămâni urșii și porcii sălbateci fură lăsați în pace; puștile ruginiră și cornul lui Baltag nu mai scotea decât sunete răgușite.

VANĂTOAREA Dar dorul vânatului apucă din nou de inimă pe tânărul înșurătel, și într'o bună dimineață el porunci ciracilor să se pregătească pentru a merge în pădure.

- Iubitel... zise hătmăneasa.
- Scumpăl.. zise hatmanul.
- Ce gălăgie este acolo?..
- Unde draga mea?... răspunse hatmanul tresărind.

Atunci cu alba-i mână, ea arată dela fereastra unde se găseau amândoi, pe cei doisprezece ciraci care prânzeau și cins-teau spre a-și întări picioarele pentru vânătoarea ce se pregătea

— Tovarășii mei se pregătesc de vânat doamnă, zis hatmanul.

— Alungă-i, dragă.

— Să-i alung!... strigă hatmanul necrezând uzului său.

— Dacă mă iubești, suflete.

— Dar pentru Dumnezeu!...

În acelaș moment hătmăneasa scoase un țipăt și căzu leșinată la picioarele soțului ei.

„Ce credeți că a făcut vestitul, infricoșatul hatman Baltag? a chemat îndată slujnica spre a stropi cu apă pe soția sa; a trimis după un doctor; apoi repede s'a coborât în curte și a alungat pe toți ciracii săi, dând la care cum apuca, drept ziuă bună, câte un picior în spinare, întovărășită de câte o sdravănă sudalmă.

NECREDINȚA

Știut este că multe femei au meșteșugul de a pune pe bărbații lor sub papuc. Din numărul acelora era și hătmăneasa. Astfel prin un mijloc sau altul, ea puse o mare stăpânire pe hatmanul Baltag. Puțin câte puțin, zi cu zi, an cu an, ea tot mai mult îl supunea voințelor sale, și bietul hatman, la vârsta de 48 ani, ajunsese fără să știe cum, a fi un lucru de prisos în casă. N'ar fi fost nimica dacă nenorocirile lui Baltag s'ar fi mărginit aici, însă un an după căsătoria sa, un mic hătmănel intră cu pompă în lume, și în bucuria lui se deșertară multe garăfi și se cheltuiră multe parale. În anul al doilea veni rândul unei mici hătmănițe; și așa în fiecare an, rând pe rând, se înfățișa câte un hătmănel, câte o hătmăniță, ba încă uneori și câte doi împreună până când numărul odraslelor lui Baltag se înmulți la doi sprezece.

— „În fiecare zi de naștere mama soacra găsea de bănuț și de cărtit cum că se sdruncină sănătatea scumpei sale fiice; și dacă nu se făceau toate după cheful ei, ori că ciorba nu era destul de caldă, ori că muștile bâzâiau prin odae, gura ei umbla ca o moara stricată, și nimene nu mai avea odihnă în casa lui Baltag. Sărmanul Baltag suferi cât putu, dar dela o vreme pierdu cheful și pofta de mâncare, și căzu într'o adâncă melancolie.

NENOROCIREA

Spre culmea nenorocirilor sale nici trebile nu-i mergeau tocmai bine. El făcuse datorii, și lăzile sale pe care familia Smeu-eanu le crezuse nesecate, ajunseră la fund.

— Ce-mi mai rămâne de făcut? se 'ntrebă hatmanul pe sine. Dacă m'ași ucidel...

— Aceasta era o idee ca toate ideile. Iată-l deci că ia un cuțit de vânat dintr'un dulap; îl ascute de ciubotă, și-l îndreptă spre gâtlej.

— Nu merge, zise hatmanul oprindu-se în drum. Se vede că nu tae bine. Apoi mai ascuțindu-i tăișul, ridică iarăș spre gătiță ucigătoarea uneltă, care părea a nu pune în destulă bună voință

În acelaș moment însă o mare larmă care se auzi între copii în odaia de alătura, îi opri mâna în loc.

— Dac'aș fi holteiu, zise Baltag, suspinând, n'aș avea nemulțumirea să fiu întrerupt în trebile mele.

— Heil băetel adă-mi o garafă de vin și un ciubuc, în odaia cea boltită de lângă paraclis.

O slugă îndeplini porunca cu grăbire, și după câteva minute Baltag intră în odaia cea boltită, se așază pe un jilț dinaintea focului ce împrăștia în casă o lumină galbenă, și se rezămă cu cotul de o masă, pe care era așezate ciubucul și garafa cu vin.

— Aprinde lumânarea, zise Baltag.

— Mai aveți ceva să porunciți? întrebă sluga.

— Să mă lași singur.

Sluga credincioasa eși, și Baltag închise ușa cu zăvorul.

— Să-mi fumez întâi ciubucul, zise hatmanul ș'apoi.. sara bună.

„Punând cuțitul la îndemână, el se răsturnă pe jilț cu picioarele întinse spre foc, și după fiecare înghițitură de vin slobozea câte un gât de fum din ciubuc.

„El începu să gândească la fel de fel de lucruri, la supărările lui de tată, la fericitul timp al holteiei sale, la ciracii săi cu ciobote de iuft împrăștietți de mulți ani cine știe pe unde; cu toate că despre unul știa că a murit cu cinste pe șesul Frumoasei, că altul și-a strămutat locuința la groapa Ocnei, iar că vreo trei alții au răposat prin spitaluri.

NĂLUCA

Apoi urșii și porcii sălbatici începură să-i frământa mintea; când iată că, ducând cel din urmă pahar la gură, după care venea rândul cuțitului, văzu cu mirare că nu mai era singur în odaie. Da, nu, nu era singur!—În fața focului o figură hădă ședea sgribulită, cu brațele încrucișate și tremura de frig. Ochii săi în fundul capului sticleau ca niște putregaiuri în întuneric; fața-i sbârcită era peste măsură de lungă și încadrată în niște păr negru, care spânzura drept în jos pe scăfârliă sa vânătă, întocmai ca feștila lumânărilor. Acest chip era îmbrăcat într-o mantie neagră cu dungii albe pe margini, și cătărămile în care era prinsă mantia, înfățișau cele două oase încrucișate, semnul morții de pe racle. Picioarele sale slabe se arătau ascuțite pe sub mantie, și sunau în încheeturile lor.

Fără să aibe grija hatmanului, ea ținea ochii ațintiți asupra focului.

— Sluga! strigă hatmanul în glas mare spre a-i deștepta luarea aminte. •

— Sluga! răspunse strania nălucă, îndreptându-și ochii asupra hatmanului, fără însă să se miște de pe scaunul ei. Eii... Șii...

Eii... Șii... adause hatmanul înfruntând cu bărbăție privirea pironită a oaspetelui său.

— Pe unde ai intrat?...

— Pe ușa.

— Cine ești tu?

— Un om.

— Nu te cred.

— Atunci nu crede.

Figura se uită câțva timp la Baltag, care nu părea de loc înspăimântat de vocea ei răgușită, și apoi zise cu un ton mai domol:

— Ascultă, văd că nu te pot înșela.—În adevăr eu nu sunt om.

— Ce ești atunci?

— Sunt o nălucă.

— Ciudat lucrul... răspunse hatmanul cu un aer de dispreț.

— Sunt năluca disperării și a sinuciderii. •

DIALOGUL

Atunci ea se întoarse către hatman spre a încinge cu el o convorbire mai prietenească: dar lucru ne mai pomenit încă, de care însuși hatmanul se miră, el care nu prea avea obiceiul să se mire de orice: ea își dădu în lături poalele mantale, și scoase cogemite par ce-l avea înfipt prin stomah de-a curmezișul trupului, și-l puse pe masă întocmai ca pe un baston.

— Acum, zise năluca arătând din ochi cuțitul de vânat, ai de gând să faci ceva pentru mine?

— Încă nu, răspunse hatmanul trebuie mai întâi să-mi mântui ciubucul.

— Atunci dă mai iute.

— Se vede că te cam grăbești.

— Ba bine că nu, am atât de lucru în lume, încât timpul mi-e numărat pe degete.

— Vrei să ciocnim un pahar?

— Aceasta nu mi se întâmplă niciodată răspunse năluca oțerindu-se, vinul nu-i bun decât pentru a da oamenilor chef de trăit.

„Hatmanul aruncă din nou o ochire pătrunzătoare asupra oaspetelui său, părându-i-se cam deșanțat, și-l întrebă dacă nu cumva are obiceiul să ajute cu însuși mâna sa pe cei ce voesc să se sinucidă.

— Nu, răspunse năluca cam îngăimat, dar stau față totdeauna.

— Pentru a judeca despre ghibăcia loviturii?

— Cam așa, răspunse figura desmierdând vârful parului ce-și scosese din trup.—Hai, grăbește-te, căci mă așteaptă un tânăr fără treabă și supărat de prea multa sa avere.

— Un om care voește să se ucidă fiindcă are prea mulți bani.—Hal hal hal aceasta-i nostim!... Și hatmanul scoase un hohot de râs din toată inima, precum de mult nu i se întâmplase.

— Mă rog, contenește cu râsul, zise năluca cu un glas rugător.

— Pentru ce?

— Pentrucă râsul mă supără; suspină însă cât vrei aceasta îmi place.

„Hatmanul, ca un om bine crescut, suspină spre a-i face pe plac.

„Atunci năluca luă cuțitul și îl puse în mâni cu politeța cea mai ademénitoare.

„Fără șagă e nostimă idee, zise hatmanul cercetând tăișul cuțitului. Un om care se ucide pentru că are prea mulți bani.

— Aa!... răspunse năluca. E tot așa de nostim ca și cel ce se ucide fiindcă nu are de ajuns.

„Ce e drept, aceste cuvinte fură rostite cam fără băgare de seamă; năluca credea că hatmanul e prea hotărât la moarte pentru ca să aibă nevoie a-și mai drămălui vorbele cu el.

„La aceste cuvinte însă hatmanul deschise niște ochi mari, întocmai ca un om ce se trezește din somn.

— Dal.. Așa este... zise el.. Nici un rău fără leac.

— Afară de o ladă deșartă, strigă năluca.

— S'au mai văzut lăzi deșarte umplându-se la loc.

— Femea rea de gură!.. zise arătarea cu un glas lung, răgușit ce părea că vine de sub pământ.

— O! Dacă e numai pentru atâta, voi face-o ca să mă știe de frică.

— Doisprezece copii... țipă năluca ca la surd.

— Dintre toți, va eși poate vreunul cum se cade.

Năluca devenea din ce în ce mai desperată, văzând că hatmanul la toate întâmpinările ei o răpunea. Cu toate acestea ea cercă să o întoarcă pe glumă.

— Ai răs destul până acum, zise ea să mai vorbim și serios.—Haide părăsește lumea această deșartă.

— Nu știu zău, răspunse Baltag, jucându-se liniștit cu cuțitul. Nu știu zău.—Negreșit că lumea aceasta e deșartă, precum zici, dar cine mă asigură că lumea cealaltă e mai veselă; căci, judecând-o după figura d-tale, pare a nu fi tocmai atrăgătoare. Mă închizeșluești d-neata că voi câștiga cu schimbul? Iaca vezil.. a dause hatmanul sculându-se cu iuțea în picioare, la aceasta încă nu mă gândisem.

— Să nu mai lungim vorba, grăbește-te-te, țipă năluca crâșnind din dinți.

HOTĂRÂREA

— Hait.. Cară-te de aici!.. răspunse Baltag cu ton hotărât. M'am săturat să

privesc obrazul tău sarbăd. Voiu ști eu să prefac lucrurile

în casa mea; voi merge la vânat urși; voi vorbi femeii mele cum se cuvine, și dacă mama soacră nu-și va ține gura, voi da-o de spate afară. Apoi aducându-și aminte de prostia ce era să facă, se aruncă în adâncul jilțului și trânti un răs atât de vesel și răsunător încât toată odaia se cutremură.

„Năluca speriată făcu câțiva pași îndărăt, se uită încă odată la hatman cu ochii săi pironiți, apoi înșfăcând parul și-l petrecu prin stomah de-acurmezișul trupului, până ce vârful eși îndărătul spinării, și după ce aruncă un urlet înspăimântător, se făcu nevăzută.

„Hatmanul Baltag nu se mai întâlni cu dânsa niciodată; el vorbi cu hătmăneasa și cu muma ei un cuvânt sănătos, care fu de ajuns și trăi încă mulți ani, deși nu în logăție dar destul de fericit spre a nu-i mai veni în minte ideea sinuciderii“.

Analizând nuvela lui Gane, observăm că autorii libretului, au păstrat elementele principale care formează subiectul nuvelei, în cece privește povestirea, căci persoanele nici nu sunt măcar schițate în nuvelă, în afară de eroul principal Hatmanul Baltag, acărui portret psihologic le înlocuește.

Caragiale care a scris proza libretului, a căutat să deie viață Cucoanei Arghiriței, pe care autorul nuvelei numai o amintește în treacăt. Pe Zulnia Smereanu, soția lui Baltag, Caragiale o prezintă publicului ca pe o copilă naivă și zburdalnică. De asemenea Ciracii i-au parte la desfășurarea acțiunii, și prin glumele lor vânătoarești dau un colorit pitoresc scenelor din libret.

Caragiale introduce pe Comisul Stacan, acărui siluetă este de un comic desăvârșit.

Muzica a fost scrisă de marele compozitor Eduard Caudella, acărui stil urmează întocmai originalitatea libretului.

Premiera a avut loc în anul 1884, Martie 1, producând o rețetă de 1687 lei.

Iată ce scrie I. Negruzzi:

„Reprezentată spre sfârșitul stagiunii 1885, Hatmanul Baltag, avu un mare succes, fiind în gustul publicului și

muzica și textul și jocul artiștilor (Iulian, Mateescu, Dăneasca).

„Reprezentațiile au fost numeroase, cupletele se repetau pretutindeni, iar valsul „Un bărbat ce se respecta“, o fericită inspirație a compozitorului, se auzea în toate localurile publice și se flueră pe toate ulițele.

„Dar, cum e la noi, opera n'a fost pusă niciodată în repertoriul Teatrului Național; prea erau năcăjiți compozitorii din București de succesul d-lui Caudella din Iași“.

CONSIDERAȚII GENERALE

Spicuind gazetele timpului, găsim în „Binele Public“ o notiță care confirmă afirmările lui I. Negruzzi, că „Hatmanul Baltag“ „s'a jucat așeară pentru a patra oară cu același succes cași la celelalte reprezentații“.

„Sala gema de lume în toate serile și aplauzele curg ca ploaia.

„Textul piesei e preserat ici și colea cu spirit, ici și colea cu scene puțin cam monotone, cu toate astea, muzica le poliește pe toate și le face accesibile“.

Recapitulând prima activitate literară a lui Caragiale, observăm că interesul pentru teatru se manifestează mai întâi pentru dramaturgia franceză, prelucrând în versuri „Roma Invinsă“, tragedie de Alexandru Parodi, apoi după îndemnul lui Grigore Manolescu, traduce „Lucrezia Borgia“ dramă de Victor Hugo.

Amândouă traduceri sunt făcute într'o limbă curată românească, Caragiale cunoscând franceza la perfecție.

În uraj de prieteni, de actori, și mai ales de Ion Ghica, încearcă să scrie o piesă originală, „O noapte furtunoasă“.

Fiind un observator al societății noastre, încearcă să prindă într'o comedie de moravuri, câteva tipuri din mahalale bucureștene, însă în așa fel, încât oricât ne-am strădui să le găsim în viață, ne-ar fi imposibil, căci arta lui Caragiale le-a șlefuit așa de mult, c'un meșteșug de perfect artist, încât ni i Jupân Dumitra, he Titircă, Inimă-Rea, nici Chiriac, nici Veta, nu sunt decât tipuri create de el, păstrând în construcția lor elementele culese din lumea mahalalelor noastre,

nsă tipuri văzute de Caragiale, pe care un altul nici nu le-ar fi bănuir că există.

Odată fixându-și cadrul de originalitate al teatrului său, Caragiale se oprește la „Conul Leonida“, unde răușește să-și fixeze tehnica personajelor, căci atât Leonida cât și Coana Efimița, sunt tipuri cu mult mai răușite, decât cele din comedia „O noapte furtunoasă“. Această piesă formează puntea de trecere la capod'opera teatrului său, celebra „Scrisoare Pierdută“. Acum se pune întrebarea, firească de altfel, cum se face că în opera lui Caragiale există atâtea inegalități.

Opera lui nu are conture definitive. Într'o parte e prea șlefuită, într'altă parte sunt slăbiciuni care te miră, apoi deodată trecem la lucruri bune, infine dela o bucată la alta ne entuziasmează, dar totuși găsim greșeli cari ne surprind.

În explicarea faptului să luăm chiar mărturisirile maestrului:

„Dar, gândește-te, care meșteșug subțire nu e migălos — și prin urmare, greu? Îți trebuie multă răbdare, firește și multă încăpăținare cui-va până să poată birui rezistența materialului haotic, al Naturii fără margini care, ca divină și eternă ce este, n'are logică nici intențiune umană, să-l ordoneze în margini date într'un chip logic. Numai Dumnezeu și Compania luminatului știu câtă costă o pagină scrisă în sfârșit pe curat. Grea muncă, adevărat!. Dar nerăsplătită? — iată, n'ai dreptate cel puțin pentru cât mă privește pe mine. Eu mă simt cu prisos răsplătit.

«Îți mărturisesc că dacă eram copilul unei familii bogate și de nume strălucit, aș fi luat toate manifestațiile de dragoste ce mi s'au arătat zilele acestea ca o adulațiune nevrednică să deștepte în sufletul meu cea mai slabă mișcare de recunoștință. Dar mă știu ce copil sărac și umil am fost, necăpătând dela răposaii mei părinți — Dumnezeu să-i odihnească! — de cât sănătate. Așa dar, față cu atâtea și atâtea manifestări de dragoste, să mai zic că munca mea n'a fost răsplătită? Aș fi ingrat, fără inimă.

«Nul Nu pot fi îndestul de recunoscător binevoitorilor mei și între aceștia te număr pe d-ta, între întâiele rânduri, și viu printr'aceasta să-ți mulțumesc din inimă pentru grațioasa d-tale atențiune.

«Când obosit de citirea prozei mele, vrei, cu alt procedeu, mai expeditiv și mai puțin obositor, să evoci o viziune din patria română, să te învăț eu ce să faci, iată :

«Fă foarte cald în odaie; toarnă două trei pahare de votcă pe fața mesei: în căldură are să se evaporeze alcoolul, umplând odaia cu o emanațiune subtilă; cheamă apoi pe lăutarul d-tale și pune-l să-ți cânte, de unul singur, în surdină, bâr cu brio, ritmo risolutto e ben marcato :

„Cine te-a făcut pe tine
Tudorișo lele.... etc.“

«Dumneata, lungit pe canapea, aruncăți ochii pe discursul vreunui tribun dacoroman.. și... încet-încet, ai să simți o moleșală delicioasă în tot trupul; are să te apuce o moțăială irezistibilă, și ai să moțai, până când pleoapele o să ți-se închidă frumos și atunci, dinăuntru, ai să vezi că te afli la Moși, în miezul verii, sub un umbrar la o masă rustică, înconjurat de cea mai veselă lume.

«Ai să auzi cimpoaiele Vlăscenilor și trimbițele și tobele panoramelor și țărloaiele și hărăitorile copiilor și guițături de purcei; ai să vezi baloanele tricolore; unele captive, legănându-se la adierea vântului; altele, scăpate din mâna agamiilor, ridicându-se libere departe spre înaltul văzduhului; ai să simți mirosul de țuică risipită, de gogoși prăjite în ulei, de cărnați și de fleici arse la grătar; ai să simți gustul lipicios de turtă dulce... și ai să începi a te apăra de muște... muște, multe muște, ce de muștel

«Ia încearcă, rogu-te odată procedeu ce-ți recomandă; dacă nu-ți reușește, scrie-mi: poate să-ți găsesc altul mai bun pentru altă evocare».

Dar Caragiale nu voia să-și descopere secretele meșteșugului său, căci întreat de un prieten, nu-l ocolește, însă îi răspunde în felul de mai sus.

Artist în toate, dorea cași opera lui să nu aibă o altă calitate decât aceia pe care i-o dase făuritorul.

Totuși, din cercetările istoriografice, vom putea aduna explicații pentru descoperirea personalității, încât cunoscând viața scriitorului vom putea lămuri opera sa.

.II

INTRODUCEREA

I. L. Caragiale s'a condus în toată cariera sa de „publicist român“ de un mare principiu și anume că: „Opera de artă dramatică“ nu-i un produs al spontanietății

artistului, ci este un meșteșug care se învață încetul cu încetul, mai ales în teatru unde, se cere multă migăleală și mult dar de observație. La o reprezentație ai în fața ta sute de judecători cari așteaptă să te achite sau să te condamne, pe când cu o carte bună sau rea, fiecare cititor te judecă în parte, nu ai greutatea răspunderii imediate. De aceea cea mai grea artă este teatrul, care cere mult meșteșug. Intreabă-te câți autori dramatici au rezistat „timpului“, așa că opera lor readusă pe scenă să corespundă întocmai cu impresiunile spectatorilor contemporani, cu toate că piesa a fost scrisă acum o șută sau două de ani.

În dorința vie și plină de sinceritate, Caragiale dorise să vadă organizându-se un teatru național demn de celelalte teatre din apus.

Pentru aceasta, fusese atacat de mai mulți „bărbați distinși din tânăra generațiune...“, dar după cum este obiceiul pământului, încetând maltratările, ar fi trebuit să urmeze și o slabă mângâiere pentru pedeapsa infamantă cu care pe nedrept fusese pilduit în fața lumii. Însă, Caragiale știa că „biciul n'are suflet, și prin urmare nici regrete...“

Condus numai de principiul de a vedea organizându-se un teatru românesc, a scris următoarele observații cari sunt o prefață demnă de operele sale dramatice:

„Pentru ce ne-am face iluziuni?... Desigur, Teatrul Național

nu inspiră multă prietenie publicului, nu are destui amatori credincioși. Teatrul, o instituție atât de populară în toată lumea civilizată, nu are astăzi la noi alt reazim serios decât galantomia ministerului școalelor. Și, lucru foarte ciudat, teatrul, care a renunțat la sprijinul său natural, adică la dragostea publicului, plătește foarte scump galantomia oficială; teatrul s'a închis într'un cerc vițios, de unde cu greu va putea eși; cu cât îl părăsește publicul, cu atât aleargă la ajutorul ministerului; cu cât îl ajută ministerul, cu atât îl părăsește publicul.

„Avem în capitala țării un singur teatru național, înzestrat cu privilegii extraordinare de favorabile, ajutat cu aproape o jumătate milion, apărat cu desăvârșire de concurență similară, adică de concurența unui alt teatru românesc de acelaș gen, și, din zi în zi, cu cât îi cresc privilegiurile, cu cât îi sporesc ajutoarele, cu atât merge mai slab.

„A cui să fie vina? Fără nici o ezitare, acel care cunoaște afacerea va răspunde: vina e a teatrului și a ministerului. Ceeace se face la Teatrul Național *nu este teatru*.

„Se pot plânger artiștii și amicii teatrului că publicul nostru nu are sentimente patriotice și naționale; este, poate, o plângere întemeiată; poate că'n adevăr publicului nostru îi lipsește entuziasmul orbesc față cu magicele epitete de „român” și „național”. Dar nu se pot plânger că publicul nu iubește Teatrul Național, fiindcă așa lucru nu există decât cel mult pe jumătate: *Național*, poate; dar *Teatru*, nu e.

„Firește, n'avem nici loc, nici intențiune să așternem aci o critică amănunțită despre jocul artiștilor noștri, despre talentul unora, ori, mai ales, despre lipsa de talent a altora. Mai la urmă, nici în lipsa de talent a multora dintre dânșii nu prea stă cauza slăbiciunii teatrului nostru, precum nici talentul cutăruia sau cutăruia ar putea imputernicii acest teatru. Cauza decăderii lui stă în altă parte, anume în *absurda organizație administrativă* și în demna tovarășe a acesteia — în și mai *absurda conducere artistică*. Câteva observațiuni, mai ales asupra acesteia din urmă, vor face și pe cititorul mai puțin deprins cu ale teatrului să înțeleagă că avem dreptate.

„Dintru 'nceput trebuie să spunem că'n Teatrul Național nimeni, dar absolut nimeni, nu are autoritate deplină, nici ca putere administrativă, nici ca direcțiune artistică; și, dacă nimeni n'are autoritate, firește că nimeni n'are nici răspundere.

„Personalul artistic este peste măsură de numeros; cea mai mare parte a personalului se compune din creaturi prea lipsite de dispozițiuni artistice.

„Piese în genere nu sunt studiate; a ști textul rolului, mai mult sau mai puțin fără ajutorul suflerului, este maximum datoriei unui actor, și se 'nțelege că la aceasta, ca la orice maxim, nu poate ajunge fiecare.

„De aci rezultă o mare lipsă de siguranță atât în jocul fiecăruia cât și în complexul mișcării... Momente de ezitare; stângăcie; greșeli de pas; încurcătură de dialog; replici obținute în ruptul tirbușonului; în genere, figuri țepene parc'ar fi împrumutate dela un panoptic; mâneci cari par'că n'ar avea mâini vii înăuntru — și nimica, nimica par'că n'ar bate sub jiletcă, afară de ceasornic... O îngăimeală, o producție îngănată fără nicio voiciune — înfârșit, lucru de belic.

„Publicul nu 'nțelege de ce nu-i place... În loc de căldură comunicativă și 'nviorătoare, simte că-i vine de pe scenă o suflare rece și deprimantă; suferă un act, două, trei, cinci.. și ese omul din teatru fără să știe ce să zică: i-a plăcut.. nu i-a plăcut?... Căci, mai la urmă, vede că i s'a înfățișat ceva merit să-i facă plăcere, și tocmai cu gândul acesta venise el la teatru... Atunci se acată omul de minimul de pricepere ce-i e permis: de piesă, ca piesă; cel puțin, în piesă a văzut o intenție intelectuală — unei fabule, cât de prost debitate, tot li rămâne un înțeles.

„De aci rezultă că, dacă a văzut cineva o piesă, trebuie să fie din cale afară amuzantă ca fabulă, spre a-l atrage măcar încă odată; și tot de aci rezulta că, oricât de bune ar fi piesele, spectacolele trebuiesc schimbate necontenit, trebuind învățate mereu și iute piese multe și nouă; și de aci apoi, rezultă că piesele nu se pot învăța și iute și bine, și că, urmând această sistemă, la teatrul național se joacă totdeauna slab, din ce în ce mai rasolit.

„E un principiu elementar în teatru așa numitul „diapason“ Tonul actorului trebuie ridicat în proporție cu mărimea și rezonanța sălii, și toți actorii trebuie să vorbească în același ton. Ia ascultați o piesă la Teatrul Național... Acela chiar care începe ia un ton-așa de jos încât cu greu se poate face auzit până în fundul sălii; al doilea care-i răspunde lasă și mai jos tonul; al treilea, și mai jos; și, din scenă în scenă, din act în act, tot mai jos — așa că ajung la un fel de gargariseală de ventriloc, din care i-e imposibil publicului să mai prindă decât, pe ici pe colo, câteva frânturi de vorbă cu înțeles.

„Cum le e tonul, așa și temperamentul. Incep moale, merg și mai moale și, din moale în mai moale, ese la sfârșit o fleșcăială completă. De aceea, la toate reprezentațiile, actele dela început tot mai fac puțin efect — pe deoparte, actorii tot par'că ar avea oarecare temperament; iar pe de alta, nici publicul nu e încă prea obosit... Dar un teatru, ca să placă, trebuie să fie viu, cald, fierbinte; să dogorească viața până în fundul galeriei! Actorul, actorii, când es pe scenă trebuie să fie niște posedați, să aibă un demon în ei; prin ochi, prin sprâncene, prin vârful degetelor, prin toți porii, să scoată pe demonul acela și să-l arunce asupra sălii. O clipă să nu-i dea pas publicului a-și veni în fire și a-și da seama de ce vor cu el: să-l ia repede, să-l zguduie, să-l amețească, să-l farmece, să-l vrăjească — mai știu eu cum să zic? — Când or eși din teatru, nici doi ochi să nu fie uscați și siguri... toți să fie împăienjeniți de emoțiune—umezi de plâns ori de râs.

Așa teatru, da. La așa teatru, dă năvală publicul ca la o binefacere; căci, în adevăr, nu sunt multe distracțiuni pe lume mai amabile decât un bun teatru... Dar cu scâlămbșituri distilate, cu mîniere macaronice, cu îngăimeli mălăiețe, fără umbră de căldură și de convingere, și toate făcute în silă, de dragul paragrăfului bugetar — firește că ai să umpli greu teatrul, chiar împărțind bilete gratis cu pachetul; iar de plăcut, greu să placi cuiva.

Dar n'ar fi chip de 'ndreptare?... Desigur că da. Când Teatrul Național ar avea o concurență similară serioasă — adică

un alt teatru, care pe lângă „românesc“, să fie și „teatru“ — ar putea avea sorți de îndreptare... Cum?... O anecdotă va răspunde mai bine decât oricine. Regretatul nostru amic Hübsch, om plin de spirit, cum l-am cunoscut toți, ne-a povestit-o.

Ca inspector al muzicilor militare, a mers odată într'un oraș de provincie, să facă o cercetare. Ajungând noaptea târziu, simte că e foame și roagă pe un vătășel de uliță să-i arate unde ar găsi ceva mâncare. Era o singură locandă deschisă la ceasul acela. Flămândul intră și întrebă pe birtaş ce poate să-i dea :

— Stufat, răspunse negustorul.

— Altceva n'aveți?

— Nu.

— Stufat nu mănânc.

Și pleacă... Dar i-e foame... Se 'ntoarce.

— Frate n'ai altceva decât stufat?

— Nu.

— Apoi, nu ți-am spus că nu mănânc stufat?

Birtaşul privindu-l lung răspunde:

— Dar dac'ăi mânca?

— Nu m'ănânc! zice supărat mușteriu și ese'n stradă.

Birtaşul ese și el și începe să-și inchiză obloanele prăvăliei. Hübsch vede lucrul și iar s'apropie:

— Mă rog, dar stufatul... e bun?

— Prima! răspunde birtaşul.

— Ei! adu, să 'ncerc.

A mâncat omul, și când să plătească:

— Ai văzut? zice negustorul... ți-am spus eu că o să mănânci?

A doua zi, la dejun, când erau și alte birturi deschise se înțelege că Hübsch n'a mai mers la stufat.

Așa e și cu Teatrul Național.. Când o mai fi și altul deschis, din două una: ori are să și îngrijească mai bine de bucătărie, ori o să fie osândit a-și mânca singur stufatul.

Conform cu principiile de mai sus, Caragiale a căutat să-și scrie piesele, dar neavând încurajarea trebuitoare din partea oficialității, a fost nevoit să-și îndrepte activitatea în alte

direcții, părăsind atâtea planuri mărețe pentru acărora realizare se cerea că viața de toate zilele să-i fie asigurată.

Amișit în toate, maestrul în cele din urmă este nevoit să se exileze din țara sa, întocmai cum făcuse Ibsen!

Căutându-și un refugiu, dar în a doua sa patrie, în Berlinul primitiv și civilizată.

Comedia această a fost scrisă ocazional de Caragiale.

O SOACRĂ

Mai multe doamne din înalta societate bucureșteană, organizase o serbare de binefacere, cu scop de a aduna fonduri pentru săraci.

Comitetul întrunit în saloanele lui Maiorescu, hotărâse să roage pe Caragiale pentru a scrie o piesă, trimetându-i următoarea adresă — scrisoare :

„Prea Onorate D-le Caragiale, Caritatea publică intră în moravurile noastre... Dorind să dăm serbarei ce organizăm un caracter de actualitate, vă rugăm respectos în numele comitetului de doamne, reunite în saloanele D-lui Maiorescu să contribuiți și Dv. cu o piesă, pe care s'o joace diletanții băeții și fetele noastre.

Cunoscând mărinimia și talentul Dv. de artist, nu ne îndoim că prin rugămintea noastră poate cu ironie, însă în niciun caz cu răutate, vă veți gândi că suferința omenească trebuie ajutată, și puterile noastre fiind prea neînsemnate să putem duce la bun sfârșit singure această luptă de contrarietate publică, vă rugăm să scrieți piesa ocazională pe care noi cu toții o vom aplauda la spectacol, considerând gestul Dv. și ca o danie pentru săracii Bucureștiului.

Primiți, D-le Caragiale, omagiile noastre de înaltă stimă,
Zoe Sturdza.

Caragiale nu a avut ce face, căci pe lângă rugămintea doamnelor din comitet, a venit și insistențele domnilor, care nu-l slăbiră până ce piesa nu fusese isprăvită.

Diletanții cari trebuiau s'o joace nu le plăcură subiectul, încât comitetul fu nevoit să ceară sprijinul actorilor dela Teatrul Național. „O Soacră“ s'a reprezentat la 17 februarie 1833, ca rădicare a tute cortină pe lângă comedia „Moștenitorii“ și apoi cu „Fiul Coraliei“.

Prima rețetă a fost de lei 947, iar a doua de lei 247.

Succesul a fost neînsemnat atât pentru Teatrul Național, cât și pentru autor, care în cele din urmă e silit s'o retragă de pe afiș.

Ziarele timpului o trece sub tăcere, numai Frederic Damé, o relevă într'o notiță din „Românul”, în felul următor :

„Aseară am asistat la un spectacol alcătuit din două piese. Ceeace trebuie scos în evidență este farsa fantezistă a d-lui Caragiale, cunoscutul autor și traducător. Teatrul Național care vrea să încurajeze literatura dramatică românească, a făcut o bună alegere în mica piesetă a d-lui Caragiale.

„O Soacră” are calități prin reușita unor personaje, cum e de pildă Fifina, originală soacră care susține interesul spectacolului. Victor, cbelnerul zăpăcit, din cauza unei iubiri provocată din citirea unor fascicole din romanele senzaționale și care produce ilaritatea prin pretențiile sale de a fi iubit de Julia nevasta lui Peruzeanu. Intreg spectacolul a fost apreciat de puținul public care frecventează spectacolele dela Teatrul Național”.

Caragiale nu a avut niciodată pretenție asupra acestei piese, considerând-o ocazională, căci pe afiș nu a iscălit-o, totuși în prima ediție a teatrului său dela Iași, Caragiale a publicat-o alături de celelalte piese.

Considerată ca o capod'operă al teatrului românesc, premiera avu loc la 13 Noembrie în 1884. Piesa fusese bine studiată, direcțiunea de scenă având grija să încredințeze

SCRISOAREA PIERDUTĂ

rolurilor celor mai distinși artiști ca : Ion Petrescu în Trabanache, Catopol în Farfuride, Niculescu în Cașavencu, Mateescu în Cetățeanul Turmentat, Iulian în Pristanda și Aristizza Romanescu în Zoe Trabanache.

Succesul a fost strălucit, producând o rețetă de 2239 lei. Într'o scrisoare adresată lui Petru Missir, Caragiale scriea : „Dragă, oameni ai extremelor, în „faza noastră trecătoare” noi or nu ne scriem de loc unui altuia, ori ne prea trecem din scris — și mai cu seamă eu. Am primit scrisoarea ta și mă grăbesc a-ți răspunde, rugându te chiar dela început a nu neglija cumva să-mi răspunzi. „Scrisoarea Pierdută” se

joacă pentru întâia oară Marți 13 Noembrie. Acuma, răspunde puteți veni pentru întâia sau voiți să rămâneți pentru a doua. Mie, se 'nțelege, mi-ar plăcea să fiți la întâia. Ia vezi tu ce e de făcut, și spune-mi să știu și eu ce fac. In ziua plecării voastre de acolo dați-mi o depeșe: viu să vă iau de la gară. Pe aici multe se vorbesc despre piesa mea: unii și promit succes enorm, serii lungi de reprezentații; alții nu'i acordă mai multe ca trei, patru. Unii speră că o să cază cu desăvârșire, pe câtă vreme alții speră că cu piesa asta mă fac. nu cumva, om. Ia ghici tu ce părere dintre aste toate împărtășesc eu? Nu-i așa că am o leacă de dreptate să împărtășesc desperarea acestora din urmă. In sfârșit! ce-o da târgul și norocul! Mai este o săptămână și-mi văz visul cu ochii. Până atunci sânt extra-nervos. Sfera intelectuală în care m'a pus piesa aceasta, mai ales de când cu banchetul „Junimei“ și după aceea cu repetițiile și cari merg din ce în ce mai bine, mă face incapabil să mai urmez viața dela fabrica de tutun; așa încât, ori îmi dă Directorul general un alt loc în Administrația Centrală, — lucru la care se opun mai multe lichele — ori sânt silit să demisionez, și sa ma pun cu burta pe lucru pentru ca înainte de 15 Ianuarie sa termin o altă piesă începută. Cu ceea ce voi lua dela „Scrisoarea Pierdută“, și cu premiul de la 15 Ianuarie (1200 lei) pe care dacă mă prezint la concurs, am toate șansele a-l câștiga, mi-aș putea încropi viața până la o eventuală politicească înjghebare. Ce zici de asta.

Mai cu seamă ce zici: 13 Noembrie, Marți? Veniți? Să v'aștept? Răspunde. Complimente la toți, (ai catalogul nu ți-l mai înșir) mai cu seamă lui Morfun și Panu (hors catalog), I. L. Caragiale“.

Din această scrisoare se vede interesul ce-l purta Caragiale pieselor sale, asistând la repetiții, alegând de interpreți pe actorii cei mai buni, supraveghind buna rânduială scenică.

„Scrisoarea Pierdută“ a fost primită de public cu o mare bucurie, încât a doua zi după premieră, în ziarul „Națiunea“ cronicarul teatral Bacon scria următoarele rânduri :

„Impresiunea ce această piesă produce asupra publicului, este aproape aceiași ca cea produsă de „Noaptea Furtunoasă“.

Pe lângă că fondul de observații nu este mult schimbat dar încă o parte din scheletul lucrării este identic.

Cași în „Noaptea Furtunoasă”, o femeie își înșală bărbatul cu acela care-i este cel mai bun prieten, precum Chiriac Inimă

O COMPARAȚIE

rea, spune lui Chiriac ca să-i îngrijească de onoarea de familist, astfel în „O scrisoare Pierdută”, d. Zaharia Trahanache, bea în sănătatea prefectului pentru ca să facă fericirea prietenilor săi. Dacă vom trece peste această observațiune, constatăm un mare merit la d. Caragiale, acela de a fi cu desăvârșire original; și apoi d-sa dovedește că este aproape singurul nostru actor dramatic care știe să se inspire numai dela năravurile societății românești. După ce am recunoscut accest merit însă trebuie s'o spunem cu regret că d. Caragiale sacrifică prea mult lucrările sale gustului stricat al publicului nostru.

Din această pricină nu știu bine dacă ultima d-sale producțiune trebuie clasată în rândul comediilor sau în rândul farselor.

Ca scenar, ca mănuire a acțiunii, piesa d-lui Caragiale este fără cusur și poate rivaliza cu lucrările cele mai bune ale francezilor, atât este de înlănțuită acțiunea, și atât de bine isvorăsc situațiunile una din alta.

Așa bunăoară, pentru a nu da decât un exemplu, în actul al III-lea când Cațavencu, suit pe masă, este în momentul de a destăinui, intrarea polițaiului cu bățușii spre a-l împedica de a vorbi; este o dovadă puternică de perfectele cunoștințe ce autorul are de alcătuirile scenice. Pe ici, pe colo, s'au strecurat, desigur, câteva imperfecțiuni.

Așa în actul al II-lea, dacă nu mă înșel când d-na Trahanache vine în casa prefectului spre a-l căuta și nu-l găsește, dă drumul următoarelor stereotipe cuvinte :

„Dar unde să fie, unde să fie?” și prefectul apare îndată.

Mijlocul de a aduce astfel pe o persoană în scenă, este vechiu, și dă naștere unei acțiuni silite care contrastează foarte urit cu limpedea și curgătoarea acțiune a întregii lucrări. Și lucrul acesta se repetă de două ori.

Afară de aceste microscopice observațiuni putem spune

fără teamă de a greși că „O scrisoare pierdută“ este o lucrare superioară prin spiritul, observațiunea și tehnica sa.

Cineva îmi spunea la eșirea din teatru, că d-lui Caragiale i-a trebuit multă îndrăzneală pentru ca să pună pe scenă actul al III-lea; se poate, nu tăgăduesc. Părerea mea însă este că i-a trebuit și mai multă îndrăzneală față cu publicul inteligent, prejudicios, de a pune pe scenă actul final.

În definitiv, constat, că această operă a d-lui Caragiale, îi mărește încă reputațiunea câștigată de un dibaciu autor dramatic și de un spiritual scriitor, fără a fi cu totul în desacord cu aceia cari susțin că după „Noaptea Furtunoasă“, ar fi fost bine ca d-sa să varieze genul.

Au fost în general bine, d-nii Iulian și Măteescu, comici iubiți ai publicului, au fost la înălțimea reputațiunii lor. D-nii Nicolescu, Petrescu, Catopol și Panu, au dovedit de asemenea multă pricepere și au avut un deplin succes.

Ni s'a părut tipul din Farfuride cam exagerat. D. Nicolescu și-a interpretat rolul astfel, însă făgăduiește a deveni un bun comic.

D-na Aristizza Manolescu nu putea rămânea înapoi. Cu toate acestea de multe ori, precum în scena cu Tipătescu din actul al 2-lea, declarau într'un chip foarte nepotrivit cu rolul ce are. Deasemenea când se vede stăpână înfărșit pe scrisoarea amantului ei, o bucurie nesfârșită o cuprinde și după un scurt dialog cu cetățeanul turmentat, lacrimile o podidesc“.

„Scrisoarea Pierdută“ a rămas opera cea mai desăvârșită și-n gustul marelui public, însă după părerea noastră nu cea mai bună.

Jucată în 1885, pe scena „Teatrului Național“ din București, în seara de 8 Aprilie. D'ALE CARNIVALULUI Nesuccesul acestei piese a fost mult discutat de critica contemporană. Mulți i-au contestat orice valoare literară. Totuși comitetul teatral a premiat-o cu 2000 lei. Racoviță-Sfinx dela „România Liberă“, fie din răutate, dar cred mai mult din dorința vie de a se

vorbi de cronicile sale dramatice, organizase o cabală contra lui Caragiale.

La premieră fluerături, a doua zi atmosferă nefavorabilă prin ziarele cotidiene. Încât direcțiunea teatrului a fost nevoită s'o scoată de pe afiș la a treia reprezentație.

Se face oarecare chef la spectacolul ei, de către publicul din înalțimea galeriei, însă, ea ar avea o reușită mai mare și mai sigură la marginele orașului, nu pe scena „Teatrului Național“, unde se pretinde a se face o școală.

„Ne mirăm cum a putut comitetul teatrului să primească o asemenea piesă“.

Avându-se în vedere succesul anterior a lui Caragiale cu „Scrisoarea Pierdută“, publicul intelectual la premieră a ținut să facă onorurile serei, așa se explică rețeta de 2538 lei la premieră.

Caragiale însă nu se descurajează, și după cinci ani prezintă o nouă piesă cu subiectul luat din viața țărănească.

NĂPASTA Drama lui Caragiale s'a reprezentat în seara de 8 Februarie 1890 pe scena „Teatrului Național“. Iată ce ne povestește Aristizza Romanescu :

„Vine rândul unei drame a lui Caragiale, „Năpasta“.

În această piesă, m'am întâlnit cu cel mai mare nesucces din cariera mea, nesucces de care sunt vinovată, pentru că-l prevedeam și nu m'am dus spre el decât pentru că autorul, de câte ori i-l prevesteam, îmi răspundea : „n'am cui să-l dau“,—cuvinte blestemate, cu cari mi s'a dat de multe ori în cap. Ca culme, critica, în frunte cu d-nii : Maiorescu și Carp,—contra cărora îmi luase apărarea Odobescu,—susținea că piesa a căzut din pricina mea. Nu e vorba, m'am consolată cu timpul, când am văzut că piesa are aceeași soartă, oricine ar juca pe Anca.

În contrast cu mine, Grigore Manolescu, din Dragomir, și Nottara, din Ion Nebunul, a făcut două mari creații. Ba pe acesta din urmă, atât l-a influențat interpretarea acestui rol, în cât, multă vreme după, unele din rolurile sale, erau, presărate, involuntar, cu accente din „Ion Nebunul“.

Și această piesă a căzut. Rețeta premierei a fost de 585

lei. Cu timpul însă, reluată din nou, „Năpasta” a câștigat simpatia publicului, având în Ion Brezeanu un mare creator, fixându-se în repertoriul artei dramatice originale.

La această celebritate a contribuit și faimosul proces de plagiat Caion-Caragiale, unde opinia publică a fost angajată în discuții de critică literară.

Dar pentru a cunoaște o admirabilă analiză literară, să cităm un pasaj din pledoaria lui Delavrancea, care s'a străduit să arate juraților că nu există asemănare între „La puissance des ténèbres” a lui Tolstoi și între „Năpasta” lui Caragiale:

**ANALIZA
LUI
DELAVRANCEA**

Să analizăm mai aproape tipurile, caracterile, din aceste două drame, femeile. În drama lui Tolstoi sunt trei femei care contribuie la încordarea dramatică: Anissia,

Matrena și Akulina. Marina, orfană, n'are nici o importanță. Ar putea lipsi din dramă, Anissia nu poate suferi pe bărbatul său un bătrân bolnav, supărăcios, avar și osândit să piară.

Anissia trăește într'ascuns cu Nikita, o slugă a lor. E fericită trăind astfel, dar Matrena, muma lui Nikita, urmărind pricopsirea fiului și buna ei stare, o înduplecă cu greu să dea bărbatului bolnav două feluri de prafuri. Anissia ar aștepta bucuros ceasul firesc, moartea naturală, ca să se mărite cu Nikita și să șteargă păcatele potrivit legei. Când Matrena îi arată prafurile, ea tresare „Ho! Ho! și dacă e vr'o primejdie!” Matrena stăruie: tot o să moară! Matrena o prididește. Anissia cedează, jeluindu-se: Oh! bietul meu cap! Și după ce-și otrăvește bărbatul, auzindu-l cum geme îi zice Matrenii: „Mai bine ar fi fost să moară de moarte bună! De ce mi-ai dat acele prafuri”. Ce femeie este aceasta? Ii e frică de lege, spaimă de păcat, și totuși, mecanic, își otrăvește bărbatul autosugestionată de Matrena. Ignatici moare. Anissia îi fură banii și îi dă lui Nikita. E aci vr'o voință? E aci vr'o conștiință? Anissia e o ființă rea sau bună? Nu. Criminală fără să vrea, ba încă voind să nu fie. Iacă primul monstru al inconștienței, al întunecimii, în care orbăcesc toți ceilalți, nefericiți eroi ai dramei tolstoienice. *Matrena*, muma lui Nikita, e culmea credinței și a nesim-

țirei. Crede în Dumnezeu, în cruce, în Isus, dar credința e e un abis în care crimele cad fără s'o emoționeze.

Un animal, rămas animal cu idei religioase. O absurditate feroce, o nelegiuită teistă, o fiară, care nu clipește în fața celei mai sfâșietoare dureri. Pe viitoarea sa noră, pe Anissia, o convinge să-și ucidă bărbatul și să-i fure banii; pe fiul său Nikita îl face să părăsească pe Marina, o orfană pe care o batjocorise însfârșit, ca să nu se afle că fiul său, acum bărbatul Anissiei, — a trăit cu Akulina, fiica vitregă a Anissiei, îl îndeamnă să-și ucidă copilul, îndată ce Akulina va naște. Akulina e într'un hambar. Se aud gemetele facerei. A născut. Matrena sperie pe Nikita că Starostea va afla de acest concubinaj, și-l torturează, făcându-l să nu vază altă scăpare de cât pruncuciderea. Muma îndeamnă, pe fiul său să-și ucidă copilul ! Nikita, amețit de alcool, de incest, de trudă și stupide și involuntare, de frică și de crima pe care n'o comisese contra lui Ignatici, dar de care profitase, așa scos din fire, și tot rezista să-i spue mășii Matrenii : „Dar nu e glumă, e un suflet viu !” Și Matrena, cu o liniște care trece peste concepțiunea dramatică a antichității, a evului mediu și a timpurilor moderne, îi răspunde : „Ei ! suflet viu ! Ce e ? Un suflet care abia se ține de trup !”

O COMPARAȚIE In momentul crimei nu uită să facă cruce
INTRE copilașului și simte o bucurie oribilă că
PERSONAGE de aci înainte va trăi bine și liniștită în casa asasinului său fiu.

După ce Nikita ucide și ese spăimântat și prigonit de crimă, Matrena se coboară în pimniță și netezește pământul peste cadavrul copilașului turtit. În actul final e fericită și bea. Până astăzi nimeni nu și-a închipuit o astfel de mânie, un astfel de monstru. Cele mai puternice tragedii ale lui Shakespeare sunt idilice pe lângă fiarele care bijbăe în întunecimea din „La puissance des ténèbres”.

Akulina e o toantă. Știe de crima și de furtul mumei sale vitrege, dintr'un vag sentiment de răzbunare și din senzații brutal-organice se dă tatălui său vitreg, lui Nikita, care se desgustase de Anissia îndată ce aflase dela mumă-sa, de crima Anissiei.

Ce asemănare posibilă ar fi, Domnilor, între aceste trei femei din drama lui Tolstoi și Anca, singura femeie din drama lui Caragiale? Anca iubea pe Dumitru, primul ei bărbat, și îl plânge întreaga viață, și toată viața ei nu urmărește altceva decât descoperirea și pedepsirea asasinului.

Anca e o energie curată, un suflet eroic, o voință extraordinară, o conștiință limpede, și pune legea și dreptatea de pe pământ, mai presus de ideea religioasă, Anca nu comite nici o crimă, ci face suprema jertfă de a se mărita cu Dragomir, ca să-l chinuiască până va mărturisi și va ispăși crima. E evident, Domnilor, că dela Anissia, Matrena și Akulina, trei monștri ai întunecimei, nu poți nici să te inspire, dar mite să imiți — ca să ajungi la concepția Anchii E evident. E dovedit. Să comparăm bărbații din Tolstoi cu bărbații din Caragiale.

NIKITA ȘI DRAGOMIR

În Năpasta, *Dumitru*, victima, nu există

La ridicarea cortinei fusese ucis de 9 ani.

Dragomir, al doilea bărbat al Anchii, din dragoste și gelozie, pândise pe Dumitru în pădurea dela Corbeni și-l ucisese. O

crimă de iubire. Se însoară cu femeea pentru care devenise ucigaș, și ar fi fost fericit, dacă Anca, în timp de 9 ani, nu l-ar fi privit cu niște ochi tăioși, nu l-ar fi ars cu un glas de foc, nu l-ar fi turtit cu cuvintele ei, în anumit scop, și nu i-ar fi răscolit sufletul până ce, ajutată și de nefericitul Ion, nu l-ar fi prins în mărturisirea păcatului. Dragomir n'ar fi avut remușcare. Viața îi place. Fără voia lui, cu d'asila, se duce să expieze o crimă pe care n'o comisese, în locul crimei sale pentru care fusese nepăstuit un nevinovat. Cu cine s'ar asemana, fie și pe departe, Dragomir? Cu *Ignatici*, primul bărbat al Anissiei? Dar Ignatici e un bătrân, un bolnav, un avar și moare otrăvit, de Anissia. Ignatici e victimă. Dragomir e ucigașul. Nici un fel de asemănare în firea lor, în caracterul lor, și nici în rolul pe care-l joacă în drama pe care ne ocupăm, *Nikita*? Nikita este indicat de Tolstoi ca un *coq de village*. Un sensual fără voință, un ușuratec fără scrupul; un nestatornic care nu iubește serios pe nici o femeie. A înșelat pe Marinca. A petrecut cu ea și a părăsit-o. E slugă la Ig-

natici. Soția acestuia, Anissia se amorezează de el. Insfârșit fi e silă de Anissia și trăește cu Akulina, fata vitregă a soției sale.

Amețit în plăceri, se dă la chefuri. Nu bea ca să-și uite vr'o crimă, căci nu săvârșise nici una, ci din poftă, de plăcere, și deși are oroare de soția sa, de Anissia, îndată ce află că și-a otrăvit pe primul ei bărbat comite din slăbiciune, din frică, din lipsă de energie și de voință, o crimă cumplită: își ucide copilul ca să nu afle Starostea și satul că l-a făcut cu Akulina, și cum îl ucide? Intr'o buimăcire stupidă, îl aruncă jos, fi pune d'alungul o scândură peste care se trănțește cu toată greutatea trupului. Un țipăt, oasele fragede ale victimei trosnesc! Și într'o clipă îl apucă furia remușcării. Se repede pe gârliciul pimniței; apucat de spasmuri, strigă în fața măsei: plânge, n'auzi cum plângel! Și cum trosneau sub mine oasele lui! Cine nu-și aduce aminte de Makbeth și de strigătul lui de remușcare când 'și vede mâinile pline de sânge? Toată apa oceanului, n'ar fi în stare să spele petele acestea! În acest moment suprem psihologic, o perfectă asemănare între Tolsloi și Shakespeare numai că remușcare din Makbeth se petrece în palat și cea din „La puissance des ténèbres“ în colibă. Nikita, zdrobit plânge în brațele mării: Maică, maiculiță nu mai pot, nu mai pot, ah! fie-vă milă de mine! Și măsă îi răspunde: Oh! dragul mamii, ce frică ți-el Du-te de bea ca să prinzi inimă, bea nițică vutcă. Nikita e o victimă. Oribila lui Crimă, în fond nu știe de ce a comis-o. El nu mai poate trăi cu acest grozav păcat în fundul conștiinței. Nu e nebun, nu, domnilor, ci, în clipa în care și-a ucis copilul. un fulger îi luminează sufletul.

CARACTE- RIZAREA ACȚIUNEI

E un iluminat, un pocăit, un nefericit, hotărit să mărturisească lumii și să ispășească în fața legii și a lui D-zeu grozavul său păcat. Au venit nemiloșii; beau și petrec. Akulina se mărită; Nikita a dispărut din mijlocul veseliei. S'a dus într'un grajd; s'a aruncat pe un ma'dăr de paie, și-a pus un ștreang de gât, privește la un pom înalt. Să se spânzure? Nu, nu poate, trebuie să mărturisească, Anissia, Matrena îl cheamă să dea binecuvântarea sa Akulinei

Dar cum să puie el mâna pe icoană? Apare în mijlocul mulțimei, în fața tatălui său, bătrânul Akim, dar disculț și cu capul gol. Matrena tresare. Bănuește, vrea să-l depărteze, ba chiar să-l facă nebun. Nikita cade în genunchi. Privește pe Marinka și zice cu glas tare: Marinko, vinovat sunt. Ți-am făgăduit să te iau de nevestă, te-am înșelat, te-am părăsit. Iartă-mă în numele lui Isus! Apoi spre Akulina: Ascultați mir ortodox. Akulino sunt un nelegiuit, vinovat sunt înaintea ta. Tatăl tău n'a murit de moarte bună, ci otrăvit. Eu l-am otrăvit. Iartă-mă în numele lui Christos! Akulino, te-am înșelat, și ți-am ucis copilul, copilul tău și al meu. Și oasele lui trosneau... apoi l-am îngropat. Eu, eu singur am făptuit acestea... Și închinându-se în fața bătrânului său tată: Iartă-mă, tată. Nu te-am ascultat, câine ce sunt, și toate s'au întâmplat după cum ai spus tu. Iartă-mă, în numele lui Isus.

Cu cine, domnilor, s'ar asemena Nikita? Cu Dragomir? Dar știți că Dragomir a comis o crimă din iubire, că e un hotărît, că n'ar mărturisi nimic, că nu din remușcarea lui, ci torturat de Anca este prins după 9 ani de sbucium. Cu Gheorghe, învățătorul? Dar Gheorghe curtează pe Anca fără nici un succes, și e un mititel mediocru, care nu e în stare de nimic. Și în adevăr nimic nu i se întâmplă; nici vre-o ispravă, nici vre-o faptă rea.

Din drama lui Tolstoi, ne mai rămâne de analizat bătrânul Akim, bărbatul Matrenii și tatăl lui Nikita. Akim, e un bătrân tutuit, prost, în neputința de a lega două cuvinte, îngânându-se stupid în vorbă fără sens „*ta-i-e*”. Akim însă crede în D-zeu nu bea alcool și nu fumează.

În acest simplu până la creștinism e toată religia marelui rus, care a spus de atâtea ori că într'un pahar de rachiu și o lulea de tutun stau potențial două crime. Akim nu poate vorbi, băiguesște, și totuși, din când în când, din gura lui se aud cele mai sfinte învățături; lacrimile ofensate nu cad alături, ci peste capul ofensatorului. În această brută cele mai nobile revolte. Vine la fiu-său.

Abia și-a scos obielele și a început să se încălzească la sobă, când văzând pe fiul său întorcându-se beat de la târg,

se ridică amenințător, îl acuză că trăcște în păcate și pleacă noaptea și pe ger, strigând lui Nikita. „Lasă-mă, nu pot să mai stau! mai bine se trec noaptea lângă un gard decât în casa ta scârboasă“. Iar când fiul-său mărturisește crimele în fața Starostii și a satului, Akim îl încurajează așa: „Vorbește, fiul meu, spune tot și te vei ușura. Deschide-te înaintea lui D-zeu, nu te sfii de oamenii“. Tolstoi, a ales pe Akim ca să-și propovăduiască inspirațiunea lui de profet. Într-o brută și-a pus toată adâncimea lui religioasă, tot genul lui de credincios, Akim este înțelesul, teza, problema dramei. În Akim triumfă Tolstoi unde e preocuparea profetică în drama

AKIM ȘI ION   dar nu știe ce vrea, nu știe de ce suferă și se ucide, fiindcă așa îi poruncește lui în accesul de furie aceea pe care o vede în înălțimea cerului. E aci vr'o asemănare? De sigur, nici un fel de apropiere nu este cu putință. S'a zis, domnilor, de unii pătimiși că drama tolstoiană reprezenta triumful dreptății și în drama lui Caragiale tot dreptatea triumfă. Ei și? S'ar fi putut să fie așa.

CONCLUZII   În mii de drame triumfă dreptatea și nu din cauza aceasta s'a făcut vr'o asemănare între ele. Dar este așa în cazul nostru? Triumfă dreptatea în „La puissance des ténèbres“? Nikita mărturisește din remușcare. Nikita e adevăratul criminal? Nikita a otrăvit pe Ignatici? Nu, Anissia. Și Nikita ia asupra lui crima. Nikita a voit să-și ucidă copilul? Nikita, a luat copilul de lângă Akulina? Nu. Matrena și Anissia îl pun cu deasila să ucidă. Anissia i-aruncat copilul în pivniță, Matrena acopere cu pământ victima. Și Nikita ia asupra lui toate crimele.

E aici triumful dreptății? Dar Anissia otrăvitoarea, scapă, de pedeapsă? E triumful dreptății? Matrena, fiara întunecimii ca care otravă Anissiei, o indeamnă să-și ucidă bărbatul și să-l fure. La Tolstoi vagul, confuziunea, într-o epopee grandioasă. La Caragiale, lumina perfectă într-o dramă profund emoționată.

100 DE ANI

Târziu, după nesuccesele avute cu piesele: „D'ale Carnavalului“ și „Năpasta“, Caragiale îndemnat de prieteni, alcătuește o revistă istorică națională al secolului a

19-lea, în 10 ilustrațiuni alegorice, în care arăta evenimentele cele mai importante din viața poporului român. Lucrarea n'a plăcut publicului, cu toate că intenția lui Caragiale era să improspăteze în noile generațiuni sentimentul patriotic, prin relevarea pe scenă a câtor-va tablouri din renașterea României. Premiera a avut loc în seara de 1 Februarie 1899, rolurile principale fiind încredințate frunțașilor primei noastre scene.

Iată cum criticul teatral dela revista „Floarea Albastră“, caută să lămurească impresiunile ce s'au schimbat în critica contimporană.

„Săptămâna trecută s'a dat la „Teatrul Național“ cea mai nouă lucrare dramatică pe care a semnat-o I. L. Caragiale.

Revista 100 de ani a fost primită de presa noastră aproape în general, mai mult decât defavorabil pentru autorul ei.

S'a observat și cu drept cuvânt, că celebrul autor dramatic, literatul cu gust ales, a omis și într'un mod prea intenționat — unele părți din istoria noastră care s'ar fi pretat mai mult decât oricare altele, gustului acelu public mare căruia era adresată revista.

S'a mai observat că așa cum era înjghebată revista istorică a celui mai celebru literat din țară, era menită să rămâe în repertor.

Cei ce au scris în favoarea revistei spun: Caragiale n'are nici o răspundere de efectul și elementele constitutive ale piesei, întrucât n'a pus nimic dela sine. Autorul revistei ar fi scos din marea magazie a trecutului nostru istoric, câteva tablouri prefăcute și le-ar fi expus publicului în mod cronologic. Că maestru a semnat-o pentru bani, căci publicului nostru îi trebuie farse, îi trebuie defilări de armată, apoteoze, etc.“

Succesul material a fost mai bun decât la celelalte piese ale lui Caragiale, casa înregistrând 3200 de lei.

Piesa s'a reprezentat și la Iași, fiind jucată de celebrul artist G. Cârjă, care a reprezentat-o în beneficiul său. Ma-

nuscrisul reprodus în această ediție științifică mi l-a încredințat chiar dânsul, cărui îi mulțumesc, fiind unul din actorii din marea falangă a lui Grigore Manolescu, pentru care trecutul reprezintă amintirile dragi cari nu se pot uita de aceia a păstrat dela Caragiale, ceea ce „Teatrul Național“ a risipit, neavând păstrat în biblioteca lui nimic dela marii dispăruți actori și autori.

Instantaneul scris în 1909 de Caragiale pentru compania teatrală Davila.

INCEPEM!

Iată ce spunea directorul trupei unui ziarist:

„Când am întemeiat, în 1909 compania mea dramatică, am ținut să deschid prima stagiune cu un cuvânt de Caragiale și am dat acel minunat prolog: *Incepem!* o perlă literară de cea mai mare valoare“.

Succesul a fost strălucit, iar pieseta de atunci nu s'a mai reprezentat, de oarece era scris anume pentru interpreții acestei trupe.

III

In acest ultim capitol mă voi ocupa de **INTRODUCEREA** teatru inedit al maestrului Caragiale. având de colaboratori pe Liciul și Minar.

„Caragiale scria fără plăcere. L-am auzit, deseori, blestemându-și „meșteșugul ingrât” și afurisind clipa când s'a apucat de literatură. Conștient, în fond, de valoarea lui, rămânea un veșnic jicnit în viață. În anul când a împlinit șazeci de ani, în anul când a murit, până și ultima oară mi-a vorbit cu atâta sinceritate, cu scârbă și cu necaz. Fusesse poftit în țară pentru un jubileu al lui de șazeci de ani, și răspunsese printr'o scrisoare către prietenii lui, aztăzi morți amândoi, Vlahuță și Delavrancea. L'am întrebat ce hotărâse și mi-a răspuns întunecat, că refuzase. L-am întrebat, mai departe, din ce motive. Atunci a vorbit mult, cu patos și aproape cu lacrimi în voce. Mi-a povestit toată viața lui. Cum luptase, cum, hulit de unii, ne luat în serios de alții, pus la oparte de toți oamenii influenți, înfine tot ajunsese. Cum odată celebru, tot nimeni nu lua cuvântul lui în seamă. Atunci mi-a povestit cum odată, când era cunoscut de toți, sub un regim politic de prieteni, dorise să ocupe un loc de deputat și cum fusese refuzat pentru lipsă de încredere. Tot atunci mi-a făcut și bilanțul câștigurilor lui de autor. În anul cel mai bun rețeta totală era de 2500 lei. Și a închiat: „Am muncit o viață întreagă, mi-am cheltuit averea ca să trăiesc și să vă cresc, am dat, în mine, un om celebru pentru România, dar un om celebru care ar muri de foame dacă ar trebui să trăiască din munca lui”. Am înțeles că avea dreptate să refuze jubileul și avea dreptate să trăiască, mai mult sau mai puțin, în exilul voluntar dela Berlin”.

Avea drept, fiul său Luca, care a scris aceste rânduri, căci lașitatea contemporană l'a urmărit pretutindeni, încât bietul om ajunsese să se creadă gbinionist în viață. Respins de Academia Română, această instituție care a premiat atât de mult nuliții, și a avut și are ca membrii mediocrități cari n'au însemnat nișă, nu-l putea suferi pe Caragiale!

Teatrul Național, îl considera ca pe ori ce autor român, speculându-l și înșelându-l cu tantiemele, de aceia Caragiale văzând în cele din urmă disprețul l-a care era supus, își retrage piesele din repertoriul acestor teatre. Obosit peste măsură, se refugiază la Berlin, dar nici acolo nu-și poate găsi liniștea dorită. E veșnic cu gândul în țară, când atras de fermecătorul de oameni, Take Ionescu, vine și luptă cu vorba pentru dânsul și partidul conservator democrat.

În această epocă, îndemnat de Petre Liciul, compune aceste piese la care spera că va putea câștiga bani, într'un turneu proiectat de marele artist în regat și provinciile alipite, la care voia să vorbească și autorul. Planurile literare s'au realizat, dar turneul nu s'a putut face din cauză de lipsă de fonduri, căci apelând încă odată la oficialitate spre a fi sprijinit, a fost respins categoric. Așa dar rămâne stabilit că piesele au fost scrise pentru turneul lui Liciul, și că încercările de reprezentare n'au fost luate în seamă de conducătorii de pe atunci a teatrelor. Iată pe scurt analizarea acestor piese:

REPORTERUL CARACUDI E o comedie de moravuri într'un act, a cărei acțiune susținută, vioaie și plină de umor, se desfășoară la sediul redacțiunii ziarului „Răcnetul Carpaților“.

Personagiile schițate de Caragiale în această piesă sunt parte cunoscute ca: Nae Cațavencu, directorul ziarului, Mariu Chicoș Rostogan și Cetățeanul Turmentat.

Tipurile necunoscute ar fi: Reporterul Caracudi, Mimi Fifiridis și Servitorul.

Întreaga acțiune a comediei se învârtă în jurul lui Caracudi, ziaristul fără experiență, care prin știrile ce le aduce, nemulțumește opinia publică.

Directorul Cațavencu e dezolat, temându-se că tirajul zia

rului va scădea neconținut, și deci întrevede o mare catastrofă pentru toți.

„Nu mai merge! Murim... ne sufocăm!...” Strigătul acesta de disperare a lui Cațavencu, e un reviriment pentru spiritul adormit al lui Caracudi.

„Trebuesc informații senzaționale, m'ai înțeles? Pleacă, aleargă! Vără-te peste tot, în lume, în localuri publice și oficiale, în cercuri politice; scotocește, miroase, află, află, află!”

Reporterul Caracudi desmeticit, văzându-și situația zdruncinată, se gândește la o mare invențiune care îl va salva. Dar dezastrul începe, căci Mimi Fifiridis, amica lui Cațavencu, aduce vestea tristă că „Titi al meu pleacă”.

La început, spune Mimi, credeam că e o glumă. Când colo pleacă în Japonia fiind numit în diplomație.

„Și ziarul nostru care căpăta dela dânsul cele mai fantastice știri politice pe care nici oficiosul guvernului nu le avea, cu alte cuvinte s'a dus senzația... s'a dus senzația!” se plânge Cațavencu, în fața acestei femei care specula indiscrețiunile de culise ale politiceii:

Cațavencu: Japonia a învins! Vom muri... Vom dispărea de pe orizontul măreț al politiceii românești!...

Mimi: Vor dispărea și veniturile mele.

Cațavencu: O idee!

Mimi: O idee?

Cațavencu: (iluminat) Am găsit-o!

Mimi: (iluminată) E genială?

Cațavencu: (cu jumătate de voce) De o camdată nu!

Mimi: Atunci?

Cațavencu: Vom aștepta.

Amândoi se frământă pentru a găsi formula revelatoare. Dialogul urmează din ce în ce mai gradat, când la un moment se aude strigătul:

Cațavencu: Acum ce ne mai rămâne?

Mimi: Ideea... adică ideea ta.

Cațavencu: Un reporter ideal!

Mimi: Să-l găsim...

Cațavencu: Unde?...

Caracudi: (intră cu îndrăzneală, floare la butonieră)
Sunt eu!

Mimi: Caracudi!

Caracudi: În persoană, sărut mâna.

Cațavencu: Vestea?

Caracudi: Salvați, directore, salvați!

Cațavencu: Va să zică rețeta mea a fost bună, dragă Caracudi?

Caracudi: Excelentă! **Ascultați:** (citind) O criză ministerială iminentă, Intenția guvernului de a spori efectivul armatei și anii de serviciu. Sgomote despre un grav incident diplomatic. Un divorț scandalos în lumea mare.

Scena aceasta care formează nucleul acțiunii e așa de bine condusă, încât, la fiecare replică, interesul crește până ce culminează. Cațavencu și Mimi rămân stupefiați în fața descoperirilor senzaționale aduse în grabă de Caracudi, în cât nu-și pot explica transformarea aceasta. O ediție specială a ziarului salvează situația materială, dar incurcă descoperirea marelui secret al știrilor senzaționale.

Acest apanaj îl căpătase la ziar Mimi Fifiridis. Bietul Caracudi, apostrofat și amenințat, câștigase, într'o clipă, o situație de invidiat. Lupta începe. Mimi îl urmărește pe Caracudi pentru aflarea secretului. Intervine Mariu Chicoș Rostogan și Cetățean Turmentat pentru ca acțiunea să nu slăbească. Cațavencu e disperat:

„Ți-am mai spus odată că nu mai primesc pe nimeni...

Cetățeanul: (intră ne anunțat Nici pe mine?

Cațavencu: (schimbând tonul) Pe dumneata, onorabile oricând...

Cetățeanul: Și ori unde, nu-i așa? (servitorul îl salută, apoi ese. Cetățeanul se uită curios după dânsul).

Cațavencu: Mai ales. Șezi, te rog.

Cetățeanul: (grav) Nu pot.

Cațavencu: Pentru ce?

Cetățeanul: (sughițând) Pentru că... sunt tulbur.

Cațavencu: Ce are aface.

Cetățeanul: Vezi că turbureala e bună când e turbureală, îndată ce cauți s'o așezi la fund își schimbă fasonul.

Cațavencu: Cu ce te pot servi?

Cetățeanul: (grav) Dumneata, pe mine?

Cațavencu: Firește.

Cetățeanul: Cu nimic. Eu sunt cetățean liber.

Cațavencu: Și redacția mea e liberă.

Cetățeanul: Vád... Adică nu vád... băeții!

Cațavencu: Imi placi. Eri a fost patronul unuia și azi n'a venit nici unul. De altfel au avut grija să-mi trimeată fiecare porția pentru ziar.

Cetățeanul: (după o mică pauză) Uită-te la mine...

Cațavencu: Mă uit.

Cetățeanul: Știi de ce am venit?

Cațavencu: Nu.

Cetățeanul: Un secret.

Cațavencu: Să-l auzim.

Cetățeanul: (confidențial) Guvernul e pe dric! Alegeri noi...

Cațavencu: Va să zică e adevărat?

Cetățeanul: (nedumerit) Cum vine vorba...

Cațavencu: Iaca așa.

Cetățeanul: Nu mă crezi pe mine?

Cațavencu: Ba da. Dar Caracudi, reporterul nostru, mi-a adus știrea mai întâi.

Cetățeanul: Și...

Cațavencu: Nu-l credeam.

Cetățeanul: Dar pe mine mă crezi?

Cațavencu: Pe dumneata, se poate!

Cetățeanul: Atunci să-mi spui cu cine votez?

Cațavencu: Cu cine vrei, na'i spus că ești cetățean liber?

Cetățeanul: (reflectând) Libertatea e bună (ciătându-se) dar cu măsură!

Cațavencu: Mai întâi să vedem din cine se compune noul guvern.

Cetățeanul: Din cine... Ai noștri!

Cațavencu: Ai dumnitale...

Cetățeanul: Cum, „Răcnetul Carpaților“ nu merge cu ai noștri?

Cațavencu: Cu ai dumitale, nu.

Cetățeanul: (după o scurtă reflexie) Bine, dar subsemnatul cu cine votează?

Cațavencu: Cu cine poștești, onorabile.

Cetățeanul: Așa, atunci eu rămân conservator în principii.

Cațavencu: Adică, nici foarte-foarte, nici prea-prea.

Am citat un fragment din această scenă, pentru a se vedea la Caragiale tendința în repetarea personajelor cunoscute în altă piesă, având dialogul schimbat și păstrând unele propozițiuni devenite populare.

N'ași putea să afirm dacă publicul la revederea Cetățeanului Turmentat în această nouă comedie, ar fi plăcut impresionat de replicile noi care urmăresc fixarea mai bine a tipului.

Prin deducere, s'ar putea admite că succesul ar fi acelaș, dacă nu gradat, căci marele public simpatizează mai întotdeauna cu persoanele eșite din mediul cel mare.

Molière întrebuița această metodă de repetare în comediile sale.

În fine, Mimi Fifiroidis află marele secret. Dar gloria reporterului Caracudi e așa de mare, încât cu toții se pleacă în fața inventatorului de știri senzaționale.

Reporterul Caracudi nu este altcineva decât însuși Caragiale, care se descrie cu o ironie fină, redând și atmosfera de redacție cu fel de fel de tipuri cari mișună prin ea amintindu-ne de anii când alături de Eminescu își storceau creierul pentru o bucată de pâine.

**FĂCLIA
DE
PAȘTE** Am arătat cum s'a încheiat această dramă, pe care maestru Caragiale doria să fie reprezentată, văzând în rolul principal pe Ioan Brezeanu, marele său prieten și interpret.

Dar teatrele naționale se preocupau pe acea vreme de „afaceri” jucând piese care să aducă bani, încât repertoriul era alcătuit din lucrări cu mare răsunet pe scenele pariziene, traduse chiar de actorii și actrițele cari voiau dintr'o ambiție copilărească să le joace. Cine să se ocupe de Caragiale, de opera lui, o ingratitude contemporană vitrigă și cul-

pabilă. — Așa se explică de ce plin de mânia și indignare Caragiale și-a retras piesele din repertoriul acestor teatre.

Dacă maestru ar fi fost jucat desigur că scena și literatura dramatică românească ar fi avut mai multe piese, dar așa văzând că Teatrul Național nu-l ajută la realizarea operelor sale, renunță să mai scrie în această direcție. Întâmplarea a făcut să lese către sfârșitul vieții trei piese inedite, apărute în volumul „Teatru Inedit“.

După cum mi-a mărturisit chiar dânsul, nuvela „Păcat“ și „Făclia de Paște“, erau destinate pentru teatru.

Chiar multe din schițele sale au factura și dialogul scenic, le trebuia numai dezvoltarea și închegarea, pentru adevini piese de teatru. Un exemplu ni l-a dat însuși Caragiale cu „Noaptea Furtunoasă“ care e scoasă dintr'o schiță umoristică publicată în „Almanahul Claponul“.

Iar în Moftul Român găsim chiar sub formă de piesă Art. 214, care a fost desăvârșită în colaborarea cu Petre Liciul.

O tentație de a dramatiza această admirabilă nuvelă, mai revine și publiciștilor francezi: Alberb Keim și Alfred Grognon.

Subiectul la ei însă suferă o modificare. Dar să-l povestim :

Avram are o fată, Rosa, căreia îi face curte un servitor al evreului, Ioan. În ajunul Paștelui, evreul surprinde pe cei doi tineri făcând dragoste și gonește pe Ioan cu multă sălbătăcie și cu vorbe aspre. Ioan plecă spunând: O să ne vedem noi!

Sosesc niște călători cu o diligență și intră la Avram ca să se mai încălzească până ce portarul scuimbă caii și fiindcă afară e o vreme căinească, cu vânt și ploaie strașnică. Aci ei află că o altă diligență a fost atacată prin împrejurări și că toți călătorii au fost uciși. Vestea asta înghiață de spaimă pe călători cari pleacă îngrijați.

După plecarea lor, se aude un zgomot de voci la ușa din dosul casei lui Avram: sînt tilharii, cari se trudesă să spargă ușa evreului; el taie cu fereastrăul scândura fac o gaură, o mână trece...

Avram se aruncă asupra acestei mâini și o leagă stârn; e mâna lui Ioan și acesta țipă groaznic de durere. Evreul rânjește apoi deodată îi vine o idee de răzbunare rafinată: aprinde o mare făclie și o pune sub mâna încovrigată; flacăra arde mâna lui Ioan care urlă ca un turbat, pe când Avram e coprins de un acces de bucurie și în cele din urmă cade jos neînsuflețit.

Autorii francezi au cunoscut nuvela, și-au însușit-o fără să ție seama că această capod'operă aparține unui celebru scriitor român.

Representată pe scena teatrului „Variétés” din Paris, sub titlu „Un soir de Pâque”, având ca întrepet pe *De Max*, care a jucat rolul lui Avram.

În piesa lui Caragiale, subiectul e împărțită în două acte. În primul act, acțiunea se petrece în fața hanului de la Podeni. Leiba Zibal stă de vorbă cu Niță, șeful de post la jandermeria din sat. Își povestește trecutul și speră într'un viitor care să-l scape de o neliniște, de o frică neînțeleasă și chinuitoare. Adresându-se Surei, soția lui, îi zice:

„Da, acolo e lume ovreiască. Mai poți vorbi cu cineva care să te înțeleagă. Ș'apoi e un han la Iași. Ce loc bun pentru o dughiană. Un han unde toată noaptea cântă fetele”.

Ce viață zgomotoasă și veselă. Acolo găsești la orice ceas, de zi, și noapte, pe domnul comisar cu fetele și alți coconășii.

Chinuit de gânduri, Zibal adoarme, și este trezit în chip grosolan de Ilie, fecior boieresc, care îl anunță că sosește diligența. Călătorii cari poposesc la han, sunt doi studenți cari discută științificește cauzele crimei făptuite în ajun la hanul vecin, aplicând teoriile lui Lombroso. Leiba Zibal ascultă, se înfioară, cu toate că nu înțelege nimica.

Cearta Surei cu Gheorghe, servitorul pripășit la casa lor, dă prilej lui Zibal sa-și tulbure mai mult firea nervoasă și bolnăvicioasă.

Gheorghe crede că este descoperit în faptele lui criminale, și atunci vrea să aibă o explicație cu Sura.

Actul se termină cu gonirea și aminințarea lui:

„Iudal să mă aștepți în noaptea Paștelui să ciocnim ouă roșii, jupâne... Să știi că ți-am făcut și eu socoteala!”

În actul al doilea scena reprezenta interiorul cărcumei. Zibal dela plecarea lui Gheorghe care l'a amenințat, numai are liniște.

Nopti de veghe li măcina nervii destul de obosiți. Așteaptă. Invierea ca o scăpare supremă a ființei lui.

Dar Gheorghe să ține de promisiune, calcă hanul dela Podeni pentru a se răzbuna, ajutat de mai mulți tovarăși. Zibal vorbește cu sine astfel:

„Glasul lui Gheorghe... El poruncește... Zăresc limba ferestrelui care trece prin ușa... Încă trei tăeturi... Ah! Dumnezeule dă-mi putere! Numai câteva minute și Gheorghe o să vâre încet, ca în blana de lemn moartă, sfredelul în osul viu al pieptului meu adânc, tot mai adânc, până ce va atinge inima, oprind-o pentru totdeauna din zvâcniturile nebune. Ah! Sudori... sudori de moartel... Uite ferestrăul... tae... tae mereu... curaj Zibal... curaj... încă o clipă de scăpare!“

Zibal înainte de a nebuni, recapătă curajul să lege mâna lui Gheorghe care încerca să deschidă ușa, arzând-o la flacăra lămpii lui de veghe.

Piesa se sfârșește cu îngâmfarea dementa a lui Zibal, care spune poporului adunat în fața hanului:

„Minunea!... Minunea!... La o parte... la o parte moji-cilor.. Leiba Zibal merge la leși să spună rabinului, că nu este evreu. Leiba Zibal este creștin! Pentru că Leiba Zibal a aprins o făclie lui Christos!...“

Un critic analizând pe Zibal crede că intenția lui Caragiale a fost să simbolizeze în acest personaj tragedia de veacuri a poporului evreesc. O profundă greșală de interpretare. Autorul a căutat să personifice degenerarea semită, scoțând în relief frica atavică moștenită de veacuri de acest neam.

Cercetând literatura engleză, găsim la Dickens, un personaj care are asemănări cu Zibal. În romanul „Oliver Twist“ erou este un evreu bătrân, care poartă numele de Fagin. Criminalul prin îndemn, căci săptuește cu ajutorul creștinilor care pun în aplicare planurile sale diabolice. El nu ucide, căci îi frică. Totuși din lăcomia de bani, îndeamnă la omor și jaf. Prins de justiție e condamnat la moarte. Vizitat în celula sa, înainte de execuție iată cum este descris:

„Osânditul ședea pe pat și se balansa dela dreapta la stânga; el semăna mai puțin cu un om decât cu o fiară sălbatică. Era desigur absorbit de amintirea vieții lui trecute, căci urma să mormăiască vorbe incoherente, fără a zării pe noii veniți, pe cari îi lua fără îndoială drept niște personaje imaginare, cari jucau un rol în viziunea sa.

„Bravo! Charlot! zicea el... ce strașnică lovitură... dar Oliver... ahl ahl ahl.. dar Oliver... uite că s'a făcut boier... Duceți-l pe copil să se culce“.

Temnicerul luă mâna lui Oliver, îi șopti să n'aibă teamă, și urmă să privească în tăcere.

„Duceți'l să se culce, zise ovreiul, m'auziți voi? El a fost... cauza indirectă a acestor întâmplări... și am să câștig bani făcând din el un hoț... Wi hejm, tae-i beregata lui Bolter... împinge cuțitul cât poți... retează-i capul.

— Fagin! făcu temnicerul.

Iată-mă, răspunse ovreiul, reluându-și numai decât aerul atent pe care-l avusese în timpul procesului. Sunt un moșneag, milord, un biet moșneag“.

Eroii lui Dickens și Caragiale reprezintă neputinție de a lovi, de a își apăra viața, sunt lași și fricoși.

În fața morței, Fagin și Zıbal, vreau prin vorbe și situații să atenueze groaza ultimului moment, n'au putere de rezistență, de înfruntarea pericolului, căci am văzut cum termină Zıbal, printr'o capitulare dementă, spunând mulțimei că este creștin!

Fagin în criza nebuniei, strigă:

„Ești, ești, strigă evreul împingându-l pe copil pe ușe afară, și aruncând în juru i priviri spăimântate.

Spune-le că m'am culcat și că dorm, te vor crede și mă vor lăsa în pace... Tu... tu mă poți mântui... Iute, iutel“

Din aceeași comparare voiesc să arăt că Leiba Zıbal nu este un simbol, ci reprezintă o părtică reală din defecte acestui popor, care a moștenit frica prin atavismul veacurilor.

O comedie într'un act, în care Caragiale

ART. 214 și Liciul, a căutat să ridiculeze niște personaje de mahala cari se agită pe chestia

unui divorț. Tarsița Popescu vine la avocatul Țaca să-și

divorțeze odrasla. pe Lae, un fost impiegat de minister, care se căsătorise cu Acrivița, fata lui Popa Năstase.

Avocatul din întrebări, caută să capete motivele juridice ale divorsului, și mama, și băiatul răspund anapoda, căutând fiecare să justifice cauzele divorsului, fără însă să poată arăta adevăratul motiv. Replicile sunt de un umor caragialesc, iată una :

„Zestre? zice Tarsița, dela cine? dela Popa Petcu? să-i rămâie, chironomie când o muri bețivul, căldărușa și datoriile dela „Moartea Vânătorului“, unde bea toată ziua și toată noaptea pe catastif și joacă tabinet cu ginere-său și cu alți spânzurați... cu ginere său del cu Tache Hengheru, cu care are antipriză de flașnet în Popa Tatu și iarna vicleimuri cu olteni.“

După multă greutate, avocatul răușește să-i determine să găsească niște scrisori comprimătoare.

„Bravo zice Țaca, o idee genială! Sunteți salvați! Intorceți-vă imediat acasă și aduceți-mi scrisorile cu pricina...“

Între timp, la același avocat vin pentru divors Popa Năstase și fata lui Acrivița.

Avocatul îi place pe acea naivă și sentimentală văduvioară, căutând să afle din convorbirea lor motivele de divers.

Tarsița și Lae se întorc, pentru a spune avocatului că nu găsesc scrisorile:

„Băiatul n'a găsit scrisorile alea... pe semne că i le-a furat dumneei...“

„Cucoană, răspunse Țaca, nu mai este nici o nevoe de scrisori, căci am găsit eu alt motiv mai puternic decât toate...“

La un semn, apar ambile perechi cari vor să divorseze. Piesa se termină cu această scenă :

Tarsița : Ehe! săbolaerosu, taică părite!

Popa Năstase: Coceană prioteasă! Ptiul b ită-te mama Ana!

Tarsița: Care va să zică v'ați hotărâtără și d-voastră?

Popa Năstase: Slobod!

Tarsița: Lac să fie, că broaștel..

Popa Năstase: Lasă, că-ți cunoaștem gurița..

Tarsița: Ce spui, țapo?

Lae: Lasă acu, mamițo!

Tarsița: Taci, prostule... Gurița mea ai?

Popa Năstase: Gurița d-tale.

Țaca: Ei, acum ne-am înțeles! lăsați mofturile. Care va să zică, este hotărât: fiecare soț dorind de o potrivă să se despartă, vom face cererea împreună, întemiate pe art. 214, consimțământ mutual.

Poftiți... Ședeți... D-ta Lae sezi coala și scrie. Să facem petiția. Ai văzut? Ei! ce-mi dați?

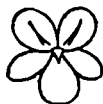
Tarsița: Bravo! Tot noi să-ți dăm?.. Să-ți dea... A! Bată-te norocul! uitasem! Angelica! teribela, pentru stomac și... Parol! Să mor! e lucru mare!

Țaca: Scrie: Domnule Președinte... pune numele d-tale întreg...

Lae: Adică, cum?

Țaca: Lae Popescu... și Acrivita Popescu în deplină înțelegere... am hotărât pe bază Art. 214 să divorțăm. (Lae scrie privind mirat pe Ilie care priește drăgăstos pe Acrivița).

În acest volum am analizat numai viața și opera teatrală a lui Caragiale, rămânând ca în volumul al doilea din această colecție să mă ocup de celelalte scrieri în versuri și proză ale marelui scriitor.

CUPRINSUL VOLUMULUI

A) VIAȚA LUI KARAGIALE:

I

Pag.

Străbunii: Uliđico Karagiale și Natis Karagiale	5
Kostache Karagiale	6
Iorgu Karagiale	15
Luca Karagiale	17
Ion L. Karagiale (copilăria)	19
Absolvent al școlii primare	21
Inceput de autobiografie	23
Alegătorul Liber (activitatea de ziarist)	24
Unirea Democratică	27
Sufer și copist la Teatrul Național	29
Actor	36
Profesor și Meditator	39
Claponul (activitatea de publicist)	43
Timpul	48
Moftul Român	54
Vatra	64
Epoca Literară	68

II

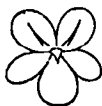
Personalitatea lui I. L. Karagiale	70
Director la Teatrul Național	82

Oficialitatea (părerile lui despre teatru)	87
Teatrul și Viața	88
Educația publicului	89
Propunerea lui Caragiale	90
Funcționar la R. M. S.	91
Conferențiar	93
Caragiale birtaș și berar	95
Jubileul lui Caragiale	97
Tuastul lui Ion Brezeanu	97
Procesul de plagiat I. L. Caragiale și C. A. Ionescu-Caion	101
Prelimărilor procesului	102
Judecarea în lipsă	105
Apărarea lui Delavrancea	107
To'stoi și Kemény	110
Documente false	113
Caragiale în fața urei	116
Opoziția	118
Pledoariile	122
Epilogul	127

III

Cum am colaborat cu I. L. Caragiale	129
Părerile lui Caragiale despre teatru .	130
Colaborarea	132
Eăclia de Paște	134
Discuții critice	135
Scrisorile lui Caragiale și Liciul . .	136

	Pag.
Concluzii	138
Caragiale și Academia	140
Momente Libere	143
Caragiale ca om politic și orator . .	146
Un mare anonim	148
Convorbirile mele cu I. L. Caragiale	154
De unde izvorăște dispoziția estetică?	158
Idealismul și Realismul estetic . . .	161
Părerile lui Caragiale despre Taine .	164
Politica și Literatura	167
Cine stăpânește sufletul tinereții? .	170
Sfaturi ca pentru Eminescu	171
Conspirația tăcerii în politică	172
Societatea Românească	174
Moartea lui Caragiale	178
Discursul lui Take Ionescu	180
Discursul lui Delavrancea	183
Discursul lui Davilla	186
Discursul lui Procopiu	190

B) OPERA LUI CARAGIALE:

(Teatrul)

I

	Pag.
Introducerea	195
Roma Invinsă	195
Reprezentajia	196
Caracterizarea istorică a persoanelor	197
Montarea	198
Interpretarea	199
Aprecieri despre traducere și piesă .	200
Concluzii critice	201
Lucrezia Borgia	202
O noapte Furtunoasă	203
Autorul citind	204
Critica contemporană	205
Conul Leonida	208
Hatmanul Baltag	208
Nuvela lui Gane	209
Portretul Hatmanului	210
Nunta	211
Vânătoarea	212
Necredința	213
Nenorocirea	214
Năluca	215
Dialogul	216

	Pag.
Hotărârea	217
Considerații generale	219

II

Introducere	223
O Soacră	228
Scrisoarea Pierdută	229
Critica contemporană	230
O comparație	231
Interpretarea	232
D'ale Carnavalului	232
Năpasta	233
Analiza lui Delavrancea	234
O comparație între personaje	235
Nikita și Dragomir	236
Caracterizarea acțiunii	237
Akim și Ion	239
Concluzii	239
100 de Ani	240
Incepem	241

III

Introducere	243
Reporterul Caracudii	244
Făclia de Paște	248
Art. 214	252

CARAGIALE
TEATRU

EDIȚIE CRITICĂ
DE
OCTAV MINAR